

PERSPEKTIV PÅ KRISEN

SOM-undersökningen 1992

SOM-rapport 9

Sören Holmberg och
Lennart Weibull (red.)

ISRN GU-STJM-SOM--9--SE

Innehåll

Förord

<i>Lennart Weibull och Sören Holmberg</i> Krisopinionen	1
<i>Maria Elliot</i> Medborgerlig tillit och misstro: Om samhällsförtroende i kristider	11
<i>Peter Esaiasson</i> Hjältar, teknologer och goda grannar – svenska och amerikanska väljare tycker om sina politiska ledare	23
<i>Sören Holmberg</i> Socialdemokraterna: "The Comeback Kids"	45
<i>Lennart Nilsson</i> Medborgarna, den offentliga sektorn och krisen	53
<i>Martin Bennulf och Henrik Selin</i> Miljö vs ekonomi. Blir vi mindre miljömedvetna i kristider?	73
<i>Sören Holmberg</i> Åtkomlig eller ej åtkomlig. Slutförvaring av kärnkraftens högaktiva avfall	87
<i>Charlotta Kratz</i> Att möblera med medier	93
<i>Karin Hellingwerf</i> Dagspressvanor	103
<i>Lennart Weibull</i> Medieutveckling och medievanor. Exemplet Frukost-TV	119

<i>Marie Demker</i>	
"Stäng gränserna!?" Svenskarnas åsikter om flyktingmottagning	135
<i>Rutger Lindahl</i>	
Ekonomiska förhoppningar och EG-medlemskap	151
<i>Lennart Weibull och Karl Erik Rosengren</i>	
Svensk omvärldsorientering. Svenskarnas syn på andra länder 1990-1992	161
<i>Ulf Bjereld</i>	
Väljarna och Sveriges utrikespolitik	179
<i>Anna Rönström</i>	
SOM-undersökningen 1992. Genomförande och utfall	191
<i>Författarna</i>	207
Bilagor: broschyr, formulär/kodbok	

Förord

Perspektiv på krisen är den åttonde publikationen från SOM-undersökningarna vid Göteborgs universitet och redovisar huvudresultaten från den nationella studien 1992. Undersökningen startade i oktober och slutfördes i december månad. SOM'92 var större än de tidigare: den omfattar 2.800 urvalspersoner, mantalskrivna i Sverige, inom åldersintervallet 15-80 år. SOM-undersökningarna genomförs gemensamt av Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation samt Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Samordnare för SOM'92 har varit Anna Rönström. Fältarbetet har gjorts av SIFO-Ronneby med Lena Vogelius som ansvarig. Undertecknade har varit projektansvariga för SOM sedan starten 1986.

De artiklar som samlats i volymen representerar flertalet av de forskare som deltog med frågor i SOM-undersökningen 1992. Varje författare svarar själv för sitt bidrag. Undertecknade redaktörer har svarat för den allmänna uppläggningsen samt en inledande översiktsartikel på volymens huvudtema. För den tekniska redigeringen har Per Nilsson svarat.

År 1992 genomfördes även en andra SOM-undersökning, den s k Väst-SOM, inriktad på Göteborg med kranskommuner. En volym som redovisar resultaten kommer att utges i december 1993. I och med tillkomsten av Väst-SOM 1992 och utökningen av verksamheten bl a genom återkommande seminarier har SOM-verksamheten formaliserats något. De tre institutionerna har gemensamt bildat SOM-institutet, som administrativt håller samman SOM.

Den som vill veta mera kan vända sig till SOM-institutets kansli, som finns vid Institutionen för journalistik och masskommunikation med Kerstin Gidsäter som ansvarig eller direkt till undertecknade. Dataunderlaget från de tidigare SOM-undersökningen finns tillgängligt via Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst (SSD) vid Göteborgs universitet. De publikationer som hittills utgivits av SOM finns förtecknade på baksidan av föreliggande volym. De kan beställas från SOM-institutet på där angiven adress.

Göteborg i maj 1993

Sören Holmberg
Statsvetenskapliga institutionen
Göteborgs universitet

Lennart Weibull
Institutionen för journalistik
och masskommunikation
Göteborgs universitet

Krisopinionen

LENNART WEIBULL & SÖREN HOLMBERG

Hösten 1992 avlöste de olika krispaketen varandra. Det svenska ekonomiska systemet sviktade. Kampen om den svenska kronan var intensiv. De politiska partierna förhandlade om olika lösningar. På dagstidningarnas nyhetssidor och i televisionens nyhetssändningar stod den svenska ekonomiska krisen i centrum. Den ekonomiska krisen är därmed en lämplig relief för SOM-undersökningen 1992.

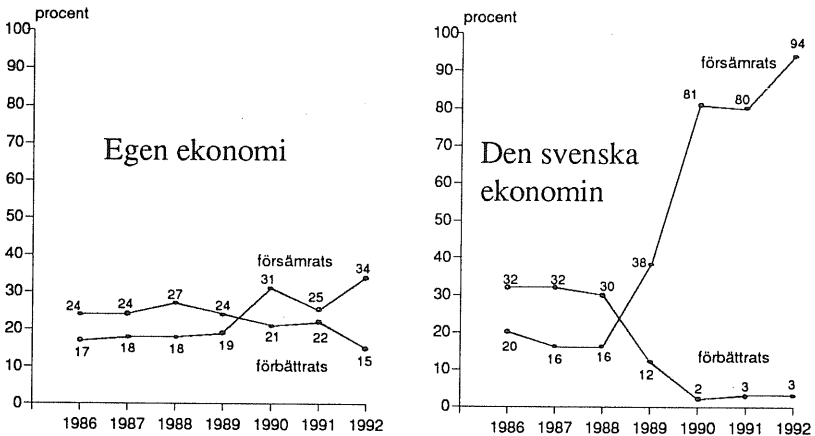
Krismedvetande

Att människor klart uppmärksammade krissignalerna från den nationella ekonomin är tydligt. På frågan om hur man uppfattade att landets ekonomiska situation hade utvecklats under det gångna året var en klar majoritet ytterst negativ. Hela 94 procent angav att den svenska ekonomin försämrats under det senaste året. Krismedvetenhet är dock ingen nyhet. Redan 1990 och 1991 uppfattade cirka 80 procent av svenska folket att ekonomin hade blivit sämre. Förändringen mellan 1991 och 1992 är, om än statistiskt säkerställd, i sammanhanget marginell (figur 1).

Synen på den svenska ekonomiska utvecklingen är likartad i alla grupper. Oavsett ålder eller socialklass bedömer nio av tio personer att den svenska ekonomin har försämrats. I fråga om den egna ekonomin är bilden inte lika negativ. Omkring hälften av undersökningspersonerna menar att det inte skett några större förändringar under det gångna året. Som framgår av figur 1:B är det dock sedan 1990 fler som anser att man fått det sämre än som anser att man fått det bättre. Gapet har ökat särskilt kraftigt mellan 1991 och 1992 års SOM-mätningar.

Figur 1. Allmänhetens bedömning av hur den svenska ekonomin respektive den egna ekonomiska situationen utvecklats under det senaste året: andel som anser att ekonomin försämrats respektive förbättrats 1986-1992 (procent)

Fråga: "Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under *det senaste året*?" A: Den svenska ekonomin. B: Din egen ekonomiska situation.

När det gäller förändringen av den egna ekonomiska situationen finns det klara skillnader mellan olika grupperns bedömningar. Arbetare menar i större utsträckning än tjänstemän och egna företagare att situationen försämrats 1992; omvänt framkommer att särskilt högre tjänstemän och egna företagare i betydligt större utsträckning än övriga anger en förbättring av den egna ekonomiska situationen (tabell 1). Däremot är ålderskillnaderna relativt små. Det är rimligt att se skillnaderna mellan yrkesgruppernas bedömningar som en följd av marginalskatteomläggningen; högre tjänstemän och egna företagare är också grupper som de facto har fått en förbättrad ekonomisk situation.

Tabell 1. Synen på den egna ekonomiska situationens utveckling under det senaste året efter subjektiv klasstillhörighet, 1992 (procent)

Fråga: "Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under *det senaste året?*" Alternativet: Din egen ekonomiska situation.

Synen på den egna ekonomin	Arbetare	Tjänsteman	Högre tjänsteman	Egen företagare
Förbättrats	11	16	27	27
Ungefär densamma	45	55	43	43
Försämrats	44	29	30	30
Summa procent	100	100	100	100
Antal personer	758	437	203	168

Kommentar: Subjektiv klasstillhörighet bygger på en självuppskattad fråga som avser 'Din nuvarande familj'.

Källa: SOM92

Allmänhetens uppfattning om hur den svenska ekonomin kommer att utvecklas under det kommande året har samma pessimistiska grundton som den retrospektiva bedömningen. Omkring 75 procent tror att det kommer att ske en ytterligare försämring under 1993; mindre än fem procent tror på en förbättring. Också i framtidsbedömningen är skillnaderna mellan olika gruppers uppfattning mycket små.

Bedömningen av den egna ekonomins utveckling under det kommande året är dock inte riktigt lika negativ. Knappt hälften tror att den kommer att vara densamma som under det gångna året. Ungefär samma andel bedömer att man kommer att få en försämrad ekonomisk situation under 1993; färre än tio procent tror sig få det bättre. De enda som i något större utsträckning har någon tro på ekonomiska förbättringar för egen del är de yngsta samt högre tjänstemän och egna företagare, men skillnaderna mellan olika grupper är överlag relativt små.

De redovisade siffrorna visar klart att det svenska folket var starkt medvetet om nedgången i den svenska ekonomin hösten 1992, liksom man var relativt pessimistisk i fråga om någon förbättring under 1993. Frågan är då i vad mån detta krismedvetande också i övrigt kommer till uttryck i människors vanor och värderingar.

Utebbande högervåg

Rapporten från 1991 års SOM-undersökning fick titeln *Trendbrott?* Med detta indikerades studiens huvudresultat. Den högervåg som präglade de sista åren av 1980-talet och varit på sin höjdpunkt 1990-91 hade brutits. Detta visade sig bl a i fråga om inställningen till offentlig sektor. Mellan 1990 och 1991 ökade ånyo stödet för den offentliga sektorn. Vi drog slutsatsen att den högervåg som kännetecknat 1980-talet hade börjat ebba ut (Holmberg-Weibull, 1992).

En del politiska debattörer ifrågasatte vår bedömning. Exempelvis kommenterade Sydsvenska Dagbladet i sin huvudledare, rubricerad *Trendig desperation*, den 28 juni 1992 vår slutsats:

Att tala om tänkbara trendbrott utifrån en sexprocentig förändring, som dessutom är en uppgång från tidigare års absoluta bottennotering med mycket begränsad svensk tillit till den offentliga sektorn, ger intryck av ett visst mått av akademisk desperation.

Vad vi i analysen av 1991 års SOM-undersökning försökte oss på var dels att belysa långsiktiga opinionstendenser, dels studera likheter och skillnader i opinionsutvecklingen på olika områden. Först då det kunde iakttas ett något så när sammanhängande mönster vågade vi hävda att det kanske kunde vara frågan om ett trendbrott, där 1990 i så fall var högervindens toppår.

Med tillgång till 1992 års SOM-undersökning förefaller det helt klart att högervinden avklingat. Det är dock inte detsamma som att det börjat blåsa en vänstervind i opinionen. Andelen svenskar som själva placerar sig till höger på vänster-högerskalan minskade från 37 till 30 procent mellan 1991 och 1992. Samtidigt ökade andelen

som uppfattar sig ligga till vänster från 29 till 31 procent. Opinionsbalansen på den ideologiska vänster-högerskalan är därmed tillbaka till det jämna läge mellan vänster och höger som gällde innan den stora högerförskjutningen under åren 1989-91.

Den allmänna tendensen hösten 1992 är att det råder en allmän osäkerhet i politiska frågor. Visserligen har tveksamheten till offentliga lösningar klart minskat, men finns ändå kvar. Samtidigt har det tillkommit en betydande tveksamhet inför de privata alternativen. Klarast framträder detta i Maria Elliots analys av människors förtroende för olika samhällsinstitutioner: institutioner inom den offentliga sektorn åtnjuter ett ökat förtroende, samtidigt som näringslivet har tappat i tilltro. Mönstret är emellertid mångtydigt. De politiska institutionerna som föreföll vara på uppgång i förtroende 1991 har på nytt fallit tillbaka till tidigare års låga siffror. De enda institutioner som i detta opinionsklimat visar kraftiga uppgångar är massmedierna.

Det är svårt att ge någon enkel tolkning av vad som ligger bakom ändringen i trenden. Analyserna visar på stora variationer mellan olika grupper av människor. En huvudtendens, som framhölls redan i 1991 års undersökning, är att trendbrottet till stor del kan förklaras av att socialdemokratiska sympatisörer och vänsterpartister ändrat sina åsikter. Samma resultat visade en studie av människors retrospektiva bedömningar, genomförd i början av hösten 1992 (Hadenius-Weibull, 1992). Det framkom här att socialdemokratiska sympatisörer menade att de privata alternativen inte visat sig vara den enkla lösning som man dessförinnan trott. Men det är samtidigt klart att även borgerliga partisympatisörer blivit mera positiva till den offentliga sektorn och mera skeptiska till privata lösningar inom t ex sjuk- och äldreomsorg.

Givetvis är det inte här möjligt att i detalj studera vad som ligger bakom långsiktiga opinionsförändringar. Detta finns belyst i andra analyser (jfr Gilljam-Holmberg, 1993). En faktor som dock är intressant att belysa är hur den ekonomiska situationen i landet kan tänkas påverka människors bedömningar, som dessa framträder i 1992 års SOM-undersökning.

Ekonomisk kris och samhällsattityder

Det som hittills beskrivits har i huvudsak gällt den ideologiska vänster-höger-trenden. Frågan är nu vilken roll den ekonomiska krisen mera konkret har spelat för människors syn på samhälle och omvärld – och för olika vanor. Denna frågeställning har bidragsgivarna till årets SOM-publikation ombetts att ha med som en bland många faktorer i sina analyser. Avsikten har varit att ta upp en diskussion kring vad resultaten i SOM-undersökningen 1992 kan tänkas ha att göra med den ekonomiska situationen.

När det gäller människors förtroende för olika samhällsinstitutioner är det rimligt att se de senaste årens utveckling i ljuset av bankkrascherna och förändringarna i samhällsekonomin. Den offentliga sektorns förtroendeåterhämtning och nedgången för näringslivet är troligen ett uttryck för detta. Det konkretaste exemplet är den kraftiga nedgången i förtroendet för bankerna som når den lägsta förtroendebalans som uppmätts i SOM-undersökningarna. Också tendensen till en viss återhämtning i förtroendet för de fackliga organisationerna torde hänga samman med samma opinionsförskjutning.

Förtroendet för regering och riksdag som tycktes ha återhämtat sig något 1991¹ har 1992 på nytt försvagats. En rimlig tolkning är att den ekonomiska krisen innebär en kris för det politiska ledarskapet. Resonemanget får stöd av Peter Esaiassons analys av synen på partiledarna. Det visar sig här att partiledarnas ställning genomgående har försvagats. Nedgången är emellertid inte lika stark för oppositionsledaren. Att oppositionen har fördel av de ekonomiska krisen framgår också tydligt av kapitlet om "Socialdemokraterna – The comeback kids".

I Lennart Nilssons kapitel om allmänhetens syn på den offentliga sektorn visas att kravet på nedskärningar snarast har medfört att människor i ökande utsträckning slår vakt om offentlig service. Huvuddtendensen är att människor överlag är nöjda med den service som erbjuds.

Det är på många sätt självklart att bedömningar som är nära kopplade till den ekonomiska utvecklingen i stor utsträckning kan betraktas som ett uttryck för krismedvetande. Detsamma gäller för Martin Bennulfs och Henrik Sehlins artikel om ekonomi och miljö. Det är knappast överraskande att de ekonomiska frågorna hösten 1992 står betydligt mer i centrum för människors intresse än miljöfrågorna. Snarast är det förvånande att miljöfrågorna även i denna tid av ekonomisk kris har ett sådant stöd i opinionen. Att miljöperspektivet inte försvunnit med krisen framkommer även i analysen av kärnkraftsopinionen, där motståndarna till kärnkraft snarast stärkts något mellan 1991 och 1992.

Ett annan opinionssektor där det mellan 1991 och 1992 skett förändringar är synen på omvärlden. Det är väl känt att opinionen till EG blivit mera skeptisk till EG. Den stora förändringen ägde här rum mellan 1990 och 1991, men en ytterligare förskjutning kan utläsas av Rutger Lindahls artikel. Det förefaller naturligt att sätta detta i samband med tankar om att ett land i kris tenderar att utestänga omvärlden och i första hand fokusera på sig själv och sitt närområde.

Ett sådant antagandet får ett starkt stöd i BALTICOM-projektets analys av svenskarnas omvärldsorientering. Under de två senaste åren har både uppmärksamheten och intresset för länder i omvärlden minskat, medan det har ökat när det gäller de nordiska länderna. De jämförelser som redovisas för opinionen i Estland ger samma bild; i Estland med större ekonomiska problem är det nästan bara de närmaste länderna som bedöms viktiga. Samma bild av omvärlden framträder även i Ulf Bjerelds redovisning av synen på utrikespolitiken. Människors säkerhetspolitiska preferenser gäller länderna i vårt närmaste grannskap.

En ytterligare en aspekt på omvärldsopinionen kan utläsas ur kapitlet om flyktingopinionen. Som Marie Demker visar där har andelen svenskar som är kritiska till flyktingmottagningen ökat. Också bland de partiets sympatisörer som av tradition varit mest positiva till en öppen invandringspolitik – folkpartiet och vänsterpartiet – har

tveksamheten ökat. Det vore fel att se utslaget som en följd av främlingsfientlighet. Sannolikt ger det uttryck för en osäkerhet om att ta emot fler flyktingar i nuvarande ekonomiska situation.

De politiska och sociala opinionsfrågorna ger på ett sätt ett väntat utfall: i tider av ekonomisk osäkerhet finns det en vilja att slå vakt om det man har. När det gäller synen på medierna finns det inte några klara förväntningar av detta slag. Den allmänna tendensen är närmast att mediernas position har stärkts. Medan politiska och ekonomiska institutioner förlorat i allmänhetens förtroende uppvisar dagspress och radio-TV istället relativt stora ökningar. Som Charlotta Kratz visar i kapitlet om människors mediemöblemang fortsätter video, CD-spelare och parabolantenner att öka bland hushållen trots den ekonomiska krisen.

Det medium som många förutspådde en kraftig nedgång som en följd av krisen, den traditionella morgontidningen, har klarat sig anmärkningsvärt bra. Som Karin Hellingwerf framhåller i sitt kapitel om läsvanor har det visserligen skett en svag minskning i andelen av den vuxna befolkningen som har en prenumererad tidning i sitt hushåll, men paradoxalt nog en ökning bland de yngsta. En förklaring är att andelen bland de yngre som bor kvar hemma hos sina föräldrar har ökat mellan 1991 och 1992; därmed har de i större utsträckning tillgång till en prenumererad morgontidning i hushållet.

Under samma tid har den svenska televisionens sändningar ökat bl a genom introduktionen av morgon-TV. Därmed har TV gått in i en tidsnisch som tidigare dominerades av morgontidningar och radio. I kapitlet om frukost-TV kan inte påvisa några omedelbara effekter av det nya mediet. Det framgår dock att TV-tittande på morgonen på sikt skulle kunna få konsekvenser särskilt för morgonpressen. Detta skulle i så fall mindre bero på frukost-TV i sig, utan även på att en långvarig ekonomisk kris kan tänkas rubba svenskarnas stabila medievanor.

Vikten av tidsserier

Tidsserier över människors åsikter och beteenden är den samhällsvetenskapliga forskningens ryggrad. Det synsättet har varit en av drivkrafterna bakom tillkomsten av SOM-undersökningarna (Holmberg-Weibull, 1980). Endast tidsserier ger möjlighet att analysera vad som ligger bakom opinionsförskjutningar av olika slag.

Att vi tidigt har kunnat iaktta olika opinionsvindars kast har sin grund i tillgången på jämförbart ställda frågor över tid. Kommande studier får utvisa i vad mån vi tolkat trenderna rätt. Det som styr vårt intresse är inte akademisk desperation, utan akademisk nyfikenhet.

Not

1. Det bör framhållas att 1991 års siffror vad gäller förtroendet för regeringen kan ha påverkats av att en del svarspersoner uppfattade frågan som avseende den avgående, socialdemokratiska regeringen (jfr Elliot, 1992)

Referenser

- Elliot, Maria (1992) Förtroendeopinionen. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Trendbrott?*. Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen , Göteborgs universitet.
- Gilljam, Mikael, Holmberg, Sören (1993) *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm, Norstedts
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart (1992) *Trossen – en studie av nyhetsförmedling och opinionsbildning*. Stockholm, Svensk Information Mediecentrum.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1989) Tidsserier – den samhällsvetenskapliga forskningens ryggrad. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Åttiotal*. Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1992) *Trendbrott? I Holmberg, S, Weibull, L (red) Trendbrott?*. Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen , Göteborgs universitet.
- Trendig desperation. *Sydsvenska Dagbladet* 1992-06-28

Medborgerlig tillit och misstro

Om samhällsförtroendet i kristider

MARIA ELLIOT

Samhällsförtroendet har i vissa avseenden förändrats kraftigt under den senaste tiden. Med samhällsförtroende menas då hur människor ställer sig till frågan om hur stort förtroende de har för ett urval viktiga samhällsinstitutioner. För ett par år sedan sjönk allmänhetens förtroende för regering och riksdag markant; SOM-mätningen 1991 visade ett påtagligt ras när det gällde förtroendet för bankerna. Även den senaste SOM-undersökningen från hösten 1992 visar stora förskjutningar i förtroendet för vissa samhällsinstitutioner. Jämfört med mitten av 1980-talet har vi nu en bild med en påtaglig polarisering inom förtroendefältet. Svensken gör idag betydligt större skillnad mellan olika samhällsinstitutioner när det gäller förtroendet.

Den följande framställningen har för avsikt att datera upp bilden av samhällsförtroendet med hjälp av data från den senaste SOM-undersökningen. Vidare redovisas utvecklingstendenserna under den period som SOM undersökt förtroendet, dvs 1986-1992 (1987 ingår inte i mätserien eftersom data från den undersökningen inte är jämförbara med data från övriga år.)

Samhällsförtroendet 1992

I SOM-undersökningarna har svarspersonerna fått uppge i vilken utsträckning de har stort eller litet förtroende för elva institutioner.

Institutionerna omfattar etermedier och dagspress, delar av offentlig sektor, politiska institutioner, fackföreningar, storföretag och banker.

Tabell 1. Förtroendet för samhällsinstitutioner (procent, balansmått).

	Stort	Varken stort eller litet	Litet	Balans- mått	Antal
Sjukvården	76	16	8	+68	1765
Radio/TV	60	33	7	+53	1754
Polisen	61	27	12	+50	1762
Grundskolan	52	34	14	+38	1748
Dagspressen	42	43	15	+27	1740
Försvaret	30	42	29	+1	1793
Storföretagen	24	44	33	-9	1745
Riksdagen	24	41	35	-11	1744
De fackliga org	23	36	42	-19	1736
Regeringen	24	32	43	-19	1763
Bankerna	19	26	54	-36	1754

Anm: Balansmättet utgörs av andelen stort förtroende minus andelen litet.

Tabell 1 visar utfallet 1992. Rangordningen bygger på storleksordningen av balansmättet, som utgörs av andelen stort förtroende minus andelen litet - ett sammanvägt mått som tar hänsyn till både andelen missnöjda och andelen som uttrycker tilltro till en institution.

Översikten visar tydligt rangordningens uppdelning i två grupper, där ena gruppen är lokaliserad till det positiva fältet och den andra till det negativa. I det positiva fältet, där andelen stort förtroende för en institution är klart större än andelen litet, återfinnes sjukvård, etermedier, polis, grundskola och dagspress, dvs den delen av offentlig sektor som är inriktad på offentlig service och massmedierna.

I det negativa fältet under balansmättets nollstreck, där andelen misstroagna överväger, hittar vi dels institutioner med inriktning mot

politisk verksamhet (riksdag, regering och fackföreningar), dels kommersiella sektorn (banker och storföretag) och försvaret. Den senare gruppen kan sägas ha en högerorienterad värdebas gemensam.

Negativa trender

De förändringar av samhällsförtroendet som ägt rum sedan föregående mätning 1991 kan avläsas ur tabell 2, som ger en översikt av balansmåttén för institutionerna under perioden 1986-1992.

Tabell 2. Förtroendet för samhällsinstitutionerna 1986-1992 (balansmått).

	1986	1988	1989	1990	1991	1992
Sjukvården	+69	+62	+64	+56	+54	+68
Radio/TV	+46	*)	+50	+43	+42	+53
Polisen	+52	+44	+53	+44	+44	+50
Grundskolan	+22	+22	+35	+27	+24	+38
Dagspressen	+8	*)	+28	+17	+4	+27
Försvaret	+13	+14	+15	+11	+3	+1
Storföretagen	+8	+2	+9	+16	-6	-9
Riksdagen	+32	+35	+13	-11	+3	-11
De fackliga org	-6	-11	-12	-23	-23	-19
Regeringen	+36	+24	0	-28	-5	-19
Bankerna	+62	+51	+38	+47	-2	-36
Medelvärde:*)						
Inklusive medier	+31	-	+27	+18	+13	+13
Exklusive medier	+32	+27	+24	+15	+10	+7

* 1988 års mätning av medierna är ej jämförbar med övriga mätpunkter. Av den anledningen ges även två serier av medelvärden: en som inkluderar medierna men där 1988 faller bort, och en för samtliga år som inte inbegriper medierna.

Den största förändringen sedan 1991 gäller förtroendet för bankerna som minskade med 34 balansmåtténheter. Förändringens storlek är

anmärkningsvärd. Tittar vi ytterligare ett år bakåt i tiden och ser på utvecklingen för bankernas del 1990-1992 blir förtroendeförskjutningen exempellös: från en position i förtroendeligans toppskikt till det lägsta balansvärde som SOM-mätningarna av förtroendet någonsin uppmätt.

Försvar och storföretag visar också negativa utvecklingstendenser, om än av betydligt blygsammare kaliber. Samma gäller för regering och riksdag. Efter en tillfällig uppgång valåret 1991 är nu förtroendet för statsstyret nere på de nivåer som var aktuella som bottennoteringar efter förtroenderaset 1988-1990. Riksdagen har behållit sitt lilla förtroendeövertag över regeringen från 1988 genom berg- och dalbaneturerna.

Medietilltro

Utvecklingen sedan föregående år har emellertid inte varit enbart av negativ art. Förtroendet för dagspressen ökade icke obetydligt mellan 1991 och 1992 och är nu tillbaka på den nivå som uppmättes 1989. Å andra sidan visar erfarenheten att förtroendet för dagspressen är relativt rörligt och tenderar att pendla upp och ner. Förtroendet för etermedierna har visat sig vara betydligt mer stabilt, men även här ser vi en viss uppgång sedan förra mätningen. Förtroendet för radio och TV ligger nu på det högsta balansvärde etermedierna haft sedan SOM-mätningarna inleddes.

Utvecklingen för mediernas del har sedan mitten av 1980-talet på det stora hela varit positiv, trots tillfälliga nedgångar. Under samma period har samhällsförtroendet generellt sett sjunkit, vilket framgår av balansmåttens medelvärden. Det ligger nära till hands att tyda mediernas förhållandevis stärkta ställning i ett negativt förtroendeklimat som en indikator på massmediernas roll i tider av turbulens. De senaste fem åren har medfört betydelsefulla förändringar av levnadsvillkoren - både inom och utom landet. Förhållandena i Europa förändrades drastiskt i och med statsocialismens upplösning. EG, och allt som följer av ett eventuellt svenskt medlemskap, har blivit en påtaglig realitet. Väpnade konflikter är inte längre en

utomeuropeisk företeelse. Den ekonomiska kallfronten har varit kännbar för gemene svensk.

I dessa tider har förtroendet för medierna inte bara stått fast utan till och med stärkts. Sannolikt handlar det inte bara om en skärpt betydelse av nyhetskanaler i tider präglade av djupgående förändringar; även massmediernas sociala roll får ökad aktualitet under sådana omständigheter.

En annan faktor som kan ha varit av betydelse för förtroendet för medierna är förtroendeförlusten beträffande statsstyret. Amerikanska statsvetare har pekat på att förtroendeutvecklingen i USA tenderat att försätta press och statsstyre i en motsatsställning: när förtroendet för det ena ökar, minskar förtroendet för det andra (Lipset & Schneider 1987). Man vill förklara detta mönster med den ömsesidiga konflikt som ligger inlagd i de båda institutionernas funktioner i och med pressens traditionellt övervakande och nagelfarande roll gentemot den politiska makten.

Den svenska förtroendeutvecklingen visar ansatser att följa samma mönster. SOM:s mätserie är emellertid fortfarande för kort för att utgöra underlag för slutsatser om ett eventuellt samband mellan förtroendet för medierna och förtroendet för riksdag och regering. Med tanke på olikheterna mellan den amerikanska och svenska nyhetsmediekulturen och mediernas roller i de båda samhällena skulle dock motsvarande tendenser i Sverige initiera intressanta tillskott beträffande problematiseringen av sambandet medier-statsmakt.

Medborgarna och offentliga sektorn

Tilliten för medierna ökade alltså mellan 1991 och 1992. Offentlig service visar motsvarande tendens: förtroendet för sjukvård, polis och grundskola har stärkts sedan 1991. Ökningen är visserligen måttlig, men genomgående för samtliga tre institutioner. Över huvudtaget har utvecklingstendenserna för dessa varit parallella om man ser till variationerna över tid: förtroendet för offentlig service som helhet tenderar att vara jämförelsevis högt - trots kris och nerskärningar.

Två tankegångar anmäler sig: Nedskärningarna inom offentlig verksamhet drabbar inte förtroendet, inte som en omedelbar och/eller oundviklig konsekvens. Vidare, i tider av kris och omvälvningar är det viktigare än någonsin för människor att lita på att den konkreta vardagliga verksamhet, som utgör samhällets bas, fungerar - samma attityd som sannolikt bidrar till att viktig social service generellt åtnjuter högt förtroende. Förtroendeutvecklingen skulle till och med kunna tolkas som ett uttryck för människors behov av att slå vakt om denna verksamhet, att markera dess betydelse i tider av nedskärningar och kalla vindar.

Att en verksamhet ses som oundgänglig för samhället behöver inte innebära att dess förtroendekapital är garanterat. Bankerna har tidigare fått del av höga förtroendeandelar. I likhet med t ex sjukvård och polisväsende torde bankverksamhet betraktas som en fundamental kugge i samhällsmaskineriet. Det mycket påtagliga förtroenderaset för bankernas del kan ses som en fingervisning om att detta inte räcker; om människors beroendeförhållande frestas tillräckligt hårt, om deras egna erfarenheter blir av alltför negativ art och den bild som förmedlas av verksamheten genom framför allt medier ackumulerar tillräckligt mycket graverande invändningar - då brister förtroendet. Och då kan den gäckade tilltron skapa en rekyleffekt som förpassar förtroendet till den jämförelsevis mycket låga nivå som nu blivit fallet för bankernas del.

Förtroendebilder

Helhetsbilden av förtroendet 1992 ser annorlunda ut än tidigare. Jämför vi med motsvarande rangordning 1986 i tabell 2 ser vi flera skillnader. 1986 framträder inga påtagliga grupperingar i förtroendet - institutionerna placerar sig i en gradvis fallande skala. Vidare ligger rangordningsfältet i huvudsak på den positiva sidan av balansmåttets nollstreck. Vi ser inte heller någon strikt uppdelning efter sektor, utan företrädare för de olika institutionstyperna återfinns både i rangordningens över och undre del.

Mellan 1986 och 1992 har således nya mönster uppträtt i förtroendebilden. Dels har en polarisering av samhällsförtroendet växt fram,

dels har spännvidden ökat mellan rangordningens topp och botten. Inom ramarna för denna nya struktur finns en tendens för de olika institutionerna att sorteras efter sektorstillhörighet.

En betydelsefull del av denna omstrukturering faller tillbaka på förändringar av förtroendet för bank, dagspress och statsstyre. Vi skall titta lite närmare på vilka grupper det är som i första hand svarat för förtroendevariationerna i dessa fall.

Bankernas förtroendeminskning

Utgångsläget för bankerna, före den stora förtroendeförlusten, var att män hade marginellt högre förtroende än kvinnor, att de yngsta under 20 år och de äldre hade högre förtroende än andra och att utbildning inte skiktade förtroendet alls (tabell 3).

Tabell 3. Förtroendet för bankerna 1990-1992 efter kön, ålder och utbildning (balansmått).

Kön	1990	1992	Differens i balans- måttenheter 90-92	Antal 90/92
Män	+42	-43	-85	775/927
Kvinnor	+51	-28	-79	748/826
Ålder				
15-19	+63	+2	-61	126/139
20-29	+42	-30	-72	270/318
30-39	+40	-48	-88	256/299
40-49	+46	-50	-96	304/381
50-59	+55	-37	-92	211/262
60-75	+48	-30	-78	323/355
Utbildning				
Låg	+45	-37	-82	609/658
Medel	+48	-28	-76	366/460
Hög	+48	-41	-89	509/632

De senaste två årens förtroendenedgång har framför allt varit kännbar i de etablerade aktiva åldrarna (30-59 år). Utbildning gör mindre skillnad för förtroendeförlusten, kön knappt någon skillnad alls - här har förtroendet minskat relativt likartat i samtliga grupper. Det är således i de grupper där man bland annat ofta gör stora ekonomiska åtaganden som förändringen är mest märkbar.

Att de ekonomiska omständigheterna, både människors egna och de samhällsliga, spelar in när det gäller förtroendet för bankerna är ett antagande som ligger nära till hands. Tabell 4 visar hur synen på den ekonomiska utvecklingen det senaste året hänger ihop med förtroendemåtten och förtroendeförlusten 1990-1992.

Tabell 4. Förtroendet för bankerna efter syn på hur ekonomin har förändrats under det senaste året (balansmått).

	1990	1992	Differens balans- måttenheter 90-92	Antal 90/92
Egna ekonomin				
Förbättrats	+49	-35	-84	325/264
Ung. densamma	+50	-33	-83	690/829
Försämrats	+40	-40	-80	478/647
Sveriges ekonomi				
Förbättrats	-	-	-	(30)/(8)
Ung. densamma	+51	-20	-71	216/47
Försämrats	+46	-37	-83	1251/1654

Både före och efter förtroenderaset har de som upplevt den ekonomiska utvecklingen som ogynnsam lägre förtroende än andra. Erfarenheten av den egna ekonomin gjorde något större skillnad för förtroendet 1990; 1992 var det synen på Sveriges ekonomi det senaste året som spelade större roll. Synen på rikets ekonomiska utveckling hänger dessutom mer samman med förtroendeförlusten: Den grupp som inte upplevt någon ekonomisk försämring generellt

har tappat något mindre än den grupp som uppger att den ekonomiska krisen satt spår i samhällsekonomin. Någon sådan skiktning finns inte i förhållande till synen på den egna ekonomin. Här har förtroendet för bankerna minskat ungefär lika mycket oavsett om man känt av krisen själv eller inte.

Ett allmänt krismedvetande förefaller med andra ord göra sig gällande när det handlar om misstron gentemot bankerna, ett krismedvetande som spelar något större roll än de egna ekonomiska omständigheterna. Ser vi på hur människors ekonomiska utsikter den närmaste framtiden ter sig, syns samma mönster: synen på den egna ekonomiska utvecklingen betyder mindre för förtroendet än synen på den samhälleliga utvecklingen (tabell 5).

Tabell 5. Förtroendet för bankerna efter syn på hur ekonomin kommer att förändras under det kommande året (balansmått).

Förtroendet	Förbättras	Förblir	
		ung. densamma	Försämras
Den egna ekonomin	-25	-28	-46
Antal	146	764	824
Sveriges ekonomi	-20	-12	-44
Antal	111	305	1293

Ser man förtroende för olika samhällsinstitutioner som ett förhållningssätt hos individen är det rimligt att urskilja tre olika typer av bakomliggande faktorer. Utöver de kunskaper individen har av institutionens dagsaktuella egenskaper finns också hennes beroende av institutionen och hennes syn på dess roll och betydelse i samhället med i bilden (Elliot 1991). Mot bakgrund av det skulle man kunna tolka olikheterna i betydelsen av egen ekonomi och samhällets ekonomi som att beroendefaktorn i detta fall spelat något mindre roll än den faktor som rör institutionens samhälleliga funktion.

Dagspressens variationer

Förtroendet för dagspressen har som tidigare framgått alltid varierat i högre grad än förtroendet för etermedierna, som vanligtvis visat ett stabilare mönster, dvs stadigt högt. En analys av utvecklingen i olika åldersgrupper visar att samtliga åldersgrupper har varierat i förtroendet för pressen, men de grupper som varit rörligast är de yngre under 30 år och de äldsta över 60 år. Den återhämtning av förtroendet som ägt rum 1991-1992 syns dessutom även i en grupp som annars varit relativt stabil när det gäller tilliten till dagspressen: de i 50-åren. Efter 1986 har de yngre alltid haft högre förtroende för dagspressen än övriga åldersgrupper, oavsett upp- eller nedgångar i nivån.

En analys av grupper av olika utbildning visar inte samma skillnader beträffande variationerna i förtroendet. Den senaste uppgången är ungefär lika stor oavsett vilken utbildning man har. Sett över hela perioden har emellertid gruppen med mellan hög utbildning varit den mest rörliga och de med låg utbildning den minst rörliga.

När det gäller partisympati har de moderata partianhängarna haft större förtroende för dagspressen än socialdemokratiska sympatisörer, åtminstone sedan 1989. Förtroendeuppgången mellan 1991 och 1992 är emellertid mer påtaglig bland de socialdemokratiska partianhängarna än bland de moderata. Båda partisympatisörsgруппerna är över huvudtaget rörligare beträffande förtroendet jämfört med övriga. Miljöpartisterna har varit relativt stabila i sitt förtroende. Det var den enda partisympatisörsgруппen som inte tappade förtroende för dagspressen under nedgångsperioden 1989-1991. Det är också den enda gruppen som tappat i förtroende under uppgången 1991-1992, även om förändringen är liten.

Med andra ord: De grupper som står för dagspressens förtroendevariationer i första hand är de unga och de gamla, de med medelhög utbildning samt anhängarna till de två stora politiska partierna. Det är också tydligt att betydelsen av både ålder och utbildning har förändrats sedan 1986. Ålder skiktat förtroendet för dagspressen i ökad utsträckning, utbildning i minskad.

Sedan 1986 har utbyggnaden av kabel-TV medfört att växande grupper haft tillgång till kabel- och satellitkanaler och därmed en annan form av mediekultur än vad svenskar traditionellt varit vana vid. 1986 hade tillgång till kabel-TV ingen betydelse för förtroendet för dagspressen. 1989 uppvisade emellertid de med kabel-TV något större förtroende, en skillnad som visat sig konstant sedan dess. Samma tendens gäller beträffande förtroendet för etermedierna: kabel-TV-innehavarna har ett oftast marginellt men konstant förtroendeövertag gentemot övriga.

De senaste årens kabel-TV-expansion förefaller med andra ord hänga ihop med en något gynnsammare inställning till medier generellt. Det ligger nära till hands att i detta se uttryck för en ökad förtrogenhet med massmedier, en förtrogenhet som stimuleras av ett växande utbud av medier.

Den politiska makten

Utvecklingen allmänt när det gäller förtroendet för regering och riksdag är att förtroendeuppgången 1990-1991, i samband med att regeringen Bildt tillträdde, var ett tillfälligt mellanspel. Nu är förtroendet tillbaka på samma nivå som 1990.

Tabell 6. Förtroendet för regeringen och riksdagen efter partisympati (balansmått).

	1992		Differens 91-92		Antal	
	Regering	Riksdag	Regering	Riksdag	Regering	Riksdag
v	-69	-28	-21	-4	76	76
s	-50	-17	-31	-28	711	703
c	+2	+9	+5	+4	107	104
fp	+24	+16	+5	-10	125	124
m	+42	+10	+3	-11	366	365
kds	+14	+13	-4	+8	49	47
mp	-55	-40	-14	-38	60	60
nyd	-33	-37	+12	-2	190	188

Beträffande regeringen faller emellertid detta tillbaka på framför allt de socialdemokratiska partisympatisörerna (tabell 6). Även vänsterpartister och miljöpartister har tappat förtroende. Sympatisörerna till de etablerade borgerliga partierna behöll sitt förtroende från 1991 i oförändrad storleksordning.

När regeringen Carlssons stora förtroenderas inträffade 1988-1990 slog detta igenom i samtliga grupper utom bland de mest partiidentifierade socialdemokratiska partianhängarna (Elliot 1991). Betydelsen av partiidentifikation bland socialdemokrater är annorlunda när det gäller den senaste förtroendeförändringen: ju starkare socialdemokratisk övertygelse, desto större förtroendeförlust för regeringen Bildt.

När det gäller förändringen av förtroendet för riksdagen är det mer blandad giv. De miljöpartistiska partisympatisörerna har blivit mest desillusionerade beträffande riksdagens arbete, socialdemokratiska anhängare har även de tappat en del. Men också moderata och folkpartistiska sympatisörer ställer sig mer tveksamma jämfört med mätningen 1991.

Kriser och förtroende

Vi har således sett att flera samhällseliga institutioner omvärderats av stora grupper medborgare. Framför allt har den politiska makten och bankerna fått kännas vid en reviderad syn under de senaste fyra-fem åren. Samtidigt är svensken mer mån idag om att ge uttryck för tilltro till offentlig service och massmedier. Huruvida detta är bestående omstruktureringar av förtroendebilden och i vilken utsträckning det är en följd av kriser och omvälvningstider får den framtida utvecklingen utvisa.

Referenser

- Elliot, Maria (1991): *Förtroendekapital i förskingring. Om svenskarnas samhällstilltro*. SIM-rapport 2/91. Svensk Informations Mediecenter.
- Lipset, Seymour and William Schneider (1987): *The Confidence Gap. Business, Labor, and Government in the Public Mind*. Johns Hopkins.

Hjältar, teknokrater och goda grannar

- *svenska och amerikanska väljare
tycker om sina politiska ledare*

PETER ESAIASSON

”Det är dåliga tider för karismatiska hjältar och riktiga ledarfigurer.” Omdömet är Hans Magnus Enzensbergers, och syftar på att det för närvarande inte finns några grandiosa lösningar på samhällsproblemen utan att politiken måste skötas genom ett provisoriskt experimenterande. Under dylika omständigheter ”passar Alexander den Store lika illa som Napoleon eller Stalin”.¹

Enzensbergers filosofiskt anlagda resonemang knyter an till en tendens i samtiden. Ett vanligt klagomål är att det råder brist på politiskt ledarskap; den underskottskris som registrerats på olika områden (offentliga finanser, folkligt inflytande i de Europeiska Gemenskaperna, efterfrågan på marknaden) omfattar också det politiska ledarskapet. Även om beslutsfattare alltid utsätts för kritik – politiska ledare är i allmänhet populärare efter sin avgång än under den aktiva tiden – står det klart att partiledare och presidenter över hela västvärlden för närvarande noterar ovanligt låga popularitetssiffror. Någon självklar ledargestalt som med auktoritet stakar ut framtidens färdriktning står knappast att finna, åtminstone inte på den europeiska spelplanen.

Mot bakgrund av det problematiska världsläget skall vi i det följande fundera en stund över det politiska ledarskapets opinionsmässiga förutsättningar i vårt land. Går det att med hjälp av systematiska frågeundersökningar säga något om vad för slags partiledare väljarna söker efter? Finns det t ex en marknad för hjältar av det formidabla slaget, eller är det trots allt, som Enzensberger tycks

mena, mer "normala" personligheter som har bäst förutsättningar att vinna medborgarnas stöd?

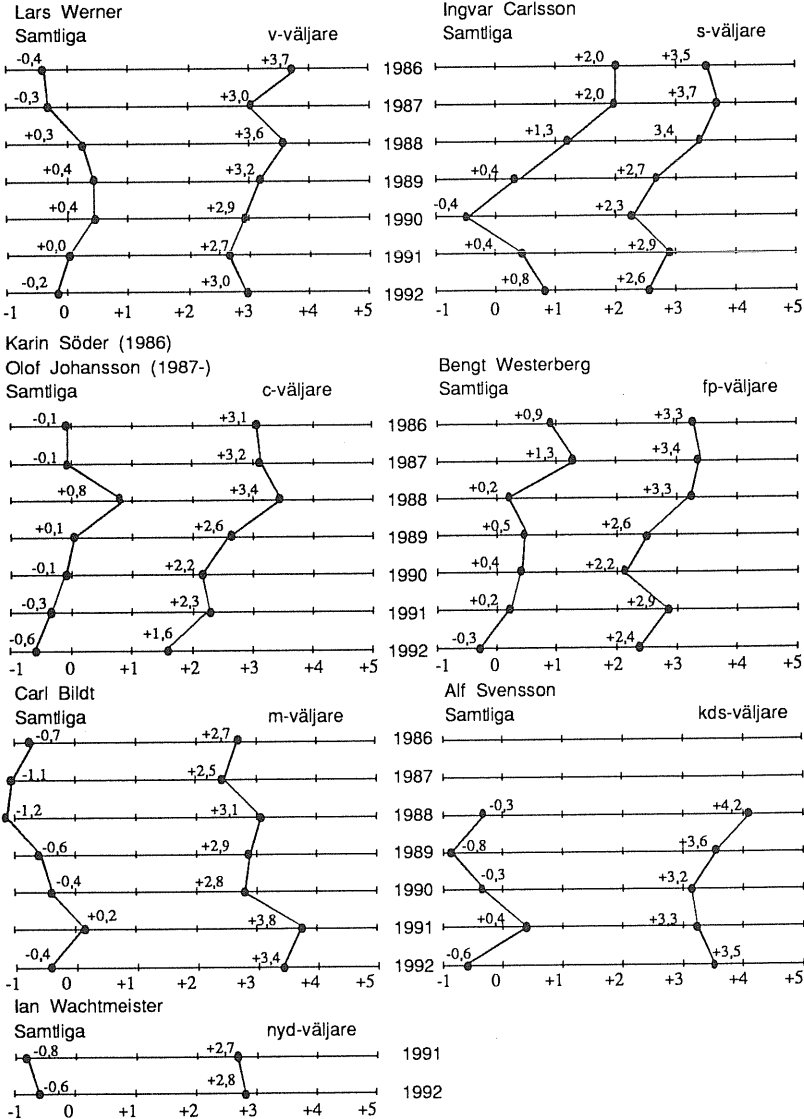
Lycksalighetens halvö?

Det första steget i analysen är förstås att undersöka hur medborgarna värderar dagens politiska ledare. Så sent som senhösten 1991 såg det ut som om Sverige var på väg att avvika positivt från den europeiska trenden. Efter de synnerligen magra åren 1989 och 1990, då flera partiledare föll fritt i väljaropinionen och Lars Werner blev den minst impopulära partiledaren mycket tack vare bristen på alternativ, vände popularitetssiffrorna uppåt igen. Partierna hade samlat sina styrkor inför valet, valrörelsen hade bjudit på en relativt innehållsrik debatt, och den nya regeringen Bildt andades tillförsikt inför framtiden (se Esaiasson 1992).

Ett år senare var emellertid bilden annorlunda och mer i överensstämmelse med utvecklingen i övriga västvärlden. I SOM-undersökningen 1992 noteras återigen sjunkande popularitetssiffror för framför allt regeringspartiernas ledare. De positiva stämningarna efter 1991 års val var således mer av ett tillfälligt uppsving än ett verkligt trendbrott, även om opinionsläget stabiliserats jämfört med "Den Stora Osäkerhetens Period" 1989-1990. Hösten 1992 höll Sverige på att EG-anpassas också ifråga om medborgarnas värdering av det politiska ledarskapet (se figur 1).²

Störst bekymmer med väljaropinionen hade Olof Johansson. I valmanskåren som helhet tilldelades centerledaren, tillsammans med Ian Wachtmeister och Alf Svensson, den lägsta popularitetspoängen av alla (medeltal -0.6 poäng, en minskning med 0.3 poäng från 1991). Än allvarligare för Johansson är att han fick mycket låga popularitetspoäng bland de egna sympatisörerna (medeltal +1.6, betydligt lägre än vad som registrerats för någon annan partiledare i tidigare SOM-undersökningar eller i någon av väljarundersökningarna sedan 1979; se Gilljam och Holmberg 1993). Alf Svensson, som i och för sig förlorat åtskilligt mycket mer opinionsstöd i valmanskåren som helhet än Johansson (minskningen från +0.4 till -0.6 är det snabbaste raset i SOM-mätningarnas historia), kunde åtminstone tillgodoräkna

Figur 1. Partiledarnas popularitet i valmanskåren som helhet och bland de egna sympatisörerna 1986-1992 (genomsnittliga popularitetspoäng)

sig en stark uppslutning från kvarvarande kds-sympatisörer (genomsnittlig popularitetspoäng +3.5).

Inte heller Bengt Westerberg och Carl Bildt har någon anledning att yvas över opinionsutvecklingen efter valet. Westerberg har fått sitt opinionsstöd långsamt eroderat alltsedan framgångsvalet 1985. Hösten 1992 hade han dock starkare stöd bland fp-sympatisörerna än under det dystra året 1990 (+2.4 popularitetspoäng jämfört med +2.2). Bildt, som successivt arbetat fram en förhållandevis stark opinionsställning, fick som statsminister vidkännas sin första opinionsmässiga motgång på länge, även om han fortfarande har ett mycket starkt stöd bland moderata sympatisörer (+3.4 popularitetspoäng). Statsministerposten har heller inte inneburit att Bildt blivit mindre kontroversiell; spridningen kring hans popularitetsmedeltal är fortfarande högre än för någon annan partiledare, inklusive den omdiskuterade Ian Wachtmeister.³

Utanför kretsen av regeringsinnehavare var bilden något ljusare. Ian Wachtmeister registreras för aningen förbättrade popularitetssiffror i valmanskåren som helhet och bland nyd:s sympatisörer (-0.6 och +2.8, en ökning med 0.2 respektive 0.1 enheter). Lars Werner hade månaderna före sin avgång förlorat mycket av sin tidigare attraktionskraft utanför partiet, men han hade i gengäld en något stärkt ställning bland de egna (genomsnittlig popularitetspoäng -0.2 i valmanskåren som helhet och +3.0 bland v-sympatisörer).

Ingvar Carlsson, slutligen, beskriver den kanske intressantaste popularitetsutvecklingen. Efter att under 1990 ha varit inne i en synnerligen djup opinionssvacka kunde han hösten 1992 tillgodoräkna sig det starkaste opinionsstödet i valmanskåren som helhet (+0.8 popularitetspoäng, en ökning med 1.2 enheter sedan 1990). Det tillhör undantagen att en partiledare får chansen att fortsätta ur ett sådant bottenläge som Carlsson och hans parti befunnit sig i. Carlssons återkomst som en av de populäraste partiledarna torde vara tämligen unik, inte bara för svensk politik.⁴

Tre egenskapsprofiler

Om nu väljarna för närvarande intar en något reserverad hållning, vilka personliga egenskaper tillskriver de då partiledarna? Frågan motiveras förstås av ansträngningarna att finna ut vad som utmärker populära politiska ledare. Det kan låta som ett märkligt förbiseende, men faktum är att det dröjde till mitten av 1970-talet innan opinionsforskarna började intressera sig för denna eviga fråga. (Som bekant ägnade sig redan den klassiska retoriken åt att ringa in vilka karaktärsegenskaper som offentliga talare skulle betona för att övertyga sin publik.) Det som slutligen väckte opinionsforskarnas intresse var Richard Nixons överlägsna seger över George McGovern i det amerikanska presidentvalet 1972. Berodde McGovernns dåliga resultat på att han sågs som alltför politiskt radikal eller på att han uppfattades sakna de personliga kvaliteter som amerikanska väljare vill se i sin president?⁵

Idag arbetas längs två huvudsakliga metodologiska vägar. Längs den ena används ett öppet förhållningssätt där väljarnas egna beskrivningar av kandidaternas starka och svaga sidor står i centrum. Den andra framkomstvägen utgår från ett mindre antal teoretiskt bestämda egenskapsdimensioner – "personlig integritet" och "kompetens för uppgiften" är de vanligast förekommande – som vid empiriska undersökningar fångas in av ett antal förhandsdefinierade specifika egenskaper.⁶

SOM-undersökningarnas mätningar hör hemma i den senare traditionen av slutna frågetekniker. Intervjupersonerna ombeds ta ställning till hur väl respektive partiledare känntecknas av en serie egenskaper: ärlig, pålitlig, inspirerande, kunnig, sympatisk och stark ledare. I 1992 års undersökning koncentrerade vi intresset på Carl Bildt och Ingvar Carlsson, statsministern och oppositionsledaren, samt på uppstickaren Ian Wachtmeister. Resultaten av väljarnas bedömningar redovisas i tabell 1.

Väljarnas syn på partiledarnas personer färgas till stor del av partitillhörigheten, men det finns ändå betydande variationer som gör att vi kan tala om särskiljande egenskapsprofiler. Ett ställningstagande till de tre partiledarna innebär också ett ställningstagande till olika typer av politiskt ledarskap.

Tabell 1. Partiledarnas egenskapsprofiler – väljarnas uppfattning om i vilken utsträckning olika egenskaper stämmer in på partiledarna (balansmått, andel stämmer bra minus andel stämmer dåligt).

Partiledare:	Väljare								Samtliga
	v	s	c	fp	m	kds	nyd	mp	
Ingvar Carlsson									
Ärlig	+54	+86	+22	+46	+8	+16	+6	+16	+46
Pålitlig	+34	+76	+6	+36	-14	+2	-12	+24	+32
Inspirerande	-58	-20	-72	-80	-84	-68	-72	-70	-52
Kunnig	+64	+90	+56	+78	+44	+56	+40	+56	+68
Sympatisk	+36	+70	+12	+22	-16	-14	+10	+22	+30
Stark ledare	-30	+18	-36	-36	-50	-26	-26	-38	-14
Carl Bildt									
Ärlig	-38	-30	+38	+48	+86	+38	+72	-30	+12
Pålitlig	-66	-52	+18	+42	+78	+44	-8	54	-4
Inspirerande	-84	-56	-4	+6	+44	-22	-20	-58	-22
Kunnig	+26	+54	+82	+94	+92	+94	+68	+44	+68
Sympatisk	-80	-66	-12	-6	+52	+0	-4	-58	-24
Stark ledare	-4	+22	+52	+62	+82	+68	+22	+22	+42
Ian Wachtmeister									
Ärlig	-62	-42	-34	-46	+4	-32	+56	-78	-22
Pålitlig	-94	-66	-58	-66	-38	-50	+36	-78	-50
Inspirerande	-24	+0	+8	+12	+48	+14	+84	-14	+20
Kunnig	-68	-28	+6	-28	+12	-10	+54	-74	-10
Sympatisk	-46	-28	-8	-24	+18	-32	+60	+40	-8
Stark ledare	-30	-10	+10	+6	+20	+24	+68	-4	+8

Kommentar: Resultaten baseras på en enkätfråga med följande formulering: "På nedanstående lista finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva olika egenskaper hos partiledarna. Hur bra tycker du att de stämmer in på Ingvar Carlsson, Carl Bildt och Ian Wachtmeister?" Plussiffror i tabellen visar en övervikt för andelen instämmande svar.

Ingvar Carlsson starkaste egenskap är kunnigheten, men han betraktas även som övervägande "ärlig", "pålitlig" och som person-

ligen "sympatisk". Däremot ses han inte som någon särskilt "stark ledare" och knappast alls som "inspirerande" (i det senare fallet är balansmättet -20 bland s-sympatisörerna och -52 i valmanskåren som helhet). Med en viss eftergift åt det spektakulära kan Carlssons egenskapsprofil i väljarnas ögon karakteriseras som "Den gode grannen".

Statsminister Bildt har i likhet med Ingvar Carlsson kunnigheten som sin främsta positiva egenskap (i båda fallen är balansmättet +68 i valmanskåren som helhet). Men till skillnad från Carlsson så betraktas Bildt även som en "stark ledare" (balansmätt +42 jämfört med -14 för Carlsson). Däremot uppfattas han som klart mindre sympatisk (balansmätt -24 jämfört med +30). En kunnig och stark ledare som är personligen mindre angenäm - väljarnas bild av Bildt kan karakteriseras som "Den kompetente teknokraten".

Ian Wachtmeister har en radikalt annorlunda egenskapsprofil än både Carlsson och Bildt. Han ses inte som särdeles kunnig, och han har problem med att övertyga ifråga om "ärlighet" och "pålitlighet". (Jämför t ex bilden av de tre partiledarna bland deras egna sympatisörer. Ifråga om "pålitlighet" skiljer det 42 enheter mellan Bildt och Wachtmeister.) Wachtmeisters stora tillgång är i stället hans förmåga att vara "inspirerande", ett område där ledarna för de etablerade partierna länge har haft svårigheter (balansmätt +20 i valmanskåren som helhet och hela +84 bland nyd:s sympatisörer). En egenskapsprofil där inspirationsförmågan inte sammanfaller med uppfattad kunnighet är mycket ovanlig (*hur* ovanlig kommer att framgå av ett senare avsnitt). För att tala i karakteriserande termer påminner Wachtmeisters profil i väljarnas ögon närmast om det som Max Weber en gång kallade "karismatiskt ledarskap".

Fem år – en evighet i politiken

Statsministern och oppositionsledaren i dagens svenska politik har båda genomgått intressanta popularitetsutvecklingar. Statsminister Bildt genom att från ett dåligt – för att inte säga uselt – utgångsläge i början av sin partiledarbana vinna en opinionsmässig arbetsseger. Oppositionsledare Carlsson genom att börja på en rekordhög

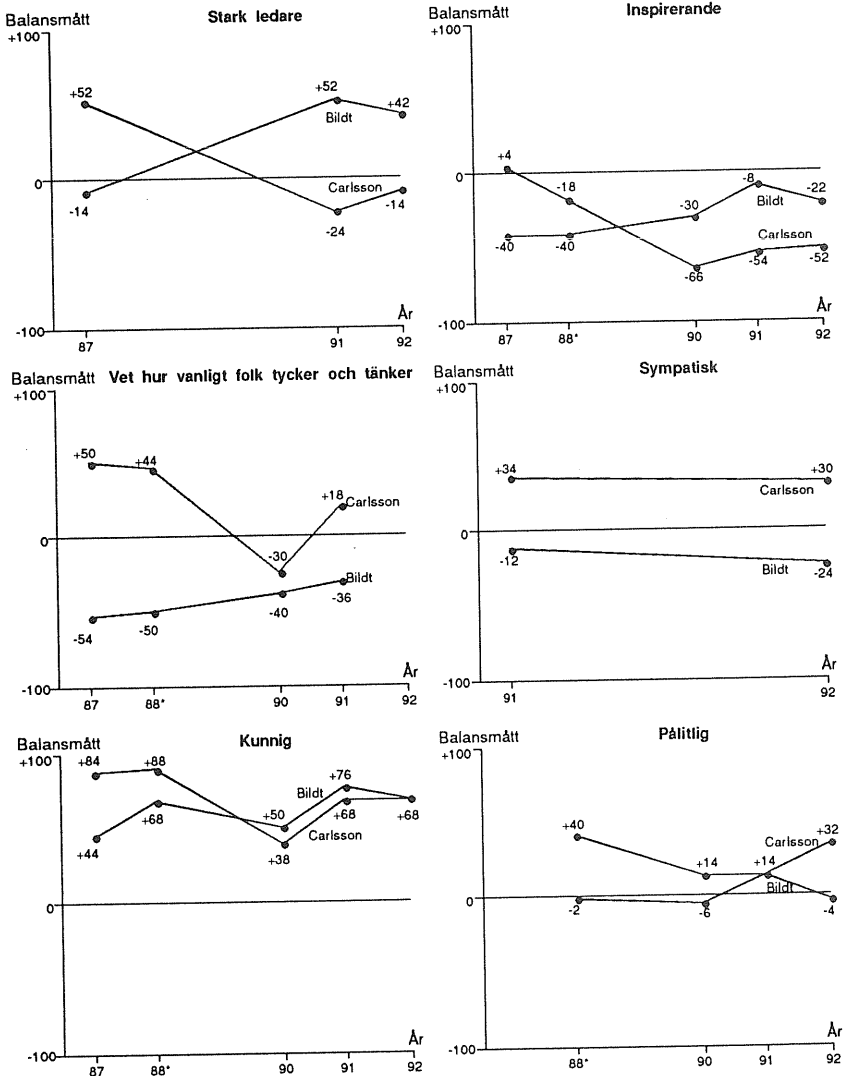
popularitetsnivå, falla i en djup vågdal och sedan resa sig igen. En närmare granskning visar emellertid att i väljarnas ögon är den nuvarande Ingvar Carlsson en helt annan person än den Ingvar Carlsson som en gång tog över efter Olof Palme (se figur 2).

År 1987 var Carlsson inte bara kunnig och pålitlig utan även en stark och förhållandevis inspirerande ledare i god kontakt med folket (egenskapen att känna till "hur vanligt folk tycker och tänker" kan ses som ett mått på folklighet). Bildt kunde inte konkurrera med Carlsson på något enda område. Början till Carlssons nedgång i opinionen kan spåras till valrörelsen 1988, där han efterhand betraktades som allt mindre inspirerande (se nedgången från +4 till -18). Under socialdemokraternas motgångsår förlorade sedan Carlsson även på övriga egenskapsområden. Carlssons numera restaurerade popularitet byggs upp på andra grunder än tidigare (läs: "Den gode grannens"). Ifråga om främst ledarskap och inspirationsförmåga har väljarna en mindre positiv bild av honom än av huvudkonkurrenten Carl Bildt.

Skiftningarna ifråga om Carlssons uppfattade folklighet är av särskilt principiellt intresse. De säger något relevant om den för närvarande livaktiga forskningen om "sociala bedömningar" (social cognitions). Inom denna forskningsinriktning studeras i vilken utsträckning som förhandsbestämda stereotypiska föreställningar formar vårt sätt att se på omgivningen. Exempelvis har man genom experiment kunnat visa att kvinnliga politiker automatiskt ses som bäst skickade att lösa vård- och omsorgsfrågor, medan manliga politiker har motsvarande försteg när det gäller ekonomiska frågor (Huddy and Terkildsen 1993).

Benägenheten att tänka i stereotyper har förts fram som en förklaring till att demokratiska presidentkandidater brukar betraktas som mer "rättvisa" och "folkliga" än republikanska kandidater (Wyer m fl 1991). Problemet med denna förklaring är bara att den är svår att belägga empiriskt då demokratiska presidentkandidater i allmänhet också lägger ner stora ansträngningar på att framstå som innehavare av just dessa egenskaper (Sullivan m fl 1990). Föga överraskande har verklighetens presidentkandidater inte varit samarbetsvilliga nog att anpassa sina kampanjstrategier efter forskarnas önskemål.

Figur 2: Kompetenta teknokrater och hyggliga grannar – Carl Bildts och Ingvar Carlssons image i väljarnas ögon 1987-1992 (balansmätt)

Kommentar: Plussiffror i figuren visar en övervikt för andelen instämmande svar (se tabell 1). Resultaten från undersökningar markerade med (*) är hämtade från de statsvetenskapliga väljarundersökningarna.

Sett i detta sammanhang är det besvärande för den stereotypiska förklaringen att Ingvar Carlsson tappade så mycket i uppfattad folklighet under motgångsåren. Eventuella stereotypiska uppfattningar om att socialdemokratiska partiledare är bra på att "känna till hur vanligt folk tycker och tänker" – Ingvar Carlsson framhåller själv gärna sina enkla uppväxtförhållanden – är inte så starka att de övervinnet effekten av en stormig debatt om svikna löften och skattelättnader för de rika. Resultaten pekar i stället på att väljarna och använder aktuell politisk information i sina bedömningar. Allt eftersom nya händelser inträffar är man beredda att ändra synen på partiledarnas egenskaper också inom de mest traditionstygda domäner.

För partistrategerna är det här både goda och dåliga nyheter. Ingen personlig image är så fast cementerad hos väljarna att den inte går att ändra!

Blott Sverige svenska partiledarprofiler har?

Har politiska ledare i andra västländer liknande egenskapsprofiler i väljarnas ögon eller har vi registrerat något specifikt svenskt? Som ofta när det gäller frågor om opinion och person så utgör USA det främsta alternativet för jämförelser (liknande undersökningar har genomförts i England och Australien, men då frågas efter annorlunda personlighetsegenskaper; se Bean and Mughan 1989; Stewart and Clarke 1992). En transatlantisk jämförelse har också uppenbara fördelar. Mönster som återfinns i två så olika politiska system som det persondominerade USA och det partiorienterade Sverige kan förutsättas vara förhållandevis allmängiltiga.

Trots att SOM-undersökningens mätteknik är hämtad från de amerikanska väljarundersökningarna måste dock jämförelserna bli ungefärliga. Förutom nyanskillnader mellan språken – det är t ex inte självklart att engelskans "honest" har samma innebörd som svenskans "ärlig" – kan resultaten vara påverkade av att formuleringar och uppsättningar av egenskaper ändras mellan olika undersökningar. Med dessa reservationer i minnet redovisas i tabell 2 resultaten för samtliga partiledare som funnits med i SOM-

Tabell 2. Partiledarnas egenskapsprofiler i Sverige och USA – väljarnas uppfattning om i vilken utsträckning olika egenskaper stämmer in på partiledarna och på presidentkandidaterna (balansmått, andel stämmer bra – andel stämmer dåligt)

<i>Sverige</i>	Ingvar Carlsson					Carl Bildt				
	87	88*	90	91	92	87	88*	90	91	92
<i>Integritet</i>										
Seriös	+78									
Pålitlig		+40	+14	+14	+32		-2	-6	+14	-4
Sympatisk				+34	+30				-12	-24
Ärlig				+32	+46				+26	+12
<i>Kompetens</i>										
Inspirerande	+4	-18	-66	-54	-52	-40	-40	-30	-8	-22
Kunnig	+84	+88	+38	+68	+68	+44	+68	+50	+76	+68
Stark ledare	+52			-24	-14	-14			+52	+42
<i>Empati</i>										
Vet hur vanligt...	+50	+44	-30	+18*		-54	-50	-40	-36*	
	Bengt Westerberg		Olof Johansson			Lars Werner		Ian Wachtmeister		
	87	88*	88*			88*		91	92	
<i>Integritet</i>										
Seriös	+68									
Pålitlig		+50		+52		+44		-64		-50
Sympatisk										-8
Ärlig										-22
<i>Kompetens</i>										
Inspirerande	+44	+40		-48		-6		+20		+20
Kunnig	+70	+78		+60		+60		-24		-10
Stark ledare	+60									+8
<i>Empati</i>										
Vet hur vanligt...	+30	+26		+32		+48		-16*		
<i>USA</i>	Ronald Reagan		George Bush		Jimmy Carter	Walter Mondale	Michael Dukakis			
	80	84	88	84	88	80	84	88		
<i>Integritet</i>										
Ärlig	+72		+32		+34	+70		+54		
Moralisk	+44	+64	+58	+60	+56	+62	+70	+60		
Hygglig person		+66	+72		+76		+82	+74		
Vänlig		+50					+68			
Bra föredöme		-36		+48			+32			
<i>Kompetens</i>										
Inspirerande	-2	+20	+20	-4	-22	-26	-12	-2		
Kunnig	+40	+54	+44	+64	+66	+50	+62	+64		
Stark ledare	+20	+42	+36	+10	+8	-28	-2	+14		
Intelligent		+66	+46		+56		+72	+76		
<i>Empati</i>										
Vet hur vanligt...		-28		-14			+32			
Bryr sig om...		-6	+2	-8	+0		+28	+30		
Medkännande		+20	+36	+32	+22		+58	+46		
Rättvis		+16					+52			

Kommentar: Resultaten för presidentkandidaterna är hämtade från de amerikanska väljarundersökningarna (ANES). (*) markerar resultat från väljarundersökningarna.

undersökningarna sedan 1987 och i väljarundersökningarna 1988 och 1991, samt för huvudkandidaterna i de tre amerikanska presidentvalen under 1980-talet. För att bli överblickbara har egenskaperna samlats under tre rubriker: *empati*, *personlig integritet* och *kompetens för uppgiften*.⁷

Innan vi tar ett samlat grepp på materialet kan det vara motiverat att stanna till inför Ronald Reagans personliga image hos de amerikanska väljarna. En i massmedierna (och av Reagans strateger) omhuldad föreställning är att den populäre Reagan bars in i Vita Huset av entusiastiska anhängare. Resultaten från de amerikanska väljarundersökningarna berättar en delvis annorlunda historia. När Reagan valdes 1980 bedömdes han övervägande negativt ifråga om egenskapen "inspirerande" (balansmätt -2). Vid omvalet 1984 och vid avgången 1988 hade väljarna en mer positiv bild av honom som inspirationskälla, men inte heller nu sågs han som någon överväldigande entusiasmerande person (balansmätt +20 vid båda tillfällena). Reagans starkaste egenskap relativt opponenterna Jimmy Carter och Walter Mondale var i stället hans uppfattade ledarskapsförmåga (balansmätt +20 och +42 jämfört med -28 och -2). Den Store Kommunikatören kunde på det hela taget inte tillgodoräkna sig någon starkare personlig popularitet i väljarundersökningarna. Faktiskt befann sig George Bush på ungefär samma nivå som tidigare Reagan när han valdes 1988 (se vidare Wattenberg 1991).

Ronald Reagans halvt problematiska, halvt lyckliga, relation till väljaropinionen är representativ för förhållandena i båda länderna. Kanske lite överraskande visar det sig att svenskar och amerikaner tillskriver sina politiska ledare likartade egenskapsprofiler.

Vad beträffar området personlig integritet är bilden huvudsakligen positiv. Svenska partiledare får genomgående goda vitsord när det gäller egenskaper som "seriös", "sympatisk" och "pålitlig", medan amerikanska kandidater får motsvarande siffror när det gäller "moralisk" (moral), "hygglig person" (decent) och "personligt föredöme" (setting a good example). Ifråga om "ärlighet" – den enda direkt jämförbara egenskapen inom detta område – får amerikanska politiker möjligen något bättre betyg (genomsnittligt balansmätt för fyra respektive två kandidater är +52 respektive +29).⁸ Huvudin-

trycket kan sammanfattas enkelt: såväl svenska som amerikanska politiker betraktas som övervägande hyggliga personer med relativt stark integritet.

Ifråga om uppfattad kompetens kan vi notera ett likartat mönster i båda länderna: det är inte varje politisk ledare förunnat att betraktas som "stark ledare", men i samtliga studier är det åtminstone någon som får en övervägande positiv bedömning inom området ledarskap. Ett liknande mönster gäller egenskapen "inspirerande", även om kandidaterna genomgående har svårare att övertyga som inspirationskällor. När det gäller uppfattad "kunnighet" får ledarna överlag positiva bedömningar med ett visst försteg för de svenska partiledarna (genomsnittligt balansmätt är +68 jämfört med +56).

Först när det gäller egenskaper kopplade till empati finner vi större systematiska skillnader, dock inte mellan länderna utan mellan *partierna*. I båda länderna betraktas ledare för partier till höger på den politiska skalan som påtagligt sämre på att "känna till hur vanligt folk tycker och tänker" (in touch with ordinary people). I USA återfinns skillnaderna också för egenskaper som "rättvis" (fair) och "medkännande" (compassionate) samt, men i mindre utsträckning, för "bryr sig om folk som du själv" (care about people like yourself). (Motsvarande egenskaper har inte inkluderats i de svenska undersökningarna.) Som tidigare påpekats visar dock Ingvar Carlssons erfarenheter från 1990 att ledare för partier till vänster och inom den ideologiska mittfåran inte automatiskt kan räkna med ett försteg ifråga om uppfattad empati.⁹

Om huvudregeln är likheter över nationsgränserna finns dock ett stort undantag – Ian Wachtmeister. Vi har redan konstaterat att Wachtmeister har en radikalt annorlunda egenskapsprofil än Ingvar Carlsson och Carl Bildt. Det visar sig att inte heller någon av de amerikanska presidentkandidaterna uppfattas på ett liknande sätt (som inspirerande och som relativt stark ledare, men inte som särskilt pålitlig, ärlig och kunnig). Ronald Reagan av 1984 och 1988 års modell kombinerade en god inspirationsförmåga med övervägande positiva bedömningar av också hans kunnighet. Reagan vid invalet 1980, George Bush, Jimmy Carter, Walter Mondale och Michael Dukakis betraktades av väljarna i överensstämmelse med

svensk standardmodell: kunniga, ärliga, inte särskilt inspirerande, ibland som starka ledare, ibland inte. Med stor sannolikhet är Wachtmeisters "karismatiska" typ sällsynt över hela västvärlden.

Egenskaper som betalar sig

Frågan som till sist pockar på ett svar gäller naturligtvis temat från uppsatsens något grandiosa upptakt – vilka egenskaper fäster väljarna störst vikt vid när de tar ställning till de politiska ledarna? Finns det tecken på att ett fåtal egenskaper är särskilt betydelsefulla oberoende av tid, rum och de personer som för tillfället upprätthåller ledarpositionerna?

Det krävs endast ett måttligt mått av kritisk eftertanke för att inse att resonemangen måste förses med breda säkerhetsmarginaler. Resultaten blir förstås avhängiga av *vilka* egenskaper som inkluderas i analysen; för närvarande finns ingen färdig teori som pekar ut de självklart mest relevanta alternativen. Dessutom tillkommer de begränsningar som alltid finns med i bilden vid jämförande och tidsövergripande analyser av frågeundersökningar, och som berördes redan i föregående avsnitt.

De följande analyserna baseras på samtliga de 21 egenskaper som funnits med i de svenska och amerikanska undersökningarna (alltså några fler än i föregående avsnitt). Resultaten i tabell 3 utgör en sammanfattning av en lång rad regressionsanalyser med popularitetsvärderingen av svenska och amerikanska politiska ledare som beroende variabler, och med bedömningen av den aktuella ledarens personliga egenskaper som oberoende variabler. Siffrorna i kolumnerna visar hur ofta som respektive egenskap vid värderingen av de olika partiledarna varit: 1) en av de två viktigaste egenskaperna, 2) åtminstone funnits med på den övre halvan bland egenskaperna. Tolkningen av tabellen är således mycket enkel: ju högre procenttal, desto viktigare är den aktuella egenskapen.¹⁰

Med tanke på alla metodmässiga komplikationer är det föga förvånande att analyserna inte ger alldeles entydiga besked om väljarnas bedömningsgrunder. Men även om den "Magiska Egenska-

pen" inte låter sig vaskas fram finns det ändå spännande observationer att göra.

Tabell 3. Vilka personliga egenskaper betalar sig bäst när väljarna tar ställning till politiska ledare? (Sammanfattande mått)

	Totalt			Sverige			USA		
	Andel två i topp	Andel övre halvan	N	Andel två i topp	Andel övre halvan	N	Andel två i topp	Andel övre halvan	N
Inspirerande	59	83	(29)	61	83	(18)	54	82	(11)
Stark ledare	42	42	(19)	0	0	(8)	73	73	(11)
Ärlig	9	25	(11)	20	40	(5)	0	17	(6)
Vet hur vanligt...	12	12	(17)	15	15	(13)	0	0	(4)
Kunnig	7	10	(29)	6	6	(18)	9	18	(11)
<i>Enbart Sverige</i>									
Sympatisk				100	100	(5)			
Pålitlig				93	100	(15)			
Seriös				33	33	(3)			
<i>Enbart USA</i>									
Rättvis							50	100	(2)
Bra föredöme							25	100	(4)
Förstår sig på folk som du själv							0	100	(8)
Medkännande							12	88	(8)
Bryr sig om folk som du själv							25	62	(8)
Vänlig							0	50	(2)
Moralisk							0	36	(11)
Hygglig person							33	33	(6)
Hårt arbetande							25	25	(4)
Intelligent							0	0	(6)
Svag							0	0	(2)
Makthungrig							0	0	(2)
Religiös							0	0	(2)

Kommentar: Resultaten för "andel två i topp" respektive "andel övre halvan" är andelen gånger av fallen där den aktuella egenskapen är en av de två viktigaste respektive på den övre halvan när det gäller att värdera partiledarna.

Till en början kan konstateras att en till synes crucial egenskap som "kunnighet" betalar sig dåligt bland väljarna. I de allra flesta fall (90 procent, eller 26 gånger av 29) är uppfattad kunnighet en av de minst viktiga egenskaperna. Att analyserna fångar in något reellt bekräftas av att även den närbesläktade egenskapen "intelligent" hamnar på den undre halvan av listan vid samtliga sex tillfällen den har ingått i de amerikanska undersökningarna.

Väljarnas begränsade uppskattning av kunnighet och intelligens är utan tvekan nedslående för partiledare som vill profilera sig på området, men behöver inte ses som ett tecken på kris för den rationella demokratin. En rimlig tolkning är i stället att väljarna ser kunskapsnivån bland dagens politiska ledare som fullt tillräcklig som den är, och att extra tillgångar i detta avseende betraktas som tämligen överflödiga.

En andra upptäckt av det negativa slaget gäller politikernas insikter i hur "vanligt folk tycker och tänker". I både Sverige och USA rankas som regel denna egenskap som mindre betydelsefull (elva gånger av tretton respektive fyra gånger av fyra). Det innebär att ledarna för partier till höger inte behöver oro sig alltför mycket för sin i detta avseende uppfattade brist på folklighet.

Den egenskap som förefaller vara mest universellt eftersökt över tid, nationsgränser och ledarpersonligheter är i stället *inspirationsförmåga*. I såväl Sverige som USA tillhör bedömningarna av partiledarna och presidentkandidaterna som mer eller mindre "inspirerande" de två viktigaste egenskaperna i mer än hälften av fallen, och den övre halvan mer än åtta gånger av tio. Resultatet är ingalunda förvånande. Medborgarna tenderar helt enkelt att belöna politiker som uppfattas kunna motivera och inte bara förvalta. (Att det sedan återstår att precisera vari de politiska ledarnas uppfattade inspirationsförmåga består är förstas en annan sak.)

Under förutsättning att vi tillåter ytterligare grader av spekulation kan en andra kandidat till universella effekter pekas ut – uppfattad *pålitlighet*. I så gott som samtliga fall i de svenska undersökningarna (14 gånger av 15) är "pålitlighet" en av de två viktigaste egenskaperna. Tyvärr har av olika skäl inte något motsvarande alternativ

inkluderats i de amerikanska undersökningarna. I en jämförande studie av engelska och australiensiska partiledare visade sig dock egenskapen "håller fast vid principer" (sticking to principles) ha systematiska om än svaga effekter (Bean and Mughan 1989). Resultaten indikerar att väljarna belönar politiker som uppfattas stå för någon form av stabilitet, även om det skall erkännas att "pålitlighet" är en brett definierad egenskap med flera tänkbara innebörder.

Det huvudsakliga intrycket från analyserna är att effekterna är anmärkningsvärt universella; olikheterna mellan de svenska och amerikanska politiska systemen tycks ha märkvärdigt liten betydelse för vilka personliga kvaliteter hos politikerna som belönas av väljarna. Det finns dock två exempel på kulturella skillnader som separerar bilden av den populära partiledaren från den populära presidentkandidaten.

Den första skillnaden gäller vikten av att framstå som en *stark ledare*. I de amerikanska undersökningarna tillhör vanligen bedömningarna av presidentkandidaterna som mer eller mindre "starka ledare" de två absolut viktigaste egenskaperna (åtta gånger av elva). I Sverige hamnar motsvarande bedömning inte en enda gång på den övre halvan av viktiga egenskaper (noll gånger av åtta). Det ligger nära till hands att betrakta skillnaden som en konsekvens av att den amerikanska konstitutionen ställer åtskilligt större krav på ledarskap från presidenten än vad som normalt är fallet för svenska partiledare och statsråd.

Den andra skillnaden över nationsgränserna gäller betydelsen av att uppfattas som *personligen* angenäm. I Sverige har egenskapen "sympatisk" en påtagligt systematisk effekt (den tillhör de två viktigaste egenskaperna i fem fall av fem). En sådan stark effekt av en rent personlig egenskap utan uppenbar politisk relevans är mycket ovanlig. I de amerikanska undersökningarna tillhör alternativ som "vänlig" och "hygglig person" (decent) de mindre viktiga egenskaperna. I England och Australien har bedömningar av partiledarna som "likeable as persons" inga nämnvärda effekter (Bean and Mughan 1989). Det tycks som om svenska partiledare har ovanligt mycket att vinna på att framstå som personligen sympatiska. Kanske kan

vi här registrera en effekt av den omtalade egalitära och konsensusinriktade svenska politiska kulturen.

* * *

Uppsatsen inleddes för några sidor sedan med ett refererat av Enzensbergers tes om hjältarnas uttåg ur politiken. Efter att ha granskat opinionerna i Sverige och USA kan vi konstatera att läget är bekymmersamt för tesen, åtminstone om vi inriktar oss på de politiska ledarnas stöd bland medborgarna. Framför allt amerikanska men också svenska väljare belönar politiker med hjälteliknande egenskaper som förmåga att inspirera och leda. Fast det är klart. Den ur opinionssynpunkt idealiske partiledaren kombinerar hjälteegenskaperna med mänskliga drag som att vara personligen sympatisk och pålitlig. En partiledare som lyckas framstå som "Den normale hjälten" har alla möjligheter att vinna popularitetsmässiga framgångar. Frågan är förstas om en sådan kombination av, låt oss säga, Karl XII och Adolf Fredrik någonsin kommer att existera i levande livet.

Noter

1. Uppsatsen är ett led i avrapporteringen av forskningsprojektet *Partiernas opinionspåverkan*, som finansieras av Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet. De amerikanska väljarundersökningar som utnyttjas i undersökningen har ställts till förfogande av The Inter-University Consortium for Political and Social Research, och har distribuerats via Svensk Samhällsvetenskaplig Data-tjänst vid Göteborgs Universitet. Enzensbergers resonemang återfinns i essäsamlingen *Till det normalas försvar* (1992).
2. I SOM-undersökningarna uppskattas partiledarnas popularitet med en skal-mätningsteknik hämtad från de statsvetenskapliga väljarstudierna. Intervju-personerna ombeds placera partiledarna och även partierna på en skala från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt) med en nollpunkt som representerar en neutral inställning (varken gillar eller ogillar).
3. Standardavvikelsen, dvs den genomsnittliga avvikelser från medeltalet, kan ses som ett statistiskt mått på graden av kontrovers kring partiledarna (ju högre standardavvikelse, desto större oenighet om hur den aktuella partiledaren skall värderas). Standardavvikelsen för partiledarnas popularitetsmedeltal i SOM92

är som följer: Carl Bildt (3.55), Ian Wachtmeister (3.17), Ingvar Carlsson (2.76), Lars Werner (2.72), Bengt Westerberg (2.71), Alf Svensson (2.67) och Olof Johansson (2.29).

4. En snabbtur över det internationella fältet visar att det på senare år främst är Jacques Chirac och Giscard d'Estaing i Frankrike som suttit kvar orubbad trots svåra opinionsmässiga bakslag. Båda har god personlig kontroll över sina partiorganisationer. I exempelvis England, Nya Zeland och Australien har partierna t o m gjort sig av med sittande premiärministrar för att undvika hotande valnederlag.
5. Diskussionen fördes mellan å ena sidan Miller och Miller (1976) och å andra sidan Popkin m fl (1976). Vem som hade mest rätt? Tja, nog förefaller föreläsningarna för den ideologiska faktorn ha varmast på fötterna. Ironiskt nog har senare forskning visat att synen på McGovern som vildsint radikal var överdriven. Ifråga om konkreta sakfrågor intog han närmast en centrumposition (Page 1978).
6. Viktiga arbeten inom respektive tradition är Miller m fl (1986) och Kinder (1986). För en översikt över litteraturen, se Esaiasson (1993).
7. Totalt sett innehåller serien av amerikanska väljarundersökningar 19 egenskaper som prövats på 8 kandidater. I SOM och de svenska väljarundersökningarna har sammanlagt 8 egenskaper prövats på sex partiledare. För en mer detaljerad jämförelse, se Esaiasson (1993).
8. I 1980 års amerikanska väljarundersökning användes ett negativt formulerat alternativ "oärlig", vilket förklarar de höga siffrorna för Ronald Reagan och Jimmy Carter (svarsalternativen har vänts så att plussiffror indikerar en positiv värdering). Även under hänsynstagande till skillnaderna i frågeformulering kvarstår dock en liten skillnad mellan länderna.
9. En poäng i sammanhanget, kanske signifikativ för vår tid, har att göra med de finstilla definitionerna av svarsalternativen. När det gäller egenskaper som att "bry sig om folk som du själv" och att "förstå folk som du själv", ger Republikanska sympatisörer Reagan och Bush i det närmaste lika goda vitsord som de ger Carter, Mondale och Dukakis. Detta gäller inte för egenskapen att "känna till hur vanligt folk tycker och tänker". Det tycks således finnas två typer av uppfattad empati med sinsemellan olika politisk innebörd. I det ena fallet uppfattas politikern som att bry sig om "de andra", medan han i det andra fallet uppfattas bry sig om och förstå de aktuella väljarnas egna intressen.
10. Varje undersökning av en partiledare betraktas som ett fall. Det finns alltså sex fall med värderingar av Ingvar Carlsson (fyra SOM-undersökningar och två väljarundersökningar), tre fall med värderingar av Ronald Reagan (väljarundersökningarna 1980, 1984 och 1988) o s v. Utöver tidigare presenterade kandidater har även Geraldine Ferraro (1984), Jesse Jackson (1988) och John Anderson (oberoende kandidat 1980) inkluderats i analysen. Vid regressionsanalyserna har betydelsen av väljarnas inställning till partierna kontrollerats genom att partivärderingen inkluderas bland de oberoende variablerna (i samtliga

undersökningar ombeds intervjupersonerna att placera partierna på samma popularitetsskala som partiledarna). I de amerikanska fallen har vidare inkluderats ett index över bedömningen av hur den sittande presidenten har klarat sitt arbete. Analyserna har utförts för en egenskapsbedömning i taget (för detaljer, se Esaiasson 1993).

Referenser

- Bean, C. and Mughan, A. (1989): "Leadership Effects in Parliamentary Elections in Australia and Britain". *American Political Science Review* 83:1165-79.
- Enzensberger, H.M. (1992): *Till det normalas försvar*. Stockholm: Norstedts.
- Esaiasson, P. (1992): "Älskar vi att hata dem? -- Om känslor, rationella kalkyler och partiledarnas popularitet." I Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Trendbrott?*. Göteborg: SOM-institutets Rapport 8.
- Esaiasson, P (1993): "Traits and Evaluations of Candidates in Presidential and Parliamentary Contexts". Uppsats presenterad på *the 1993 Annual Meeting of the Midwestern Political Science Association*.
- Gilljam, M. och Holmberg, S. (1993): *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Norstedts.
- Huddy, L. and Terkildsen, N. (1993): "Gender Stereotypes and the Perception of Male and Female Candidates". *American Journal of Political Science* 37:119-47.
- Kinder, D.R. (1986): "Presidential Character Revisited". In Lau, R.L. and Sears, D.O. (eds) *Political Cognition*. Lawrence Erlbaum Association: Hillsdale, NJ.
- Miller, A.H. and Miller, W.E. (1976): "Ideology in the 1972 Election: Myth or Reality? -A Rejoinder". *American Political Science Review* 70:832-49.
- Miller, A.H., Wattenburg, M.P. and Malanchuk, O. (1986): "Schematic Assessments of Presidential Candidates". *American Political Science Review* 80:521-40.
- Page, B.J. (1978): *Choices and Echoes in Presidential Elections*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Popkin, S.L., Gorman, J.W., Phillips, C., and Smith, J.A. (1976): "Comment: What Have You Done For Me Lately? Toward an Investment Theory of Voting". *American Political Science Review* 70:779-805.
- Rahn, W.M., Aldrich, J.L., Borgida, E. and Sullivan, J.L. (1990): "A Social-Cognitive Model of Candidate Appraisal". In Ferejohn, J.A. and Kuklinski, J.H. *Information and Democratic Process* Urbana: University of Illinois Press.
- Stewart, M.C. and Clarke, H.D. (1992): "The (Un)Importance of Party Leaders: Leader Images and Party Choice in the 1987 British Election". *Journal of Politics* 54:447-70.

- Sullivan, J.L., Aldrich, J.H., Borgida, E., and Rahn, W. (1990): "Candidate Appraisal and Human Nature: Man and Superman in the 1984 Election". *Political Psychology* 11:459-84.
- Wattenberg, M.P. (1991): *The Rise of Candidate-Centered Politics. Presidential Elections of the 1980s*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Wyer, R.S.Jr., Budesheim, T.L., Shavitt, S., Riggle, E.D., Melton, R.J., and Kuklinski, J.H. (1991): "Image, Issues, and Ideology: The Processing of Information About Political Candidates". *Journal of Personality and Social Psychology* 61:533-545.

Socialdemokraterna: "The Comeback Kids"

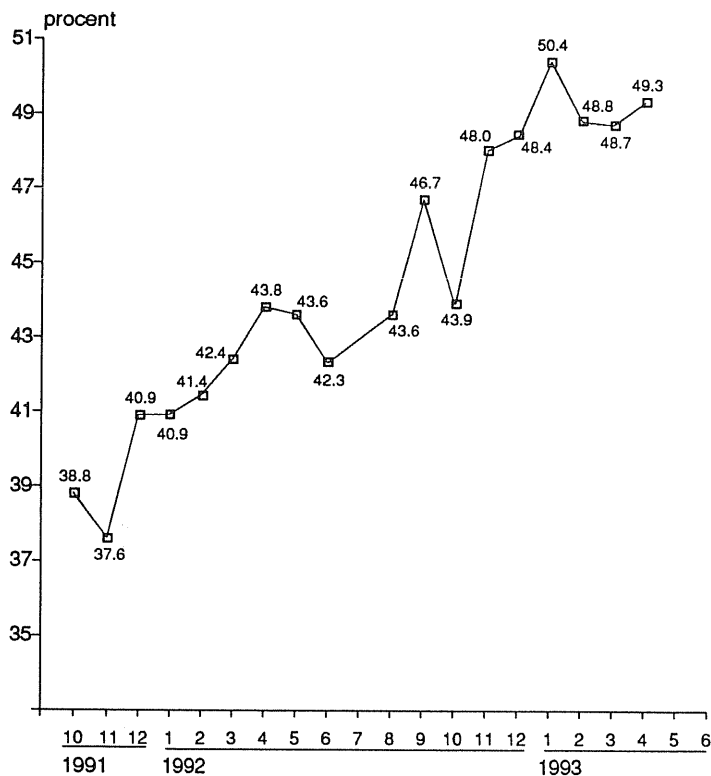
SÖREN HOLMBERG

"I am the comeback kid", utropade en jublande glad Bill Clinton på valnatten efter primärvalet i New Hampshire 1992. Clinton hade inte vunnit, men han hade fått ett klart starkare röststöd än medierna och de flesta förståsigpåare trott. Paul Tsongas vann, men Clinton hade demonstrerat att han var en kandidat att räkna med. Han hade kommit tillbaka efter att ha varit uträknad till nio av diverse affärer och sexskandaler. I november 1992 fullföljde Clinton sin "comeback" och vann en övertygande seger i presidentvalet.

Dagens svenska socialdemokrater skulle också kunna utropa att de är "the comeback kids", åtminstone i opinionsmätningarna. Partiet har gått från det rekorddåliga valresultatet 1991 till nära 50 procent i Sifos väljarbarometer; en ökning på 10-12 procentenheter på mindre än två år. Större delen av återhämtningen inträffade under år 1992. Enligt Sifos siffror ökade socialdemokraternas stöd från 40.9 procent i januari 1992 till 50.4 procent i januari 1993 (se figur 1 nästa sida).

Den accelererande ekonomiska krisen är naturligtvis en av huvudorsakerna bakom socialdemokraternas snabbt ökande stöd bland väljarna och den borgerliga regeringens opinionsbekymmer. Sittande regeringar brukar oftast tappa väljare i ekonomiska nedgångstider. Och det är ingen tvekan om att väljarna har uppfattat att ekonomin är i kris. Hela 93 procent av svarspersonerna i SOM92 tyckte att den svenska ekonomin hade försämrats under det senaste året.¹ Krismedvetandet var inte mindre när väljarna ombads att se framåt. Endast 6 procent trodde att den svenska ekonomin skulle förbättras under det kommande året. De allra flesta (73 procent) trodde tvärtom att den svenska ekonomin skulle försämrats ytterligare under nästa år.

Figur 1. Socialdemokraternas opinionsutveckling efter 1991 års val

Källa: G-P/Sifo Väljarbarometer.

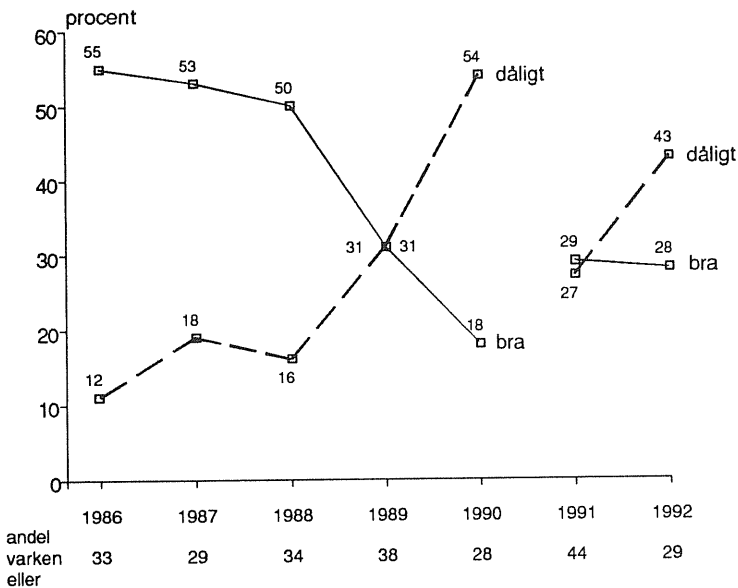
Krisen har gjort att de ekonomiska frågorna ryckt fram som de mest prioriterade på väljarnas dagordning. I SOM-undersökningen 1992 var sysselsättningen – socialdemokraternas klassiska profilfråga – det samhällsproblem som flest människor nämnde som viktigast i Sverige idag. Nästan hälften av svarspersonerna nämnde sysselsättningen (49 procent), en ökning från 39 procent 1991. Det som har fått maka på sig på väljarnas viktighetsagenda är först och främst miljöfrågorna, som minskat i omnämnande från 38 procent 1991 till 19 procent 1992.²

Den ekonomiska krisen har också färgat av sig på hur väljarna mer allmänt bedömer att regeringen sköter sig. Det finns en koppling mellan värderingen av hur regeringen sköter sina uppgifter och hur man uppfattar att den svenska ekonomin utvecklas. Men sambandet är långt ifrån perfekt (korrelationer kring .25 under åren 1986-1990).³ Andra förhållanden vid sidan av ekonomin påverkar också människors bedömning av hur regeringen sköter sig.

Resultaten i figur 2 visar hur väljarna bedömt hur de olika regeringarna skött sina uppgifter under åren 1986-1992. Den borgerliga regeringen fick inte lika mycket negativ kritik i SOM92 (43 procent) som socialdemokraterna fick 1990 (54 procent), men de negativa

Figur 2. Värdering av regeringens arbete

Fråga: "Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?"

Kommentar: Frågan omfattar fem svarsalternativ: mycket bra, ganska bra, varken eller, ganska dåligt, mycket dåligt. Undersökningarna åren 1986-1990 gäller s-regeringen, medan studierna 1991 och 1992 gäller den borgerliga regeringen.

omdömena har ökat snabbt sedan tillträdet 1991. Andelen väljare som strax efter maktskiftet i oktober 1991 gjorde en negativ bedömning av regeringens arbete var 27 procent.

Den tilltagande kritiken mot regeringens sätt att sköta sina uppgifter är självfallet en opinionsbonus för socialdemokraterna. Partiets traditionella tes att borgerliga regeringar inte kan styra Sverige kan framföras med större kraft när en stor och växande väljaropinion håller med.

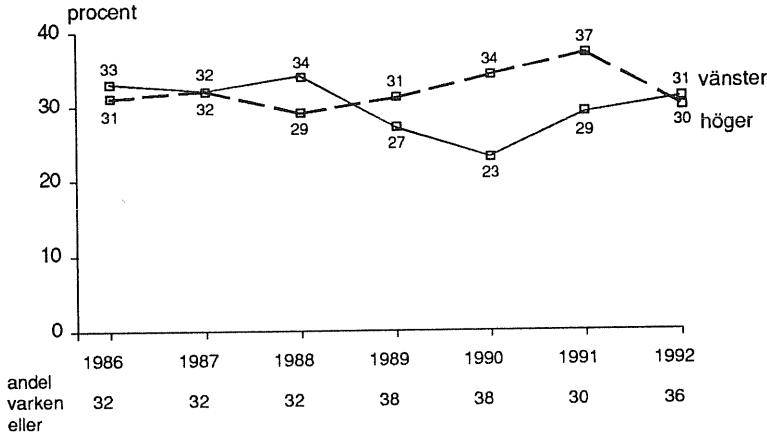
Men det är inte bara den ekonomiska krisen och regeringsfrågan som är till fördel för socialdemokraterna i opinionen. Det finns också klara tecken på att den ideologiska högervind som blåste under större delen av 1980-talet har mojnät i början av 1990-talet. Olika amerikanska mätningar av hur människor uppfattar sin ideologiska tillhörighet visar t ex entydigt på en viss minskning i andelen personer som under senare år klassificerat sig som "Conservative".⁴ Det är alltså inte helt fel att uppfatta valet av Bill Clinton som ny president som det symboliska slutet på en konservativ epok i amerikansk politik.

Resultaten från SOM-undersökningarna pekar i samma riktning. Andelen svenskar som uppfattar sig som stående till höger har minskat mycket klart sedan valet 1991. Analysen i figur 3 visar att andelen svarspersoner som placerar sig till höger på vänster-högterskalan gått ned från 37 procent 1991 till 30 procent 1992, samtidigt som andelen personer som uppfattar sig som stående till vänster ökat från 29 till 31 procent.

Det är för tidigt att börja tala om en begynnande vänstervåg, men tämligen klart att högervågen ebbat ut. Andra analyser i denna volym och i *Trendbrott?*, föregående års SOM-rapport, speciellt Lennart Nilssons analyser av opinionsutvecklingen när det gäller stödet för den offentliga sektorn, leder till samma slutsats. Svenska folket har under de två-tre senaste åren blivit mer positivt till offentlig verksamhet och mer skeptiskt till exempelvis privatisering av sjukvård och äldreomsorg. Den negativa bedömningen av den offentliga sektorn var som starkast 1990, men har sedan dess blivit klart mer positiv.

Figur 3. Höger- och vänstervindar

Fråga: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högskala?"

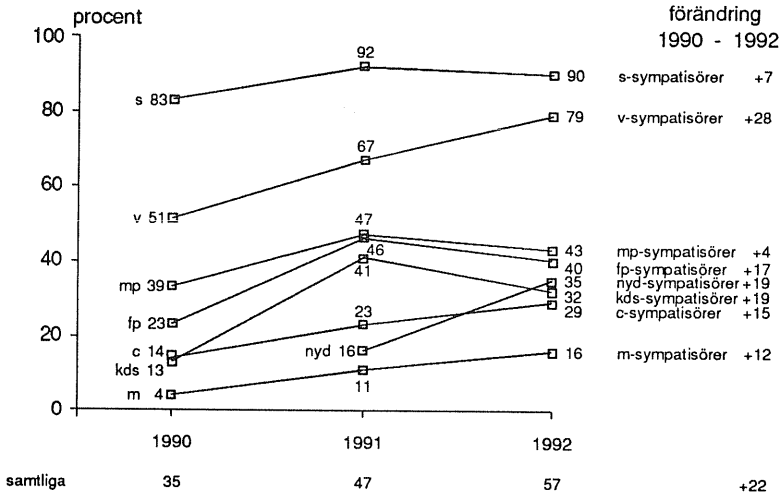

Kommentar: Frågan omfattar fem svarsalternativ: klart till vänster, något till vänster, varken eller, något till höger, klart till höger. Andelen vet ej håller sig kring 3-5 procent i de olika undersökningarna.

En utebbade högervåg – på toppen av den ekonomiska krisen och den tilltagande negativa kritiken av den borgerliga regeringens förmåga att sköta sitt jobb – är naturligtvis ytterligare en faktor som gynnar socialdemokraterna i opinionen. Det är inte någon särskilt djärv gissning att socialdemokraterna – om inget radikalt inträffar – kommer att göra ett mycket bra val 1994. Det mesta flyter deras väg just nu i opinionen. Resultaten i figur 4 (se nästa sida) demonstrerar att flytet återfinns i alla läger, även bland moderata sympatisörer.

Analysen bygger på väljarnas grad av uppskattning av socialdemokraterna på en gillar-ogillarskala från +5 till -5. Resultaten visar andelen svarspersoner totalt, och bland de olika partiernas sympatisörer, som hade en positiv bedömning av s-partiet åren 1990, 1991 och 1992.⁵ Siffrorna ger en uppfattning om socialdemokraternas

Figur 4. Andel personer med en positiv bedömning av socialdemokratiska partiet på en skala från -5 (ogillar) till +5 (gillar) i SOM-undersökningarna 1990, 1991 och 1992

Kommentar: Personer som givit socialdemokraterna uppskattningspoäng från +1 till +5 har klassificerats som positiva till s.

maximala väljarpotential och hur stora andelar av andra partiers väljare som potentiellt kan lockas över och rösta med s.

I SOM-undersökningen 1990 var det endast 35 procent av svars-personerna som gav socialdemokraterna positiva poäng på vår gillar-ogillarskala. År 1992 hade motsvarande andel ökat till hela 57 procent. Den växande uppskattningen av socialdemokraterna kan iaktas i alla partigrupper, bland socialdemokraternas egna anhängare såväl som bland moderater och folkpartister. Den mer positiva synen på socialdemokraterna märks speciellt bland fp-sympatisörer – från 23 procent med pluspoäng för s 1990 till hela 40 procent 1992. Men även bland moderata sympatisörer – från 4 procent med positiva poäng 1990 till 16 procent 1992.

Inte nog alltså att socialdemokraterna gått från cirka 30 till cirka 50 procent i opinionsmätningarna mellan 1990 och 1992. Partiet har också stärkt sin popularitetsställning högst väsentligt bland de väljare som inte sympatiserar med s. Siffrorna i figur 4 antyder att socialdemokraterna har goda möjligheter att vinna ytterligare stöd från väljare som idag har andra partier som sin förstapreferens.

Mycket talar således för att socialdemokraterna har en god chans att verkligen bli "the comeback kids" 1994. Som försiktig statsvetare bör man dock inte glömma att påminna om vad slaven på den socialdemokratiska segervagnen säkert redan viskar:

– Rörligheten är rekordstor bland dagens svenska väljare. Allt fler väljare väntar till sent under valrörelserna innan de bestämmer sitt partival. Ingenting kommer att vara avgjort förrän till valvakan.

Noter

1. Andelen svars personer som ansåg att den egna ekonomin försämrats under det senaste året var klart lägre – endast 36 procent. Det är dock ingen större tröst för den borgerliga regering. Vi vet från tidigare undersökningar att väljarnas bedömningar av hur landets ekonomi utvecklas är starkare kopplade till stöd eller inte stöd för en sittande regeringen än bedömningar av hur den personliga ekonomin förändras på kort sikt (se senast Gilljam och Holmberg *Väljarna inför 90-talet* (Norstedts, 1993)).
2. Ekonomin var det problem som nämndes av nästflest svars personer i SOM92 – 40 procent; upp från 25 procent 1991. En närmare analys av sambandet mellan ekonomi och miljö på väljarnas agenda återfinns i Martin Bennulfs och Henrik Selins uppsats i denna volym.
3. Korrelationen (r) mellan svars personernas bedömningar av hur den svenska ekonomin förändrats och hur de uppfattar att regeringen sköter sitt jobb har varit som följer i SOM-undersökningarna: 1986 .25, 1987 .23, 1988 .23, 1989 .28, 1990 .24, 1991 -.00, 1992 .03. Resultaten för åren 1990-1992 bygger på extremt skeva fördelningar när det gäller variabeln för bedömningen av hur Sveriges ekonomi utvecklats. Nästan alla (80-93 procent) har uppfattat att ekonomin försämrats. Frånvaron av samband under de två hittillsvarande borgerliga regeringsåren bör dock noteras. Variabeln för åsikterna om hur den svenska ekonomin kommer

att utvecklas under det kommande året var också skev i SOM92 (73 procent trodde det skulle bli sämre), vilket är en förklaring till att också de ekonomiska framtidsbedömningarna inte är särskilt starkt kopplade till hur man uppfattar att regeringen sköter sitt jobb. Korrelationen var .19 i SOM92, med det förväntade sambandet att de som tyckte att regeringen gjorde bra ifrån sig var de som också mest trodde (hoppades) på en förbättrad ekonomi nästa år.

4. En sammanställning av ett flertal olika studier av hur amerikaner klassificerar sig ideologiskt återfinns i tidskriften *The American Enterprise* March/April 1993:84-85.
5. Personer som gav socialdemokraterna poäng från +1 till +5 har klassificerats som positiva till partiet.

Medborgarna, den offentliga sektorn och krisen

LENNART NILSSON

I en demokrati är det centralt att makthavarna och deras göranden och låtanden granskas och debatteras. I riksdag, landsting och fullmäktige är det de valda politikerna som kommer till tals. I medierna är det främst politiker, företrädare för organiserade intressen och experter som svarar för inläggen på debattsidor och i kommenterande program. Den journalistiska bevakningen skall komplettera och insändarna utgör säkerhetsventiler, som gör det möjligt för enskilda människor att göra sin röst hörd.

Opinionundersökningar

Undersökningar av svenska folkets åsikter i samhällsfrågor har blivit vanliga. Det gäller såväl vetenskapliga studier som myndigheters och organisationers uppföljning och utvärdering av verksamheten inom olika områden. Det genomförs också allt fler opinionsundersökningar av och för massmedier för att spegla och påverka opinionen. Undersökningar har blivit ett inslag i samhällsdebatten. Exemplen är många.

Expressen presenterade den 13 september 1992 en SIFO-undersökning om vårdnadsbidrag, som genomförts på uppdrag av tidningen veckan innan. SKTF lät inför sin kongress SIFO genomföra intervjuer den 7-11 september om bl a vårdnadsbidrag. I bägge fallen tillfrågades 1 000 svenskar per telefon.

SIFO för Expressen		SIFO för SKTF	
"Det finns ett förslag om att införa ett vårdnadsbidrag på cirka 2 000 kronor per månad för varje barn mellan 1 och 3 år. Tycker du att ett sådant vårdnadsbidrag skall införas, eller tycker du inte att det skall införas?"		"För att få pengar till ett vårdnadsbidrag till barnfamiljerna avser regeringen att minska på bidragen till den barnomsorg som sker i daghem, familjedaghem och fritidshem. Tycker Du att det är rätt eller fel?"	
Ja	43 %	Rätt	22 %
Nej	39 %	Fel	64 %
Vet ej	18 %	Tveksam/vet ej	13 %

De två frågorna om vårdnadsbidrag bygger på helt olika förutsättningar. Undersökningarna ger inte överraskande olika resultat. Om svaren på de enskilda frågorna tolkas som ett uttryck för en allmän inställning till vårdnadsbidrag blir bilden missvisande.

En effekt av det ökade kravet på uppföljning och utvärdering av offentlig verksamhet är att det blivit vanligare att myndigheter och organisationer följer utvecklingen genom undersökningar som vänder sig till allmänheten eller till dem som utnyttjar tjänsterna. Det kan röra sig om breda studier av allmänhetens inställning (t ex SIPUs servicebarometer 1984-1991) eller mycket avgränsade undersökningar som vänder sig till föräldrarna till skolbarn i en kommun. Med denna typ av undersökningar finns dock en risk för "skönmålning" av den egna verksamheten.

I den allt stridare strömmen av undersökningar, som redovisats under senare år är det inte i första hand resultaten från de enskilda undersökningarna som bör tillmätas betydelse. Vad som är viktigt är att det på vetenskaplig grund görs undersökningar som gör det möjligt att följa utvecklingen över tid. Studier som kan ge perspektiv på de enskilda undersökningarna.

Sedan mitten av 1960-talet har större forskningsprojekt studerat medborgarnas attityder till bl a kommunal service i ett flertal

kommuner. I nationella undersökningar har olika aspekter av välfärdsstaten analyserats 1981, 1986 och 1992. Vidare genomförde maktutredningen en brett upplagd medborgarundersökning. Dessutom har ett stort antal undersökningar genomförts i enskilda kommuner. I detta sammanhang skall särskilt nämnas omfattande studier i Stockholm 1989 och 1992 samt i Göteborg 1989 och 1993 (för en översikt se Strömberg, Möller och Nilsson 1993).

SOM-undersökningarna syftar till att genom årlig mätningar bygga upp tidsserier över svensk opinion. I denna översikt baserad på SOM-undersökningarna 1986-1992 skall två sidor av opinionen om den offentliga sektorn belysas:

- allmänhetens inställning till den offentliga sektorn, samt
- medborgarnas och brukarnas bedömning av samhällsservice.

Inställningen till den offentliga sektorn

Under hela efterkrigstiden har skiljelinjen mellan offentligt och privat varit en central stridsfråga i svensk politik. Med den offentliga sektorns expansion blev dess storlek och inriktning en fråga i sig. Mot slutet av 1980-talet fanns på dagordningen inte bara förslag om utbyggnad och nya reformer utan också initiativ till avreglering och privatisering.

Opinionen i dessa centrala vänster-högerfrågor har länge varit polariserad. Fram till 1988 var bland allmänheten de som ville bibehålla den offentliga sektorns storlek ungefär lika många som de som ville genomföra en minskning. De två följande åren rasade stödet för den offentliga sektorn. 1990 utgjorde de som ville se en minskning mer än tre gånger så många (56 procent) som de som motsatte sig en sådan förändring (18 procent).

För de partier som från början varit kritiska mot den offentliga sektorns storlek och förespråkade mera av privata lösningar (m, fp och c) sker förhållandevis små förskjutningar. Kds, vars sympatisörer 1986 intagit en position mellan blocken, fick med tillström-

ningen av nya anhängare en plats bland de borgerliga partierna 1990.

Det var främst de som sympatiserade med partier som varit positiva till den offentliga sektorn som ändrade inställning. Det var anhängarna till vänsterpartiet och socialdemokraterna som bytte ståndpunkt 1986-1990. Även de som sympatiserade med miljöpartiet blev mera kritiska till den offentliga sektorn.

Partiernas väljare intog 1990 fortfarande sina relativa positioner på vänster-högerskalan, men avståndet mellan dem hade krympt genom att anhängare till partierna till vänster förflyttat sig högerut.

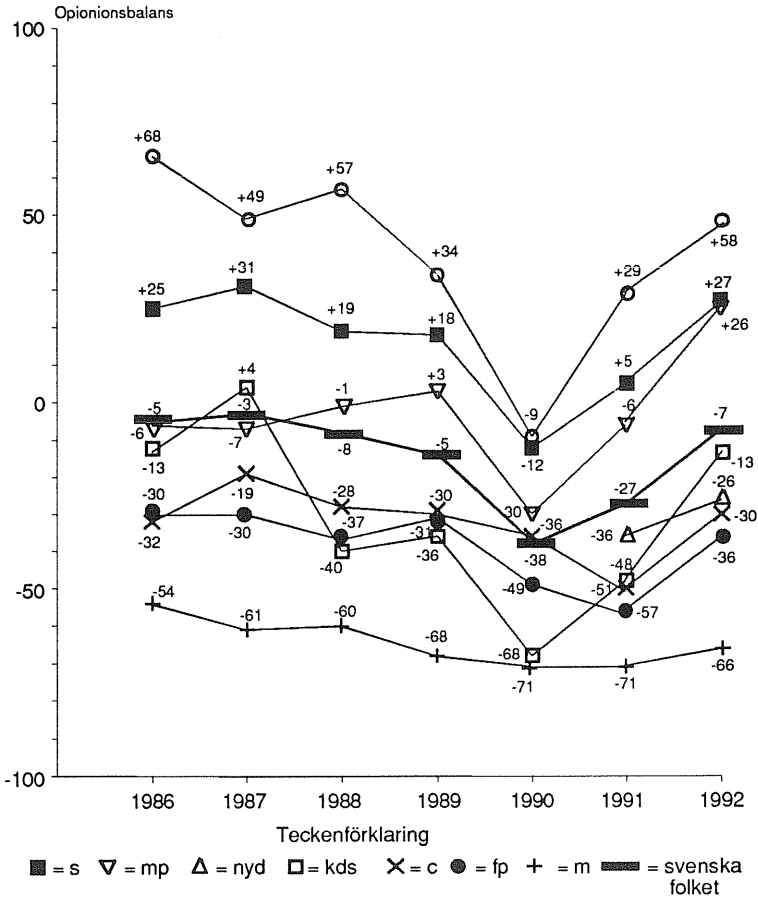
I den mätning som genomfördes i SOM-undersökningen efter valet på hösten 1991 vände trenden och stödet för den offentliga sektorn ökade. De moderata sympatisörerna låg visserligen kvar på det mycket låga värdet -71, och anhängarna till c och fp närmade sig den moderata positionen. Övriga delar av valmanskåren blev emellertid mera positiva.

1991 tillkom ett nytt parti, Ny demokrati, som i valrörelsen bl a profilerat sig genom en mycket stark kritik mot den offentliga sektorn. Partiets sympatisörer intog dock en position som visserligen hade en klart negativ övervikt, men som låg något till vänster om de traditionella borgerliga partierna och kds.

Den förskjutning av opinionen som kunde registreras 1991 inom de partier som var mest positiva till den offentliga sektorn, v, s och mp samt kds slog 1992 igenom inom samtliga partier. Bland de moderata sympatisörerna var förändringen mycket måttlig, fem enheter, men inom de andra partierna var tendensen mycket starkare. För alla svenskar ändrades balansmättet från -27 till -7, vilket är samma nivå som under åren 1986 - 1988.

Inom samtliga partier, utom inom mp och m, har anhängarna återgått till sina positioner från periodens början. Miljöpartisterna är 1992 väsentligt mera positiva än 1986, medan moderaterna är något mera kritiska. Spännvidden i åsikter är 1992 lika stor som 1986, 122 respektive 120 av maximalt 200 enheter. På nytt är opinionen

Figur 1. Partisympati och inställning till den offentliga sektorn 1986 - 1992 (balansmått).

Kommentar: Opinionsbalansen anger andel dåligt förslag minus andel bra förslag att minska den offentliga sektorn.

polariserad. Anhängarna till v och s är 1992 åter övervägande positiva till den offentliga sektorn och miljöpartistern intar 1992 samma position som socialdemokraterna. Inom de övriga partierna finns det en övervikt för en minskning av den offentliga sektorn,

men skillnaden är stor mellan väljare från å ena sidan kds -13, nyd -26, c -30, fp -36 väljare från å andra sidan m -66.

Åsikter om en minskning av den offentliga sektorn är dels ett uttryck för en mera allmän attityd till den offentliga sektorn, dels ett sammanfattande ställningstagande till förslag om privatisering. På de områden där det varit möjligt att följa inställningen till förslag om privatisering, t ex när det gäller sjukvården, är tendensen densamma som för den offentliga sektorn som helhet.

Förklaringarna till dessa förskjutningar är att söka på flera plan. Av vikt för förändringarna 1988 - 1990 var påverkan från förhållanden i andra länder, den inhemska debatten samt den ekonomiska politiken och ekonomins utveckling (Nilsson 1992).

Impulser från de anglosachsiska länderna och intryck från de dramatiska omvälvningarna i Östeuropa bildade en resonansbotten till den debatt i svenska medier som utbröt efter valet 1988. Flera socialdemokrater spelade en tongivande roll i debatten som innebar att grunddrag i den svenska modellen ifrågasattes. (Hadenius och Nilsson 1991).

Av mycket stor betydelse var sannolikt också den socialdemokratiska regeringens ändrade inriktning av den ekonomiska politiken 1989-90, och den politiska krisen våren 1990, då statsminister Ingvar Carlsson lämnade in regeringens avskedsansökan och finansminister Kjell-Olof Feldt avgick. På ett mycket dramatiskt sätt ifrågasattes viktiga inslag i den hittills förda politiken och intresset fokuserades på den svenska ekonomin. Frågan om den offentliga sektorn blev mindre en fråga om dess innehåll än om dess roll i den ekonomiska politiken.

Denna inriktning förstärktes av de borgerliga partierna i val-rörelsen 1991. Manifestet "Ny start för Sverige" lyfte fram tillväxten i ekonomin och dess betydelse för välfärden. För socialdemokraterna innebar valrörelsen en återgång till traditionella positioner och ett försvar för den svenska modellen.

Efter valet har perspektivet på den offentliga sektorn på nytt förskjutits. Förslag om utgiftsbegränsningar, strategiska skattesänkningar, privatisering och avreglering aktualiserar konsekvenserna av beslutet för berörda grupper och fördelningsaspekten.

Med ökade inslag av privat vård och omsorg har också den kritiska granskningen av denna verksamhet fått ett större genomslag i medierna (Hadenius och Weibull 1992).

Medborgarnas bedömning av samhällsservice

Medborgarna skall genom den demokratiska processen kunna påverka hur mycket och vad staten, landstingen och kommunen gör, samtidigt som medborgarna kan ta del av resultatet av de offentliga insatserna i form av transfereringar och offentlig konsumtion. Av inkomstöverföringarna till hushållen - pensioner, barnbidrag, sjukförsäkringen, studiestöd m m - svarar idag staten och socialförsäkringsektorn för drygt 90 procent. Däremot är det kommunerna och landstingen som är huvudmän för mer än 70 procent av den verksamhet som bedrivs i offentlig regi (Petersson och Söderlind 1992).

Vad anser medborgarna om samhällets service? Har bedömningen förändrats över tid? Finns det skillnader i bedömningen mellan de som utnyttjar servicen och allmänheten? Detta är frågor som skall tas upp i detta avsnitt.

Serviceundersökningar som vänder sig till medborgare och/eller brukare utgår vanligen från ett av två huvudperspektiv; ett utvärderingsperspektiv, då de svarande får göra en bedömning av om man är nöjd eller missnöjd med den befintliga verksamheten, eller ett budgetperspektiv då de svarande får ta ställning till om man vill öka eller minska insatserna eller om det är bra som det är. I SOM-undersökningarna bildar utvärderingsperspektivet utgångspunkten för frågorna och det av två skäl. Dels är det medborgarnas bedömning av de hittillsvarande insatser som är det primära i detta sammanhang, dels är idag utökade insatser inte ett realistiskt alternativ på de flesta områden.

I vilken utsträckning medborgarna har en bestämd uppfattning om samhällsservicen varierar i hög grad mellan olika verksamhetsområden, främst beroende på i vilken utsträckning man har erfarenheter av servicen. Det är förhållandevis få som har haft kontakt med ärenden som gäller individ- och familjeomsorg. Följaktligen är det också en mycket stor andel, 70 procent, som inte har någon åsikt. Omvänt är det över 70 procent som har en uppfattning om den offentliga sjukvården och om biblioteken.

I figur 2 anger den horisontella axeln andelen som har en åsikt, dvs är nöjd eller missnöjd. Den vertikala axeln anger andelen som är nöjd. Konstruktion gör det möjligt att vertikalt genom skärningspunkten för varje serviceområde avläsa "åsiktstemperaturen". Avståndet ovanför den diagonala linjen markerar andelen utan en bestämd åsikt. Avståndet mellan linjen och skärningspunkten anger andelen som är missnöjda, och avståndet mellan skärningspunkten och x-axeln andelen som är nöjda. Se förklaringen till "åsikts-termometern" till höger i figuren.

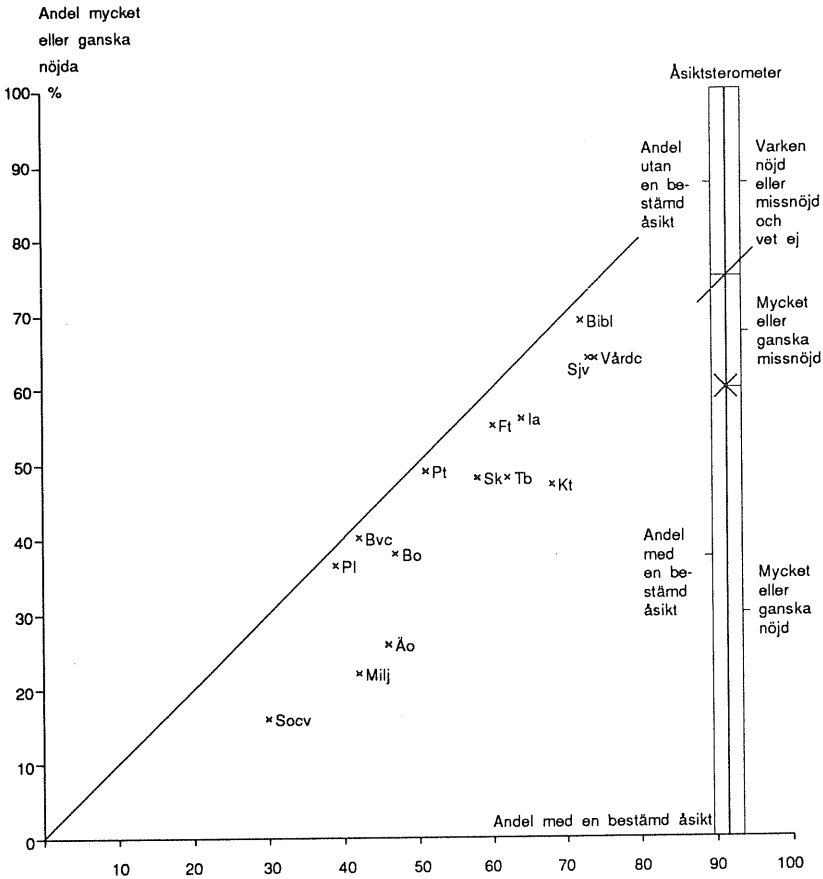
Liksom i andra undersökningar är biblioteken det serviceområde som är mest uppskattat av medborgarna, och över 70 procent anser att de har underlag för en bedömning. Även när det gäller den offentliga sjukvården har ca tre fjärdedelar av befolkningen en åsikt och närmare två tredjedelar är positiva.

Inom ytterligare sex serviceområden har över hälften av befolkningen en åsikt, men andelen positiva varierar. En majoritet är nöjda både med folktandvården och privattandläkarna, och av dem som har en uppfattning är uppskattningen både av den offentliga och av den privata tandvården mycket stor.

Bedömningen av idrottsanläggningar är också mycket positiv. När det gäller skolan, tillgången på bostäder och kollektivtrafiken, är den positiva övervikten betydande, men på dessa områden finns mellan 10 och 21 procent som är missnöjda.

Främst på grund av bristande erfarenhet är det en majoritet som inte anser kunna ta ställning till kvaliteten inom sex serviceområden. Barnavårdcentraler och barnomsorgen i övrigt riktar sig till speciella

Figur 2. Svenska folkets åsikter om och bedömning av samhällsservice 1992 (procent).

Teckenförklaring:

Bibl = bibliotek	Pt = privattandläkare	Bo = barnomsorg	Sjv = sjukhusvård
Bvc = barnvårdscentral	Sk = skola	Ft = folktandvård	Socv = socialvård
la = idrottsanläggningar	Tb = tillgång till bostäder	Kt = kollektivtrafik	Vårdc = vårdcentral
Milj = miljövård	Åo = äldreomsorg	Pl = privatläkare	

Anmärkning: Samhällsservice omfattar den service som bedrivs och/eller finansieras av det offentliga.

åldersgrupper och deras föräldrar. Av dessa är huvuddelen positiva. Detsamma gäller privatläkarna, men idag är det bara en begränsad del av befolkningen som har haft kontakt med den privata sjukvården.

Äldreomsorgen vänder sig också till en avgränsad åldersgrupp, men på detta område är opinionen polariserad. Det är endast något flera som är nöjda än som är missnöjda. Den positiva övervikten är ännu mindre för miljövård och socialvård. Miljövården berör alla men få anser sig kunna ta ställning, och av dem som gör det är det ungefär lika många som är nöjda som missnöjda. Gemensamt för äldreomsorg och miljövård är att de missnöjda kräver utökade insatser (Walther och Nilsson 1992).

Endast 30 procent av befolkningen gör en bedömning av socialvården, medan 70 procent inte har någon positiv eller negativ åsikt om verksamheten. Av den knappa tredjedel som tar ställning är de som är positiva endast tre procent fler än de som är negativa. På detta område är emellertid missnöje främst liktydigt med krav på minskade insatser.

Bedömningen av service 1989-1992

Opinionen när det gäller olika serviceområden kan sammanfattas med hjälp av ett balansmått, som anger andelen mycket eller ganska nöjd minus andelen som är mycket eller ganska missnöjd. Värdet kan variera från +100, om alla är nöjda, till -100, om alla är missnöjda. Det påverkas av två faktorer, hur många som har en bestämd åsikt och differensen mellan andelen nöjda och andelen missnöjda.

För samtliga undersökta områden är opinionsbalansen positiv 1992, men spännvidden är mycket stor från bibliotek +66 till socialvård och miljövård +3.

En jämförelse av resultaten från undersökningarna 1991 och 1992 visar att skillnaden i bedömningarna mellan de två åren är mycket små. Differenserna varierar mellan 0 och 8 enheter av maximalt 200.

I två fall är värdet helt oförändrat, på sju områden är det fråga om små ökningar och på två områden små minskningar. Tre serviceområden ingick inte i 1991 års undersökning.

Däremot är skillnaderna större om vi jämför bedömningarna 1989 och 1992. På fyra serviceområden av nio där det är möjligt att göra jämförelser har förskjutningar på mer än 10 enheter skett. Tre av förändringarna har gått i positiv riktning, nämligen sjukvård +20, barnomsorg +20 samt tillgång på bostäder +52. För skolan är det fråga om en försämring av opinionsbalansen med 11 enheter. Bedömningen av service har som helhet blivit något mera positiv under perioden 1989 - 1992.

1989 förelåg det stora skillnader mellan bedömningen i olika ortstyper. I de små tätorterna var invånarna mest nöjda med servicen. Kritiken kom framför allt från storstäderna, och inom storstäderna var de kritiska rösterna mest uttalade i de resursstarka områdena (Nilsson 1990). Undersökningar som genomförts i Göteborg och Stockholm 1992 visar emellertid att bedömningen av servicen i storstäderna är väsentligt mera positiv 1992 än tre år tidigare. (Väst SOM 1992 och Ivarsson 1993).

Medborgarroller och samhällsservice

Individernas ekonomiska och sociala förhållanden som kön, utbildning och yrke ger skilda utgångspunkter för kontakterna med och beroendet av samhällsservicen. I detta sammanhang skall inte traditionella analyser av skillnader mellan olika socio-ekonomiska grupper och samhällsservice redovisas utan fokus skall istället inriktas på olika medborgarroller. Med medborgarroller avses olika aspekter av medborgarskapet, nämligen rollerna som väljare, skattebetalare, anställd och brukare/tillhörig behovsgrupp (Nilsson 1990). Rollerna aktualiserar graden av närhet till eller berördhet av det offentliga och serviceområdet.

Frågor om samhällsservicens omfattning och inriktning är centrala i svensk politik. Som väljare förutsätts alla röstberättigade ta ställning vid val av parti. Samhällsservicen är i stor utsträckning

skattefinansierad och i egenskap av skattebetalare har medborgarna också anledning att ha synpunkter på samhällets insatser.

Dessutom har de anställda inom den offentliga sektorn eller visst serviceområde en närhet till och ett intresse av verksamheten som kan påverka bedömningen. Vidare kan anställning inom privat verksamhet som konkurrerar med den offentliga vara av betydelse för ställningstagandet.

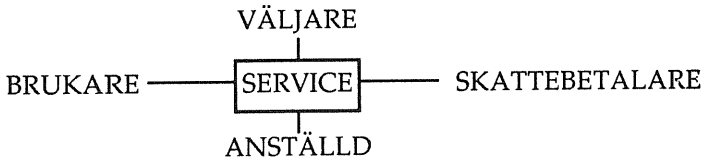
De som utnyttjar tjänsterna har direkta erfarenheter, vilket påverkar inte bara i vilken utsträckning man har åsikter utan också kan vara av betydelse för vilka bedömningar man gör. Denna grupp har getts många namn brukare, klient, kund eller nyttjare. I det följande används det danska låneordet brukare.

Anhöriga eller bekanta med nära kontakt med brukarna kan också ha speciella erfarenheter som är av betydelse för hur man ser på den aktuella servicen. Det kan gälla far- eller morföräldrar som kommer i kontakt med barnomsorgen via sina barnbarn. Vidare kan de som tillhör en behovsgrupp ha särskilda synpunkter, även om de inte är brukare. Att vilja ha men inte kunna få service kan ge underlag för reaktioner, som är väl så intensiva som brukarnas.

På marknaden är det konsumenten som gör sitt val och därmed sin bedömning, när det gäller samhällsservice finns det flera intressenter som har berättigad anledning att ta ställning.

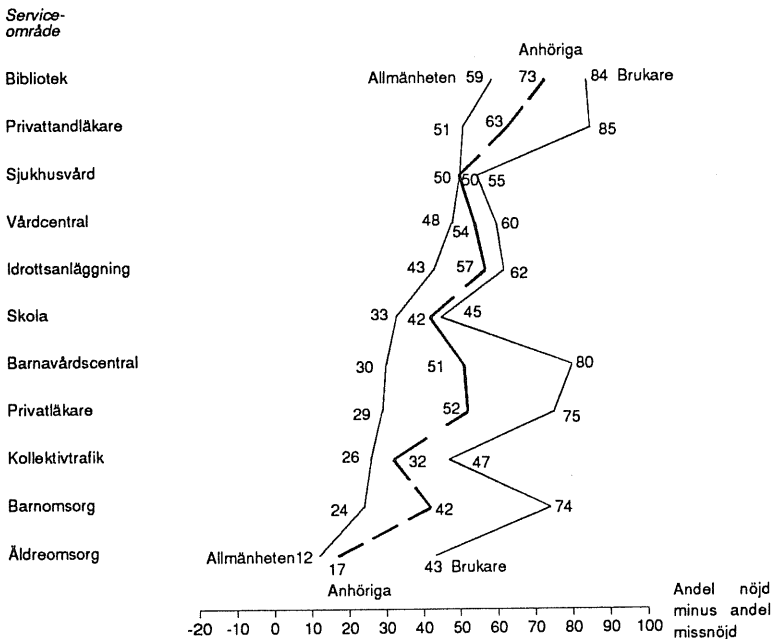
Varje medborgare gör sin bedömning av samhällsservicen utifrån en kombination av medborgarroller och olika ekonomiska och sociala egenskaper. Dessa utgångspunkter präglas av en kombination av allmänintresse och egenintresse (Jfr Gilljam och Nilsson 1984). Sammanfattningsvis åskådliggörs de faktorer som tänkes vara av betydelse för medborgarnas bedömning av samhällsservicen i figur 3.

Figur 3. Medborgarroller och samhällsservice.

I 1991 års SOM-undersökning fick de intervjuade ange om de själva eller nära anhörig utnyttjade servicen och om de själva arbetade inom elva serviceområden. Motsvarande frågor saknas i 1992 års riksundersökning, och därför bygger de följande analyserna på data från 1991 års undersökning.

Figur 4. Allmänhetens, brukarnas och de anhörigas bedömning av samhällsservice 1991 (balansmått).

Huvudresultat är att brukarna genomgående är mera positiva i sin bedömning av samhällsservicen än allmänheten. Differensen är mycket stor, när det gäller barnvårdscentraler, barnomsorg, privatläkare, privattandläkare och bibliotek. Den är också betydande för äldreomsorg och kollektivtrafik, men mindre för skola, sjukhusvård, vårdcentraler och idrottsanläggningar.

De anhörigas bedömningar ligger genomgående mellan allmänhetens och brukarnas utom på ett område, sjukhusvård, där de anhöriga gör samma bedömning som allmänheten.

På de fem serviceområden där de anställda utgjort en tillräckligt stor grupp för att kunna särredovisas, gör de en likartad men något mera positiv bedömning än allmänheten av servicen inom det egna verksamhetsområdet. Det gäller barnomsorg, idrottsanläggningar, skola, sjukhusvård och vårdcentraler.

Det finns också stora skillnader i väljarnas bedömning av samhällsservicen beroende på vilket parti de svarande sympatiserar med. De mest positiva är socialdemokraterna, som är mera nöjda i sin bedömning än allmänheten på alla områden utom de två som bedrivs i privat regi. Därefter mest positiva är folkpartisterna.

De mest kritiska 1991 var de som sympatiserade med ny demokrati. På varje enskilt område, inklusive de två privata, var de mera missnöjda än allmänheten. Tidigare kunde vi konstatera att ny demokratis anhängare var mindre benägna att minska den offentliga sektorn än de som stödjer de traditionella borgerliga partierna, men i synen på samhällsservicen framträder ny demokrati som ett missnöjesparti.

Från ett skattebetalarperspektiv framgår att det inte föreligger några systematiska skillnader i bedömningen av samhällsservice mellan olika inkomstgrupper.

Några huvudtendenser

Huvudresultatet från SOM-undersökningarna är en mera negativ inställning till den offentliga sektorn och offentliga lösningar mot slutet av 1980-talet, med ett trendbrott 1991.

Inställningen till den offentliga sektorn var från det att mätningar började göras förhållandevis oförändrad till 1988. Därefter rasade stödet för den offentliga sektorn 1989-1990. Det var främst de som sympatiserade med socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet som ändrade uppfattning under slutet av 1980-talet. När en vändning sker 1991 är det först samma grupper som återgår till tidigare positioner för att följas av de övriga partiernas anhängare 1992.

Förslag om avreglering och privatisering fick också ökat stöd mot slutet av 1980-talet. Det gällde affärsverksamhet, fritidsanläggningar, sjukvård, skolan och äldreomsorg. För de områden som undersökts under början av 1990-talet förligger samma tendens som för den offentliga sektorn som helhet.

Samtidigt påvisar Svallfors i undersökningar från 1986 och 1992 stor stabilitet i välfärdsopinionen, som bl a innebär att svenska folket anser att stat och kommun är bäst lämpade att sköta den grundläggande samhällsservicen (Svallfors 1989 och 1992). Resultaten är inte oförenliga med vad vi funnit i SOM-undersökningarna. Inställningen till den offentliga sektorn och avvägningen mellan offentligt och privat är starkt präglad av partisympati och den aktuella debatten. Bedömningen av service är däremot mera stabil och förankrad i egna erfarenheter. Dessutom genomför Svallfors sina fältundersökningar 1986 och 1992 två år då resultaten från SOM-undersökningarna uppvisar stora likheter, även när det gäller inställningen till den offentliga sektorn.

Ett andra huvudresultat är en en övervägande positiv bedömning av samhällsservicen av allmänheten men framför allt av brukarna. I en serie undersökningar av attityder till kommunal service från mitten av 1960-talet påvisades att svenskarna var förhållandevis nöjda med den kommunala servicen. Endast undantagsvis förekom

det att de missnöjda var i majoritet eller att krav på minskningar hade utbredd stöd.

SOM-undersökningarna redovisar samma mönster. Medborgarna är övervägande nöjda med samhällsservicen. Bedömningarna varierar dock mellan olika serviceområden. Medborgarna är mycket nöjda med bibliotek, sjukvård, skola och fritid, medan inställningen på det på det sociala området är mera splittrad. Då sänkt skatt ställs mot servicenivå motsätter sig flertalet en sänkning av skatten.

Undersökningarna visar också att brukarna är klart mera positiva än medborgarna i allmänhet. Dessutom föreligger skillnader om vi ser till olika ortstyper. I de små tätorterna är invånarna mest nöjda med servicen. Kritiken har framförallt kommit från storstäderna.

Maktutredningens medborgarstudie påvisade att medborgarna upplevde svårigheter att påverka sin situation inom viktiga offentliga serviceområden (Pettersson, Westholm och Blomberg 1989). De ansåg också att de hade begränsad valfrihet. Dessa aspekter har inte belysts i SOM-undersökningarna men har bekräftats av andra undersökningar (Rubenowitz 1990).

Medborgarna och den offentliga sektorns kris

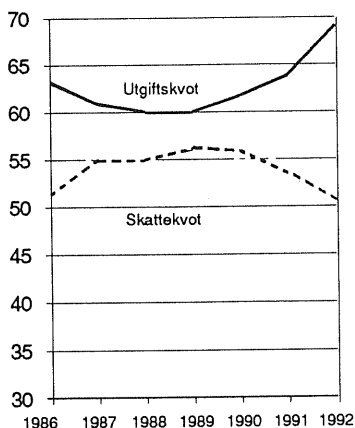
Den brittiske statsvetaren Richard Rose framhöll i sitt arbete "Understanding big government" 1984 att den offentliga sektorns storlek och inriktning ytterst är avhängig av den politiska legitimiteten hos den regim som innehar makten. Legitimiteten är i sin tur beroende av stödet för regimen och dess "effectiveness", dvs förmågan att genomföra beslutade åtgärder.

Den offentliga sektorns problem idag är inte bristande stöd för de nuvarande offentliga programmen. Resultat som redovisats här visar att uppslutningen bakom den offentliga sektorn har ökat igen under senare år. Medborgarna och framför allt brukarna är dessutom övervägande nöjda med samhällsservicen.

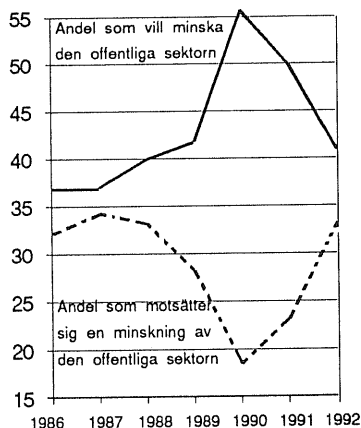
Istället är det den andra komponenten som utgör problemet nämligen förmågan att långsiktigt genomföra de offentliga programmen, som den återspeglas i relationen mellan utgiftskvoten och skattekvoten. Utgiftskvoten (de totala offentliga utgifterna som andel av BNP) är ett samlat mått på de program, som direkt eller indirekt genomförs för medborgarna och andra grupper i samhället. På motsvarande sätt utgör skattekvoten (de samlade skatterna och socialavgifterna) ett aggregerat mått på de uppoffringar i form av skatter och avgifter, som åläggs medborgarna och andra skattebetalare.

Den offentliga sektorns dilemma under 1990-talet kan illustreras av två diagram som avser tidsperioden 1986-1992.

Figur 5a. Utgiftskvoten och skattekvoten 1986-1992 (andel av BNP)

Figur 5b. Inställningen till en minskning av den offentliga sektorn (procent).

Det råder självfallet inget direkt samband mellan utvecklingen av utgiftskvoten och skattekvoten å ena sidan och inställningen till den offentliga sektorn å den andra, men de två diagrammen kan åskådliggöra förändringar av de två komponenterna i begreppet politisk legitimitet, kapacitet och stöd sedan mitten av 1980-talet.

Besluten om den offentliga sektorn fattas av riksdag, landsting och kommunfullmäktige. Institutionella förändringar kan marginellt underlätta beslutsfattandet, men det är ytterst de politiska partierna som måste utforma en långsiktig och konsistent politik för den offentliga sektorn. Det instabila politiska läget i de beslutande församlingarna med vågmästarpartier, som är åsiktsmässigt heterogena i grundläggande vänster-högerfrågor, är emellertid inte ägnat att främja långsiktighet.

Referenser

- Expressen* 13 september 1992.
- Gilljam, M och Holmberg, S (1993), *Väljarna inför 90-talet*. Norstedts
- Gilljam, M och Nilsson, L (1985), *Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn - två förklaringsansatser*. Statsvetenskaplig tidskrift 1985:2.
- Hadenius, S och Nilsson, L (1991), *Ifrågasatt, Offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk informations mediecenter.
- Hadenius, S och Weibull, L (1992), *Trossen, bilden av ett servicehus i massmedier och opinion*. Svensk informations mediecenter.
- Ivarsson, J-I (1993), *Stadsdelsnämnds försöken i Stockholm - invånarnas reaktioner och synpunkter*. USK 1993:3.
- Nilsson, L (1990), *Kommunal service - politisk aktivitet i Göteborg*, SDU 1990:3.
- Nilsson, L (1992), *Den offentliga sektorn under åtstramning och omprövning*, SOM 8.
- Petersson, O, Westholm, A och Blomberg, G (1989), *Medborgarnas makt*. Carlssons.
- Petersson, O och Söderlind, D (1992), *Förvaltningspolitik*, Publica.
- Rose, R (1984), *Understanding big government. The programme approach*. Sage publications.
- Rubenowitz, S, (1990), *Hur trivs man i Göteborg?* SDU 1990:1.
- SIFO, *Dagsbuss* 1992, 7-11 september.
- SOU 1983:16, *Nya villkor för ekonomi och politik*. Ekonomikommisionens förslag.
- Strömberg, L, Möller, T och Nilsson, L (1993), *Välfärdens lokala produktion och fördelning*. I *Demokrati i förändring, Svenska kommuner och landsting i det lokala välfärdssamhället*, Gustafsson, G (red). Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

- Svallfors, S (1989), *Vem älskar välfärdsstaten? Attityder, organiserade intressen och svensk välfärdspolitik*. Arkiv avhandlingsserie 30.
- Svallfors, S (1992), *Den stabila välfärdsopinionen: Attityder till svensk välfärdsolitik 1986-92*. Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Walther, G och Nilsson, M (1992), *Attityder till kommunal service i Alingsås*. Förvaltningshögskolan 1992.

Miljö vs ekonomi

Bli vi mindre miljövänliga i kristider?

MARTIN BENNULF & HENRIK SELIN

Bengt Westerberg: *"Mycket av det vi vill göra [för miljön] kräver resurser. Därför vill vi först ha en ekonomisk tillväxt"*.

Åsa Domeij: *"Hur kommer det sig att ni prioriterar miljön så lågt att det bara är om vi får mer pengar som vi ska satsa på miljön. Om vi misslyckas med att öka tillväxten och få mer pengar, struntar då folkpartiet i miljön?"*¹

Replikskiftet utspelades i en TV-sänd miljödebatt inför riksdagsvalet 1988. Det speglar kärnan i den politiska konflikt som ofta sägs finnas mellan tillväxt och ekologi. Konflikten kallas ibland den gröna dimensionen. De flesta politiska aktörer kan sägas förespråka en miljöpolitik med syftet att skydda och förbättra miljön. Den avgörande skiljelinjen gäller vilken *prioritet* miljöfrågan bör ha. Vid ekologipolen har miljöfrågan högsta prioritet. Man skall – som Åsa Domeij säger – satsa på miljön även om vi misslyckas med tillväxten, eller annorlunda uttryckt: den ekonomiska politiken måste underordnas miljöhänsynen. Vid tillväxtpolen har inte miljön någon självklar högsta prioritet. Man menar ofta att en stark och tillväxtorienterad ekonomi är en nödvändighet för en satsning på miljön (Bennulf, 1992; se även Næss, 1981; Sörlin, 1991). En miljöexpert inom näringslivet uttrycker problematiken så här: "Majoriteten av svenska folket vill ha sin Volvo och Saab, båten och stugan och hela det där köret. Vi måste alltså klara både ekonomin och ekologin" (citatet är hämtat från Sundqvist, 1991, s 179).

Ur nationalekonomiskt perspektiv är det möjligt att betrakta miljö som en lyxvara. Under ekonomiskt gynnsamma perioder har männi-

skor råd att satsa på miljön men under ekonomiskt ogynnsamma perioder är viljan till miljöinsatser mindre (se Thelander & Lundgren, 1989).

Under senare år har den ekonomiska krisen gjort sig allt mer påmind i Sverige. Nedskärningar i den offentliga sektorn, en alltmer tilltagande arbetslöshet, räntechocker och ökad inflation gör att många bedömer Sverige som ett land i stora svårigheter. Frågan är om miljön som ett viktigt område är *mindre prioriterad* nu under krisen än den varit tidigare.

Vår artikel handlar inte om hur det faktiskt ser ut på miljövårdsområdet – dvs hur mycket resurser som har satsats på miljövärd under krisåren – utan om opinionsläget bland svenska folket. Är svenska folket mindre villigt att satsa på miljö nu än tidigare? Bedöms miljön som ett viktigt samhällsproblem av en lägre andel svenskar idag än exempelvis vid valet 1988?

Vår analys gäller emellertid inte bara miljöopinionen. Den gäller även åsiktskopplingen mellan ekonomi och miljö. Är det så att det finns någon systematik i hur människor bedömer miljö och ekonomi som viktiga samhällsproblem? Om miljön uppfattas som en viktig fråga, är det då mindre troligt att också ekonomi uppfattas som ett angeläget samhällsproblem och vice versa?

Tre huvudfrågeställningar skall analyseras. Den första gäller vilka samhällsproblem som uppfattas som viktigast av svenska folket idag och hur detta förändrats sedan 1987. Vår andra frågeställning fokuseras på kopplingen mellan miljö och ekonomi som viktiga frågor på den politiska dagordningen. Den tredje frågeställningen gäller skillnader mellan grupper av befolkningen. Står miljön respektive ekonomin olika högt i kurs i olika grupper?

Under slutet av 1980-talet ökade miljöfrågornas uppmärksamhet markant – både allmänt och som politiska frågor. I massmedierna blev miljöproblem och miljökatastrofer allt vanligare nyheter samtidigt som svenska folket bedömde miljöfrågan som ett av de absolut viktigaste problemområdena i samhället att göra något åt (Bennulf, 1991; Gilljam & Holmberg, 1993: kap 5).

Den politiska dagordningen är av central betydelse för partierna, speciellt i valtider. Det gäller att – sett ur det egna partiets perspektiv – få debatten att handla om fördelaktiga frågor och helst också för andra partier negativa profilfrågor (se t ex Holmberg, 1981; Asp, 1986; Gilljam, 1988). En av de faktorer som påverkar väljarna när det gäller den politiska debatten är *hur viktiga* de olika sakfrågorna uppfattas vara. Valet 1988 innebar ett tydligt exempel på att den politiska dagordningen spelade roll för partierna. Miljöfrågorna dominerade debatten, vilket var av stor betydelse för miljöpartiets inträde i riksdagen, samtidigt som både socialdemokraterna och moderaterna ansågs förlora väljarstöd på sin politik i miljöfrågor (Gilljam & Holmberg, 1990).

I SOM-undersökningarna ingår en öppen fråga där svarspersonerna får ange upp till tre viktiga samhällsproblem. Frågan introducerades redan i SOM-undersökningen 1987 (se Holmberg, 1988; Bennulf, 1991). Vi har klassificerat svaren i 20 problemområden. I tabell 1 (se nästa uppslag) presenteras hur stor andel av svenska folket som angivit att respektive område är ett viktigt samhällsproblem under åren 1987-1992. Resultaten har rangordnats efter 1992 års svarsfördelning. I figur 1 (se nästa uppslag) har vi slagit samman ekonomi och sysselsättning till en kategori och jämfört hur stor andel som respektive år har nämnt denna fråga med hur stor andel som nämnt miljö.

År 1992 är ett krisens år. Åtminstone sett med svenska folkets ögon. De två överlägset mest nämnda samhällsproblemen är sysselsättningen (49 procent) och Sveriges ekonomi (40 procent). Inga andra frågeområden kommer ens i närheten av dessa siffror. Endast miljö, sjukvård, frågor om invandrare/flyktingar, pensioner/äldrevård och EG nämns av fler än 10 procent av svarspersonerna (se även Gilljam & Holmberg, 1993: kap 5).

Frågor om invandrare/flyktingar och EG tillhör frågor på *frammarsch* när det gäller medborgarnas viktighetsbedömningar. Sjukvård och pensioner/äldrevård omnämns stabilt på en ganska hög nivå samtliga undersökta år. Exempel på frågor på *nedgång*, som nämns av allt lägre andel svarspersoner, är skatter, lag och ordning, energi och kärnkraft samt alkohol/narkotika.

Tabell 1: Medborgarnas viktigaste samhällsfrågor 1987-1992. Andel svars personer som på en öppen fråga nämner respektive frågeområde. (procent)

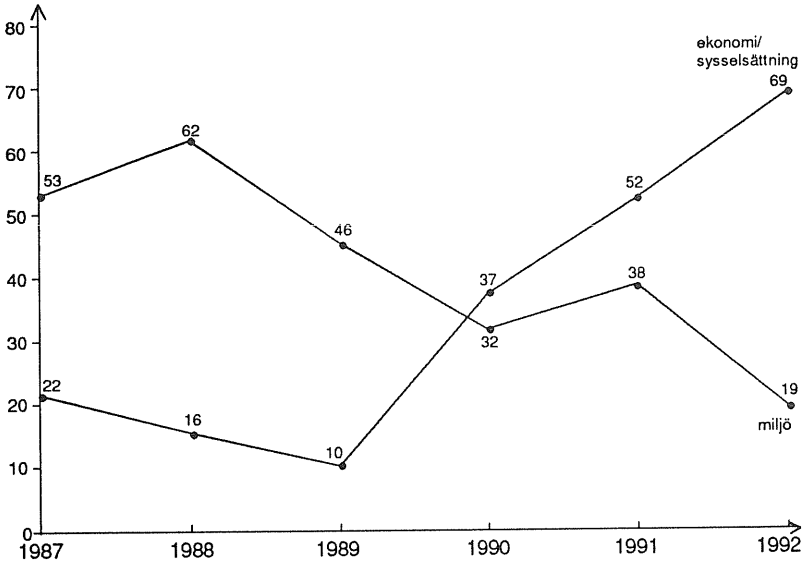
Fråga: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem."

Sakfråga	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Sysselsättning	15	7	2	8	39	49
Sveriges ekonomi	9	10	9	34	25	40
Miljö	53	62	46	32	38	19
Sjukvård	24	22	23	24	20	19
Invandrare/flyktingar	7	8	11	14	13	19
Pensioner och äldrevård	9	10	16	13	16	14
EG	0	3	3	7	6	11
Utbildning/kultur	12	9	11	10	11	9
Lag och ordning	20	13	38	11	15	8
Familjepolitik/barnomsorg	6	9	8	8	7	8
Socialpolitik	3	5	3	6	9	7
Skatter	6	9	14	13	6	3
Alkohol/narkotika	10	11	14	5	4	3
Bostadsfrågor	6	7	6	5	4	3
Utrikes/internationellt/försvar	10	11	3	6	3	2
Offentlig sektor/privatiseringar	1	2	2	4	2	2
Energi och kärnkraft	7	6	8	11	1	2
Rättssamhället	1	3	1	2	1	2
Jordbruk/regionalpolitik	2	2	2	1	3	1
Kommunikationer	1	1	1	2	1	1
Religion/moral	1	1	2	1	1	1
Antal svars personer	1672	1642	1578	1582	1573	1889

Kommentar: Samtliga personer som besvarat enkäten utgör procentbas.

De största upp- och nedgångarna noteras för miljön och ekonomi/sysselsättning. Som framgår av figur 1 är dessa förskjutningar i viktighetsuppfattningar systematiskt kopplade till varandra; när miljöfrågan anges som viktig – i samband med och kring "miljövalet" 1988 – har ekonomi/sysselsättning en ganska undanskymd plats på

Figur 1. Miljö och ekonomi 1987-1992. Andel svarspersoner som nämner miljö och ekonomi/sysselsättning som viktiga samhällsfrågor (procent).

Kommentar: Data är de samma som i tabell 1. Ekonomi och sysselsättning har dock slagits ihop till en kategori.

väljarnas politiska dagordning. Under de ekonomiska krisåren 1991 och 1992 när ekonomi/sysselsättning anges som det viktigaste problemområdet faller uppmärksamheten för miljöfrågorna tillbaka. En motsvarande koppling mellan ekonomi och miljö har också kunnat konstateras när väljarnas agenda analyserades med hjälp av data från valundersökningarna 1964-1991 (Bennulf, 1993: kap 3).

Resultaten kan ha flera förklaringar förutom de direkta kopplingarna till "miljövalet" och den ekonomiska krisen. Vi vet av tidigare studier att medborgarnas svar på denna typ av frågor kraftigt samvarierar med vilka områden som uppmärksammas i massmedierna (se t ex Asp, 1990; Hedberg, 1991). Kent Asp har visat att

uppmärksamheten för miljöfrågorna i mediernas valrörelsebevakning sjönk mellan 1988 och 1991, medan uppmärksamheten för ekonomi/sysselsättning ökade (Asp, 1991). En annan möjlig förklaring är att två så tungviktiga frågor som ekonomi/sysselsättning och miljö inte samtidigt kan dominera agendan. De dödar uppmärksamheten för varandra (se Bennulf, 1993: kap 3).

Det bör påpekas att när vi mäter inställning till konflikten mellan tillväxt och ekologi med andra frågetekniker erhåller vi inte samma dramatiska omkastningar mellan ekonomins och miljöns viktighet. Men trenden är densamma. Vi har i SOM-undersökningarna 1990-1992 ställt en fråga om huruvida svarspersonerna är villiga att "satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt". År 1990 bedömdes detta som ett mycket eller ganska bra förslag av 57 procent av svarspersonerna, 1991 av 54 procent och 1992 var motsvarande siffra 48 procent; d v s en nedgång med 9 procentenheter mellan 1990 och 1992.

Sambandet mellan viktighetsbedömningar av ekonomi/sysselsättning och miljö är alltså mycket starkt när vi analyserar hur stora andelar av svenska folket som bedömer respektive område som viktigt på aggregerad nivå. Men hur ser sambandet ut på individnivå? Finns det någon koppling mellan ekonomiska bedömningar och huruvida miljöfrågan anses vara viktig i enskilda människors funderingar?

Vi har granskat kopplingen mellan människors bedömningar av huruvida Sveriges, den egna kommunens och den privata ekonomin förbättrats, försämrats eller förblivit oförändrad under det senaste året och om miljön uppfattas som viktig. Motsvarande koppling har analyserats även när det gäller svenskarnas bedömningar av ekonomins framtida utveckling, det kommande året.

Resultaten är förbluffande. Det saknas i stort sett samband mellan de olika ekonomiska bedömningarna och huruvida miljön anses vara ett viktigt samhällsproblem. Endast när det gäller bedömningen av den egna ekonomins utveckling under det senaste året finns ett svagt samband i hypotesens riktning; de som tycker att den egna ekonomin har förbättrats nämner miljöfrågan som mycket viktig (24

procent) i något högre grad än de som anger att den egna ekonomin har försämrats (17 procent). Det samband som konstaterats på aggregerad nivå finns paradoxalt nog nästan inte alls på individnivå.

Resultaten är dock inte så förbluffande som de i förstone kan verka. Inom väljarforskningen har ofta starka samband kunnat konstaterats mellan ekonomins utveckling och exempelvis stöd för sittande regering. Men när analyserna förts ned till individnivå har sambanden varit, om inte obefintliga, allt annat än starka (Petersen m fl, 1991; Gilljam & Holmberg, 1993: kap 16). Motsvarande problem står vi inför också när det gäller frågan om miljö versus ekonomi.

I vår frågeställning om miljö kontra ekonomi/sysselsättning finns fyra typer av människor dolda. De är personer som anser att varken miljö eller ekonomi/sysselsättning är viktiga samhällsproblem, att endast miljö är viktigt, att miljö *och* ekonomi/sysselsättning är viktiga samt de som anser att endast ekonomi/sysselsättning är viktigt. Hur har proportionerna mellan dessa grupper förskjutits över tid? I tabell 2 redovisas svenska folkets fördelning på dessa fyra kategorier 1987-1992. Siffrorna har konstruerats av de viktighetsbedömningar som tidigare redovisades i figur 1. Områdena Sveriges ekonomi och sysselsättning har alltså slagits samman till en kategori som i tabellen kallas "ekonomi".

Det finns en inte obetydlig grupp (mellan 26 och 49 procent) som varken anger miljö eller ekonomi som viktigt respektive år. Men det finns också en försvarligt stor grupp som nämner *både* miljö och ekonomi (mellan 5 och 22 procent). De som nämner endast ekonomi är en mycket liten andel i samband med "miljövalet" 1988 (endast 5 procent). På motsvarande sätt är det bara 6 procent som nämner enbart miljö 1992. Andelen som enbart nämner ekonomi krisåret 1992 (55 procent) är högre än den andel som enbart anger miljö 1988 (51 procent).

Människors viktighetsbedömningar – på den här typen av intervjufrågor – följer de massmediala opinionsvindarna. Därför finns det inte några starka individsamband mellan människors bedömningar av miljö och ekonomi/sysselsättning. Frågan är dock om vi kan finna några andra samband. Finns det någon systematik i männis-

kors viktighetsbedömningar så att en viss typ av människor uppmärksammar ekonomi i högre grad än andra även om debatten i övrigt är mest fokuserad på miljön? Och finns det en viss typ av människor som envist håller fast vid miljöproblemen som viktigast även när den ekonomiska krisen är det centrala problemet i debatten?

Tabell 2. Svenska folkets bedömning av miljö och ekonomi/ sysselsättning som viktiga samhällsfrågor. (procent)

ÅR	endast miljö	både miljö och ekonomi	endast ekonomi	varken miljö eller ekonomi	Övervikt miljö	Totalt	Antal personer
1987	39	14	9	38	+30	100	1672
1988	51	11	5	33	+46	100	1642
1989	41	5	5	49	+36	100	1578
1990	19	12	25	44	-6	100	1582
1991	15	22	30	33	-15	100	1573
1992	6	13	55	26	-49	100	1889

Kommentar: Ekonomi har i denna tabell definierats som ekonomi och sysselsättning. Balansmättet "övervikt miljö" har beräknats som differensen mellan endast miljö och endast ekonomi.

Vilken typ av människor är det som kan förväntas att gå mot strömmen i miljö- respektive ekonomitider? Vi skall analysera fyra grupper som det är rimligt att anta utmärker sig i detta avseende. Två grupper tror vi är benägna att nämna ekonomin och två grupper miljön i något större utsträckning.

Vi menar att *livssituation* kan vara en betydelsefull omständighet som påverkar viktighetsbedömningarna. Människor kan vara *ekonomisk utsatta*, tex arbetslösa, låginkomsttagare, företagare och anställda vars verksamhet är beroende av en god ekonomi. På miljösidan är det mer problematiskt att peka ut grupper som bör anse miljön som ett viktigt samhällsproblem av motsvarande skäl (*miljömässigt utsatta*). Jordbrukare är dock ett exempel på en grupp av människor som är beroende av en god miljö. Människor som bor i en kommun med låg prioritet på miljövården kan också bli motiverade att ange miljön som en viktig politisk sakfråga i hög

grad. Livssituation kan även sägas utgöras av sådana faktorer som medlemskap i miljöorganisationer och sympati för miljöpartiet vilket kan skapa förutsättningar för viktighetsbedömningarna.

Människors åsikter formas inte enbart i arbetslivet och familjen. Ett relativt oprövat angreppssätt när det gäller studier av människors politiska attityder är att ta hänsyn till människors *livsstilar* – hur man väljer att leva sitt liv (främst på fritiden). Speciellt eftersom människor i det västerländska samhället har mer fritid nu än någonsin tidigare (se t ex Johansson & Miegel, 1992; Reimer, 1992). Människors livsstilar har i tidigare studier visat sig ha en inte obetydlig självständig förklaringskraft när det gäller skillnader i exempelvis politiskt engagemang och politiska åsikter (Petersson, Westholm & Blomberg, 1989; Selin, 1993). Människor vars livsstilar är *kostsamma* kan förväntas prioritera ekonomin i högre grad än andra. Och människor vars livsstilar är *miljömedvetna* kan förväntas prioritera miljön i större utsträckning än andra.

Livsstilar kan definieras och analyseras på en rad olika sätt beroende på syftet med studien. Vi har analyserat människors aktivitetsgrad när det gäller olika typer av fritidsaktiviteter. I SOM92 ingår en fråga där 18 aktiviteter finns uppräknade. Vi har på så sätt kunnat skönja ett antal aktivitetsmönster. Vilka stilar som framkommer vid en empirisk analys är till stor del avhängigt vilka aktiviteter som ingår i frågesviten. Huruvida människors livsstilar är kostsamma eller miljömedvetna kan utan problem mätas i SOM92. Det finns ett flertal indikatorer med i frågeformuläret detta år.

Vi har analyserat kopplingen mellan ett stort antal förklaringsfaktorer och huruvida människor nämner miljö, Sveriges ekonomi, sysselsättning eller ingendera som viktiga 1992. På det hela taget kan vi konstatera att sambanden är få och svaga. Män och kvinnor, unga och gamla, högutbildade och lågutbildade med flera grupper nämner miljö och ekonomi i stort sett i lika hög utsträckning. Den intressanta frågan gäller dock om de fyra grupper som skisserades ovan kan skönjas i materialet.

Låt oss börja med de *ekonomiskt utsatta*. Härvidlag är det viktigt att urskilja två grupper av utsatta. Grupp ett utgörs av människor

som är arbetslösa eller har andra skäl att oroa sig för jobben (ekonomiskt svaga grupper) – de bör då nämna sysselsättningen som en viktig politisk sakfråga i högre grad än andra. Den andra gruppen av ekonomiskt utsatta består av människor som oroar sig för landets ekonomi; de är kanske inte ekonomiskt svaga. Men deras situation (t ex att driva ett företag) gör att de är beroende av en god ekonomi i Sverige – de bör då nämna ekonomi som en viktig politisk sakfråga i stor utsträckning.

Bland de arbetslösa nämns sysselsättning som en viktig fråga i högre grad än genomsnittet (60 procent jämfört med 49 procent), och Sveriges ekonomi i lägre grad (27 procent mot 40 procent). Företagare nämner i sin tur ekonomi i klart högre grad än genomsnittet, speciellt företagare med mer än tio anställda (78 procent). När det gäller inkomst kan vi konstatera ett något oväntat samband. Det visar sig att ju mer man tjänar, desto oftare nämns ekonomi som en viktig fråga. Människor med mer pengar oroar sig alltså mest för Sveriges ekonomi. En del av förklaringen till hur viktiga samhällsproblem ekonomi och sysselsättning anses vara står alltså att finna i människors ekonomiska situation.

De gröna är människor som på olika sätt är påverkade av miljöproblemen och bör därför i högre grad nämna miljön som ett viktigt samhällsproblem än andra grupper. Förekomsten av en sådan här grupp låter sig påvisas genom analyser av SOM92. Sympatisörer till miljöpartiet och medlemmar i miljöorganisationer nämner miljö som ett viktigt samhällsproblem i klart högre utsträckning (57 respektive 42 procent jämfört med 19 procent bland samtliga). Jordbrukarna är den yrkesgrupp som i högst grad nämner miljö som viktig fråga (28 procent). Företagare med mer än tio anställda är den yrkesgrupp som nämner miljö i minst utsträckning (11 procent).

Vi kan även konstatera att människor med en "grön" åsiktsprofil oftare nämner miljö samtidigt som de inte nämner ekonomi i lika stor utsträckning. Ett exempel är människor som är *för* att sänka hastigheten på vägarna av miljöskäl. Bland dessa nämns miljö av 24 procent och ekonomi av 33 procent. Åsiktskopplingen är alltså relativt svag, men motsvarande samband återfinns i samtliga åtta intervjufrågor med avsikt att mäta "gröna" åsikter som ingår i årets SOM-undersök-

ning. Resonemanget gäller även andra sakfrågor som kan förväntas vara förknippade med en grön inställning. Exempelvis nämns miljö i högre grad bland de som är för att minska försvaret, emot att behålla kärnkraften, emot EG och för en ökad mottagning av flyktingar.

Människor med *kostsamma* livsstilar nämner ekonomin som ett viktigt samhällsproblem i högre grad än andra. Sambanden är inte starka, men de är intressanta. Människor som på sin fritid ofta ägnar sig åt aktiviteter som att se på video, läsa veckotidningar, spela på tips/lotto/v65, röka/snusa och dricka sprit/vin/starköl nämner ekonomi i högre grad, men däremot miljö i lägre. Vi har alltså att göra med aktiviteter som kräver en viss kontantinsats.

De som kan sägas ha en *miljömedveten livsstil* bedömer miljön som viktigare än andra människor. Att leva miljömedvetet innebär att många av ens aktiviteter och beteenden är orienterade mot att förorsaka naturen så liten skada som möjligt, då anser man också miljön vara en viktig fråga i högre grad än andra.

Vi kan konstatera att människor med ett miljövänligt beteende – d v s som säger sig sänka hastigheten på vägarna av miljöskäl (29 procent nämner miljö), handla miljömärkta varor (30 procent), sortera hushållsavfall (24 procent), cykla istället för att ta bilen till jobbet (23 procent) och liknande – genomgående finns bland de som nämner miljö oftast och även nämner ekonomi i klart lägre grad. Det senare gäller även för de som på sin fritid ägnar sig åt att idka friluftsliv, motionera, idrotta, besöka gudstjänst, gå på teater, läsa böcker eller diskutera politik.

* * *

I ekonomiska dyrtider står inte miljön högt i kurs. Så resonerar många. Istället är det tex sysselsättningen som är ett av de mest angelägna samhällsproblemen att ta itu med. Denna bild av kopplingen mellan ekonomi och miljö framkommer när svenska folkets uppfattningar om viktiga samhällsfrågor analyseras.

Resultaten kan i förstone tyckas vara paradoxala. När vi byter analysenhet från aggregerad nivå (hela svenska folket) till individnivå

och analyserar sambandet mellan enskilda individers viktighetsbedömningar av miljön och ekonomin finns inte några klara samband mellan ekonomi och miljö.

Huruvida svenskarna prioriterar ekonomi, miljö eller ingendera som viktiga samhällsfrågor är på det hela taget inte starkt kopplat till andra faktorer. Människor från olika sociala skikt tenderar t ex att bedöma de ekonomiska frågorna som viktiga i ungefär lika hög grad. Men viktighetsbedömningarna av miljö eller ekonomi är inte tagna helt ur luften. Vilka frågor som bedöms som viktiga är starkt kopplat till den bild som massmedierna ger av omvärlden. Under ekonomiska kristider rapporteras om allehanda ekonomiska problem i radio, TV och tidningar och därför står de ekonomiska problemen högst även på medborgarnas agenda 1991 och 1992. I samband med "miljövalet" 1988 var massmediernas bild av omvärlden en annan – med utsläpp av miljöfarliga gifter och döende sälar – och medborgarnas agenda såg följaktligen annorlunda ut.

Förklaringen till de delvis motsägelsefulla resultaten kan till stor del sägas bero på den starka kopplingen till elit- och massmediedebatten. Bilden av ett land i kris har nått människor i alla sociala grupper. Opinionsvinden som talar om den ekonomiska krisen har svept starkt över hela svenska folket. Människor som är "gröna" och har en miljömedveten livsstil utgör de enda undantagen. I dessa grupper är miljön fortfarande något högre prioriterad än i andra grupper. På motsvarande sätt prioriteras ekonomi och sysselsättning ännu högre, än bland folkflertalet, i ekonomiskt utsatta grupper och bland människor med kostsamma livsstilar.

Noter

1. Citaten är hämtade från en miljödebatt i TV1 den 14 september 1988, mellan folkpartiledaren Bengt Westerberg och miljöpartiets Åsa Domeij som agerade reserv för dåvarande språkröret Birger Schlaug.

Litteratur

- Asp, Kent 1986 *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning* Stockholm: Akademitlitteratur.
- Asp, Kent 1990 "Medierna och valrörelsen" I Gilljam, Mikael & Holmberg, Sören *Rött Blått Grönt. En bok om 1988 års riksdagsval* Stockholm: Bonniers.
- Asp, Kent 1991 *Partiskheten i Sveriges Radios och TV4:s nyhetsprogram under 1991 års valrörelse* Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Bennulf, Martin 1991 "Väljarnas viktigaste frågor 1968-1990" I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Politiska opinioner* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation, SOM-rapport 6.
- Bennulf, Martin 1992 "En grön dimension bland svenska väljare?" I *Statsvetenskaplig tidskrift* Vol 95: 329-358.
- Bennulf, Martin 1993 *Miljöopinionen i Sverige* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen (bokmanuskript).
- Gilljam, Mikael 1988 *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning* Lund: Studentlitteratur.
- Gilljam, Mikael & Holmberg, Sören 1990 *Rött Blått Grönt. En bok om 1988 års riksdagsval* Stockholm: Bonniers.
- Gilljam, Mikael & Holmberg, Sören 1993 *Väljarna inför 90-talet* Stockholm: Norstedts.
- Hedberg, Per 1991 *Kärnavfallsfrågan i svenska massmedier* Statens kärnbränslenämnd, Stockholm: Allmänna förlaget.
- Holmberg, Sören 1981 *Svenska väljare* Stockholm: Liber.
- Holmberg, Sören 1988 "Väljaropinionen ett år före 1988 års val" I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart *SOM-undersökningen 1987* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Johansson, Tomas & Miegel, Fredrik 1992 *Do the right thing. Lifestyle and identity in contemporary youth culture* Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Næss, Arne 1981 *Ekologi, samhälle och livsstil* Stockholm: LTs förlag.
- Petersen, E m fl 1991 *De trivsomme og arbejdsomme danskere. Krisen og den politisk-psykologiske udvikling 1982-1990* Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Petersson, Olof, Westholm, Anders & Blomberg, Göran 1989 *Medborgarnas makt* Stockholm: Carlssons Bokförlag.

- Reimer, Bo 1992 "Inte som alla andra. Ungdom och livsstil i det moderna" I Fornäs, J, Boëthius, V, Ganetz, H & Reimer, B *Unga stilar och uttrycksformer* Stockholm: Symposion.
- Selin, Henrik 1993 *Din livsstil avslöjar dig! En studie av sambandet mellan livsstilar och politiska åsikter* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Sundqvist, Göran 1991 *Vetenskapen och miljöproblemen – en expertsociologisk studie* Göteborgs universitet: Sociologiska institutionen.
- Sörlin, Sverker 1991 *Naturkontraktet. Om naturumgämgens idéhistoria* Stockholm: Carlssons förlag.
- Thelander, Jan & Lundgren, Lars J 1989 *Nedräkning pågår* Stockholm: Naturvårdsverket.

Åtkomlig eller ej åtkomlig slutförvaring av kärnkraftens högaktiva avfall

SÖREN HOLMBERG

Kärnkraftsindustrins svar på rubrikens fråga har hittills varit ej åtkomlig. Den slutförvaringsmetod som kärnkraftsindustrin förordar brukar benämnas KBS 3. En slutförvaring enligt KBS 3-metoden innebär en förslutning av det högaktiva avfallet i kopparkapslar som begravs djupt ned i urberget någostans i Sverige.¹ Exakt var någostans detta skall ske är ännu inte bestämt. Ett antal kommuner, varav flera i Norrland, funderar just nu på om de kan tänka sig vara intresserade.

Men en (i teorin) definitiv och ej åtkomlig slutförvaring enligt KBS 3-metoden är naturligtvis inte den enda möjliga. Ett alternativ som diskuterats är en slutförvaring som utformas så att framtidens människor kan övervaka och eventuellt komma åt avfallet. Skälen för en sådan åtkomlig slutförvaring är flera, t ex säkerhet och ekonomi. Om slutförvaret börjar läcka kan det vara bra att bli förvarnad tidigt, och vem vet, i en framtid kanske det utvinningsbara plutoniet i avfallet blir kommersiellt intressant för utnyttjande i exempelvis briderreaktorer.²

Frågan om hur slutförvaret skall utformas är inte politiserad. De politiska partierna har inte tagit ställning för och emot olika metoder. Debatten i massmedia har också varit begränsad.³ Om man vill analysera vad svenska folket tycker i dessa frågor, innan partierna och andra opinionsbildare hunnit påverka åsiktsbildningen, bör det alltså ske nu. En studie av dagens opinion om slutförvaringen kan ses som en slags före-mätning i ett experiment. En eventuell senare

politisering av slutförvaringsfrågan är experimentet med opinionsstudierna därefter som efter-mätningarna.

Resultaten i tabell 1 visar utfallet av de före-mätningar som gjorts i SOM-undersökningarna sedan 1987. Enkätfrågan är komplicerad eftersom det är komplicerade och i stor utsträckning okända ting vi frågar om. Efter en förklarande text presenteras undersökningspersonerna för tre svarsalternativ: (1) "En gång för alla slutförvara det högaktiva avfallet så att det *inte* går att komma åt i framtiden", (2) "Slutförvara det högaktiva avfallet så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det" och (3) "Ingen bestämd åsikt".

Tabell 1. Åtkomlig eller ej åtkomlig slutförvaring av kärnkraftens högaktiva avfall

Fråga: "Det finns olika åsikter om hur vi i Sverige skall slutförvara det högaktiva avfallet från kärnkraften, d v s det mest farliga avfallet. En del anser att det högaktiva avfallet en gång för alla skall slutförvaras så att det inte går att komma åt i framtiden, medan andra tycker att det skall slutförvaras så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det. Vad anser Du?"

slutförvaringsåsikt	SOM-87	SOM-88	SOM-90	SOM-92
en gång för alla slutförvara det högaktiva avfallet så att det <i>inte</i> går att komma åt i framtiden	40	37	30	34
slutförvara det högaktiva avfallet så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det	27	33	33	34
ingen bestämd åsikt, vet ej	33	30	37	32
summa procent	100	100	100	100
antal intervjuade	1673	1643	1582	1889
opinionsbalans				
ej åtkomlig – åtkomlig	+13	+4	-3	±0

Svarsfördelningen varje år, med cirka en tredjedel för en definitiv, ej åtkomlig slutförvaring, en tredjedel för en övervakad och åtkomlig förvaring och en tredjedel utan någon bestämd åsikt, är misstänkt lik en slumpfördelning; en sådan fördelning vi skulle få om

svarspersonerna inte hade några åsikter utan bara på måfå kryssade för något svarsalternativ. Så illa tror vi dock inte det är. Det finns klara indikationer i SOM-materialet på att vi mäter en verklig åsikt, om än en svagt utbredd åsikt.⁴

Gissningssvar skulle inte skilja sig åt mellan olika grupper av undersökningspersoner. Ung eller gammal, man eller kvinna, moderat eller socialdemokrat, alla skulle de svara likartat om slumpen var det som styrde svaren. Men så är det inte. Resultaten i tabellerna 2 och 3 visar på klara åsiktsskillnader mellan olika samhällsgrupper. Slutförvaringsfrågan må vara föga debatterade och ännu så länge opolitiserade, men helt utan åsiktsförankring bland vanligt folk är den inte. Frågan om en definitiv eller övervakad slutförvaring uppvisar åsiktsmönster som vi både känner igen och inte känner igen utifrån den mer övergripande debatten om kärnkraftens vara eller inte vara.

Tabell 2. Slutförvaringsåsikt efter kön, ålder och utbildning

kön ålder och utbildning	<i>opinionsbalans: andel</i>				andel ej åtkomlig			
	ej åtkomlig 87	åtkomlig 88	ej åtkomlig 90	åtkomlig 92	87	88	90	92
<i>kön</i>								
man	-3	-13	-15	-19	33	31	28	28
kvinna	+25	+17	+11	+18	46	42	33	39
<i>ålder</i>								
15-30 år	+9	+1	-6	-5	34	33	25	30
31-60	+8	-1	-7	-5	39	36	30	33
61-75/80	+32	+15	+11	+15	50	42	37	42
<i>utbildning</i>								
låg	-	+15	+9	+10	-	42	36	38
mellan	-	-4	+2	+3	-	35	33	36
hög	-	-22	-22	-14	-	25	21	27
samtliga	+13	+4	-3	0	40	37	30	34

Kommentar: Opinionsbalansen skall tolkas så att ju större minusövertikt desto större övertikt för åsikten att det högaktiva kärnavfallet skall slutförvaras på ett ej åtkomligt sätt. Plusövertikt visar på en övertikt för åsikten att avfallet skall lagras så att det kan övervakas och vara åtkomligt. Utbildningsvariabelns fanns ej med i SOM-undersökningen 1987.

Tabell 3. Politiserade slutförvaringsåsikter

	<i>opinionsbalans: andel</i>							
	ej åtkomlig – åtkomlig				andel ej åtkomlig			
	87	88	90	92	87	88	90	92
<i>politiskt intresse</i>								
mycket intresserad	-9	-13	-21	-15	32	34	27	30
ganska intresserad	+13	-4	-12	-8	41	35	28	31
inte särskilt	+20	+11	+7	+9	42	39	33	38
inte alls	+16	+21	+20	+15	39	41	33	34
<i>partisympati</i>								
v	+12	-5	+11	+4	34	32	41	34
s	+25	+13	+6	+4	48	42	35	36
c	+38	+8	-2	+12	49	39	31	42
fp	+7	-10	-8	-4	36	28	27	32
m	-5	-11	-16	-11	31	34	27	30
kds	+22	-2	+1	+20	36	34	28	35
mp	+3	-10	+10	-27	37	34	40	17
nyd	-	-	-	-11	-	-	-	29
<i>vänster-högerposition</i>								
klart till vänster	+22	+18	+17	+16	47	47	42	43
något till vänster	+23	+4	+2	-5	43	37	35	34
varken eller	+18	+7	+1	+5	41	38	30	34
något till höger	+2	-14	-13	-12	35	30	27	29
klart till höger	+7	-3	-20	-6	38	35	23	34
<i>kärnkraftsåsikt</i>								
avveckla omedelbart	+40	+35	+29	+24	53	54	45	46
snabbare än till 2010	+32	+18	+14	+17	51	47	38	41
avveckla till 2010	+20	+5	+6	+5	44	38	35	38
långsammare avveckling	-3	-11	-5	-9	35	32	32	32
använd kärnkraften	-17	-12	-21	-21	29	33	27	27
samtliga	+13	+4	-3	0	40	37	30	34

Kommentar: Partisympatierna har mätts med hjälp av en fråga om bästa parti. Vänster-högerpositionen bygger på en självklassificeringsfråga.

Att vi känner igen några åsiktsmönster är inte konstigt med tanke på att människors åsikter om hur slutförvaringen bör ske är relativt starkt kopplade till åsikterna om kärnkraftens framtid. Kärnkraftsmotståndare tenderar att vilja ha en ej åtkomlig slutförvaring medan kärnkraftsanshångarna lutar åt att föredra en övervakad och åtkomlig slutförvaring. Med tanke på det klara sambandet mellan kön och

kärnkraftsåsikt är det föga överraskande att män tenderar att var mer positiva till en åtkomlig slutförvaring än kvinnor. Åsiktsskillnaden mellan män och kvinnor är dock något mindre när det gäller slutförvaringsmetoden än när det gäller om vi skall ha kvar kärnkraften efter år 2010 eller inte.

Precis som när det gäller kärnkraftsfrågan uppvisar ålder ett visst samband med åsikterna i slutförvaringsfrågan. Men mönstret är det omvända från det man kunde vänta sig. Unga personer, som tenderar att var mer skeptiska till kärnkraften än äldre, är inte de som är mest positiva till en definitiv slutförvaring; de är tvärtom de som är mest positiva till en åtkomlig slutförvaring. Mest positiva till en definitiv och oåtkomlig slutförvaring är de mer kärnkraftspositiva äldre människorna.

Ålder och utbildning har ett samband. Äldre människor tenderar ett ha en kortare skolgång bakom sig än yngre. Den koppling som finns mellan grad av utbildning och åsikt om kärnkraftens slutförvaring återspeglar till en del detta förhållande. Högutbildade personer tenderar att vara mer positiva till en övervakad slutförvaring än lågutbildade. Men sambandet är inte helt och hållet en åldersartefakt. Kopplingen mellan hög utbildning och en positiv inställning till en åtkomlig slutförvaring kvarstår även sedan vi kontrollerat för ålder.⁵

Bland de politiska variablerna uppvisar den ideologiska vänsterhögerfaktorn ett svagt men igenkännbart samband med slutförvaringsåsikten; igenkännbart därför att vänster och kärnkraftsmotstånd liksom höger och accepterande av kärnkraften har ett samband i dagens svenska opinion. Människor på vänsterkanten tenderar att vilja ha en definitiv slutförvaring medan personer på högerkanten lutar åt en åtkomlig lösning.⁶

De partipolitiska sambanden är mer överraskande. De är för det första inte så markerade som när det gäller kärnkraftsfrågan och ett antal oväntade konstellationer kan iaktas. Resultaten för 1992 visar t ex att det är sympatisörer till kds, c och s som är mest intresserade av en definitiv slutförvaring medan sympatisörer till mp, m och nyd tenderar ett vilja ha en åtkomlig slutförvaring. Ett

embryo till en mycket udda partikonstellation existerar bland väljarna i slutförvaringsfrågan. Om kärnkraftens slutförvaring blir ett politiskt konfliktämne i framtiden är det m a o inte alls säkert att striden kommer att utkämpas utifrån de skyttegravar vi känner igen från kampen om kärnkraften. Nya allianser kan formas vilket leder till att nya skyttegravar måste grävas.

Noter

1. Se SKB FOU-Program 1989. *Allmän del* och *Program 1990-1995*. (SKB, Stockholm 1989).
2. Åtkomligheten kan självfallet också innebära en fara. Om det utvinningsbara plutoniet är lättåtkomligt finns risken att framtida galningar (makthavare, terrorister) gräver upp det och gör bomber. För en diskussion kring dessa frågor se *Etik och kärnavfall* (SKN-rapport 28, Stockholm 1988) och Sven-Ove Hansson, *Risk Decision and Nuclear Waste* (SKN-Report 19, Stockholm 1987).
3. En analys av massmediernas behandling av kärnkraftens avfallsfrågor återfinns i Per Hedberg, *Kärnavfallsfrågan i svenska massmedier* (SKN-rapport 47, Stockholm 1991).
4. År 1987 testades frågan i en panelstudie (SCBs partisynpatiuundersökningar i maj och november 1987). Av undersökningspersonerna angav 69 procent en åsikt om slutförvaringen vid båda mättillfällena. En mycket klar majoritet av dem som hade någon åsikt vid båda tillfällena uppgav samma åsikt (81 procent). Slutförvaringsfrågan mätte alltså någonting klart stabilare än tillfälliga gissningsåsikter. Se Sören Holmberg, *Svenska folkets åsikter om kärnkraft och slutförvaring efter Tjernobyl* (SKN-rapport 30, Stockholm 1988).
5. Det finns ett visst samband mellan kunskap i kärnkrafts- och slutförvaringsfrågor och åsikt om slutförvaringen. Kunnigare personer tenderar att föredra en övervakad och åtkomlig slutförvaring. Resultatet framkommer i studien *Kärnkraften i samhället* (1989) och i Holmberg, *Svenska folkets åsikter om kärnkraft och slutförvaring efter Tjernobyl* (SKN-rapport 30, Stockholm 1988).
6. Vänster-högerfaktorn har ingen egen självständig effekt på slutförvaringsåsikterna. Vänster-högersambandet försvinner när vi kontrollerar för t ex kärnkraftsåsikterna. De variabler, bland de diskuterade i texten, som har de klaraste självständiga direkteffekterna på slutförvaringsåsikterna är kön och kärnkraftsåsikt, följda av ålder och grad av politiskt intresse. Utbildning uppvisar ett signifikant men svagt samband. Resultaten bygger på en serie multipla regressionsanalyser.

Att möblera med medier

CHARLOTTA KRATZ

Vad vi väljer att äta, läsa, klä oss i eller arbeta med regleras av inbyggda kulturella lagar. Vi möblerar, tapetserar och lever i enlighet med de smaknormer som gäller för oss. Vad som är vackert för en är fult för en annan, och otänkbart för en tredje (jfr Bourdieu, 1984; Gans, 1974).

Vi väljer medier på samma sätt. För inte så länge sedan kunde man ta ställning i en inflammerad debatt helt enkelt genom att ha eller inte ha en video därhemma (jfr Roe, 1985). Numera betyder inte videoinnehav lika mycket, om än något alls (jfr Weibull, 1992).

Medier har såväl symbolvärde som betydelse för överföring av olika typer av innehåll. De är också rent fysiskt delar av vår vardagsmiljö. Vissa är möbler, som TV-apparater och ålderdomliga radioapparater, andra kan fungera som accessoarer: en dagstidning, bok eller freestyle som sticker upp ur fickan. Gemensamt för dem alla är den självklarhet med vilken de kan ingå i vardagen. Användningen är rutinartad och ritualmässig och vi organiserar på många sätt vårt liv runt massmedierna (jfr Jarlbro, 1989; Reimer, 1993). Att användningen är rutin och ritual innebär naturligtvis inte att den skulle sakna betydelse. Tvärtom. Men det är viktigt att minnas att det vi kallar medieanvändning inte alltid är resultat av medvetna val. Det kan lika ofta vara en ljudtapet från TV:n, en tapet som vi lägger lika lite märke till som mönstret på väggens tapet.

SOM-undersökningen har under en rad år kartlagt svenska folkets hemutrustning. Syftet har varit att så fullständigt som möjligt täcka in vilka medier människor faktiskt har tillgång till. Det handlar alltså inte, som ofta i medieforskning, om val mellan medier eller mellan olika typer av innehåll.

Ett problem med studien är att intervjufrågorna ställts till *individer*, när det stora intresset egentligen ligger i hur hushållet (det gemensamma hemmet) är möblerat. I strikt mening gäller analysen "individer som lever i olika typer av hushåll", inte "hushåll". Via individerna kommer hela hushållets egenskaper att mätas, alltså även inköp eller anskaffningar gjorda av andra personer än den som utsetts till svarsperson i SOM-undersökningen.

Analysen här kommer att bygga på SOM-undersökningen 1992, och begränsas till individer i åldrarna 25-75 år, för att så många som möjligt skall leva i egna hem, och kunna påverka sin situation. I övrigt baseras analysen på uppgifter om svarspersonernas klass-tillhörighet¹ och boendeort. Tanken är att nya vanor snabbare når rörliga grupper, som yngre och välutbildade och boende i storstäder. Samtidigt är särskilt etermedier utjämnande, i den meningen att de kan nå alla, överallt, samtidigt². I princip kan man, oavsett var man bor, få tillgång till samma utbud, och leva med samma referensramar.

Begränsningen blir med nödvändighet den till surveystudiens aspekt av mediemöblerande: *omfattningen* av innehavet av olika medier. Hur vanligt är det att olika grupper har fax? video? morgontidning?

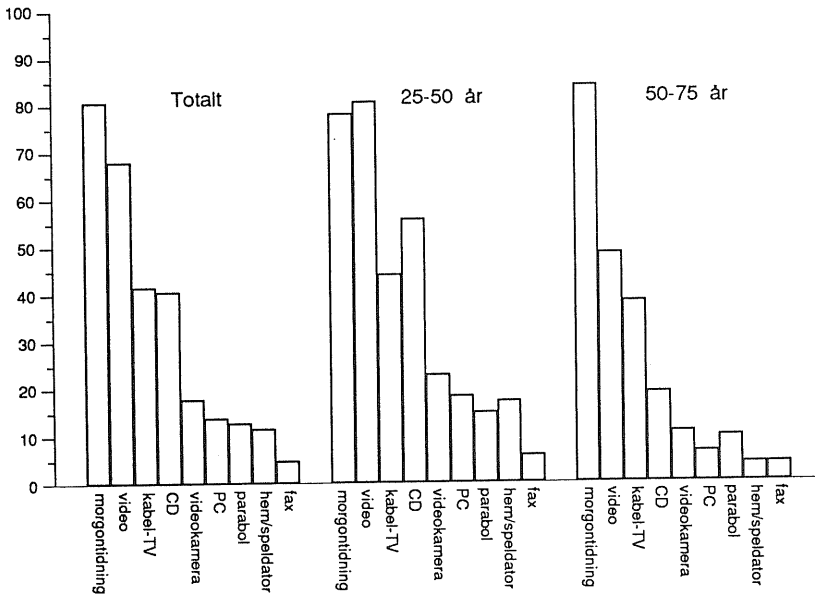
Frågekonstruktionen framgår i bilaga. Den utrustning svarspersonerna 1992 fått ta ställning till är: text-TV, video, kabel-TV, parabolantenn, persondator, hemdator/speldator, fax, CD-spelare, videokamera och bil. Däremot får de inte ange om de har TV eller radio, eftersom frågeställarna glömt att även till synes triviala radio- och TV-innehav kan vara intressanta uppgifter. I det här perspektivet, med ett hushålls totala mediemiljö i fokus, är det naturligtvis olyckligt.³ Frågan strävar i övrigt efter att vara så heltäckande som möjligt. Förändringar görs kontinuerligt. *Telefaxen* är en nyhet för året, liksom *hemdator/speldator*. Tidigare tillfrågades människor enbart om eventuellt innehav av persondator⁴.

Mediemöblemang

Totalsiffrorna i figur 1 beskriver tre typer av genomsnittshushåll, med tre nivåer av innehav. Mest spridning har morgontidningarna

och videoapparaterna, en morgontidningsprenumeration finns i drygt 80 procent av hushållen, en video i knappt 70. På nästa nivå återfinns CD och kabel-TV, spridda till omkring 40 procent av hushållen vardera. På den lägsta nivån har nytillskottet telefax sällskap av hem/speldator, parabolantenn, PC och videokamera. Dessa apparater finns i färre än var femte hushåll.

Figur 1. Andel innehavare av olika medier i åldersgruppen 25-75 år. SOM-92 (procent)

Att ha en telefax där hemma särskiljer en individ mer från andra än vad videoinnehav gör, det är den andra sidan av resonemanget ovan. Faxägandet är kraftigt distingerande, för att tala med den franske sociologen Pierre Bourdieu (Bourdieu, 1984).

Man vill ha den lite diskret, man skäms nästan litegrann för att man har det... (Bucht och Sundin, 1992:18)

säger en kvinna, ombedd att beskriva sitt förhållande till familjens fax. Andra intervjupersoner i samma undersökning konstaterar mer nöjt att:

kompisarna jäklas med en och bjuder in en till Buckingham Palace /.../ det är ju litegrann man får dras med när man är lite grann utav de första som har privat fax (Bucht och Sundin 1992:19).

Studien visar också att faxen ofta finns placerad i hemmakontoret, därmed befästade en position i gränslandet mellan offentligt och privat. Telefax, telefonsvarare⁵ och video har det gemensamt att de ger möjlighet att kontrollera, eller hejda, något som tidigare stod utanför ens kontroll: inflödet av olika typer av meddelanden, telefonsamtal eller TV-program. Om telefaxen ännu är sällsynt i hemmen är videon desto vanligare. Studier visar att det är just en "hejdningfunktion" (timeshifting) som videon fått (Weibull, 1992).

Skillnader beroende på vem man är och var man bor

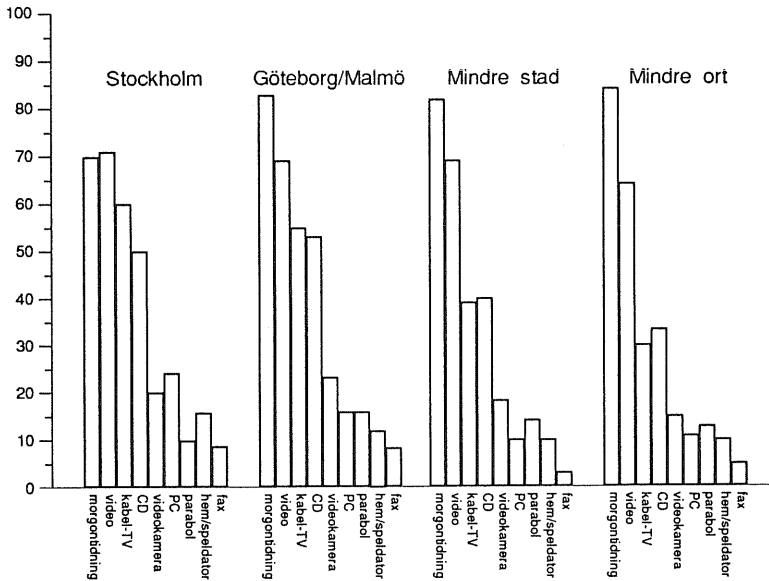
Siffror för hela befolkningen blir per definition utslätade. Gruppvisa olikheter och mönster suddas ut. Den enkla skillnaden mellan människor över och under 50 år ger dock tydligt resultat: med blotta ögat kan man se hur de yngre lever mer medieintensivt än de äldre (figur 1). De stora skillnaderna gäller video (som är lika vanlig som morgontidningen i de yngre hushållen) och CD. Ett strukturellt betingat medium som kabel-TV visar mindre skillnad.

Beroende på var i Sverige man bor har man, med det här sättet att se, i viss mån skilda hemmiljöer. Storstadsborna lever mer medietätt än de som bor i mindre städer, eller på landet (figur 2).

Grovt sett blir morgontidningsprenumeration och videoinnehav att betrakta som basutrustning när vi saknar uppgift om radio- och TV-innehav. Men: mot detta talar att man i Stockholm oftare saknar den morgontidningsprenumeration, som i övriga landet uppfattas som grundläggande. Å andra sidan har man mer av i stort sett allt

annat i medieväg i Stockholm. Ju mindre ort man bor på desto mer utdragna blir skillnaderna mellan basinnehav och övrigt medieinnehav. Kabel-TV:s utbyggnad faller aningen med minskad ortsstorlek, men innehav av videokamera, till exempel, påverkas inte av ortens storlek.

Figur 2. Andel innehavare av olika medier bland boende på olika orter i åldersgruppen 25-75 år. SOM-92 (procent)

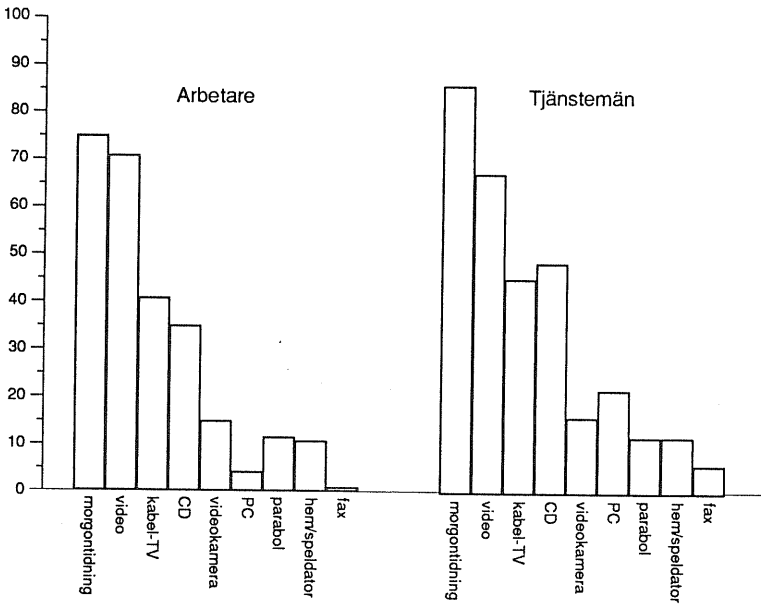

I formuläret ombeds svarspersonerna att ange vilken typ av familj de anser sig tillhöra. Alternativen är fem: arbetarfamilj, jordbrukarfamilj, tjänstemannafamilj, högre tjänstemannafamilj/akademikerfamilj eller egen företagare. För analysen här har de två tjänstemannakategorierna slagits ihop till en, och jordbrukare och egna företagare uteslutits. Kvar står å ena sidan arbetarfamiljerna, å andra sidan en tjänstemannagrupp. Att de två kategorierna arbetare och tjänstemän skulle förhålla sig olika till vissa aspekter av tillvaron är ingen originell tanke. Att man förhåller sig olika till olika medier och olika

medieinnehåll är heller ingen nyhet. Frågan är nu om man också väljer att utrusta sina hem olika?

Det visar sig att skillnaderna mellan arbetares och tjänstemäns medieutrustningar följer särskilda mönster (figur 3). De medier som har med skrivande eller det tryckta ordet att göra (morgontidning, PC och telefax) är långt vanligare i tjänstemannahem än i arbetarhem.

Figur 3. Andel innehavare av olika medier bland arbetare respektive tjänstemän i åldersgruppen 25-75 år. SOM-92 (procent)

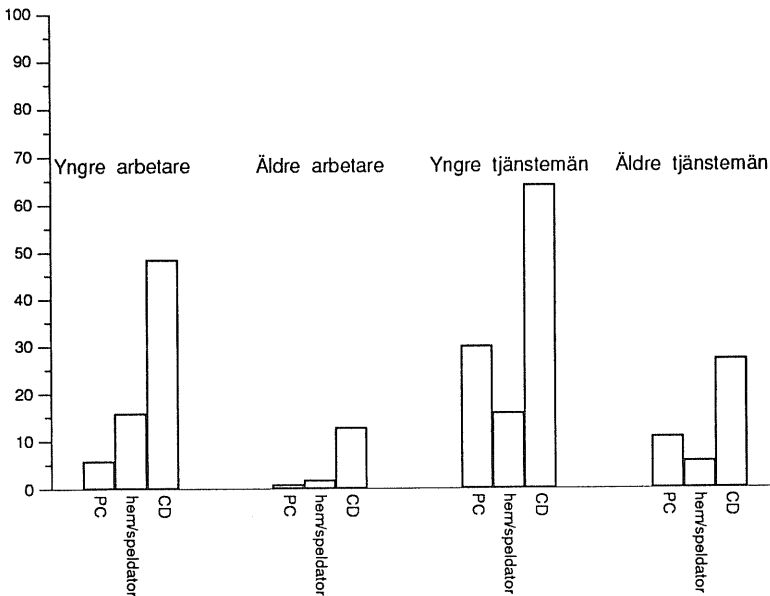
Andra saker, som hem/speldator, videokamera, kabel-TV, parabol-antenn eller video är lika vanliga i båda typerna av hem.

Ytterligare ett steg i analysen, med hjälp av kombinationer av de egenskaper som använts här (olika åldersgrupper bland arbetare respektive tjänstemän, till exempel), ger än mer tillspetsade resultat.

Analysen kan begränsas till tre av apparaterna som tidigare gett olika mönster: CD-spelare, persondatorer och hem/speldator.

CD-spelare är allmänt mycket vanliga hos yngre personer, men också mer vanliga bland *yngre tjänstemän* (två tredjedelar av hemmen) än bland *yngre arbetare* (hälften av hemmen) (figur 4). Persondatorer, som allmänt är vanligare bland yngre och i tjänstemannahem, är följaktligen allra vanligast i yngre tjänstemannahem. Var tredje yngre tjänsteman har en PC hemma, mot endast en procent av de äldre arbetarna. Hem/speldatorn följer inte alls samma mönster, den är generellt vanligare bland yngre, oavsett klass.

Figur 4. Andel innehavare av persondator, hem/speldator och CD-spelare bland yngre och äldre arbetare och tjänstemän i åldersgruppen 25-75 år. SOM-92 (procent)

Avslutning

Att olika grupper väljer att omge sig med olika saker är ingen nyhet. Att olika gruppers medieutrustning skiljer sig ganska kraftigt åt är en naturlig följd av detta. Analysen här har visat att den största skillnaden är åldersmässig: yngre människors hem är fyllda av medier på ett helt annat sätt än äldres. Man kan uttrycka det som att yngre väljer att inte välja, att ha tillgång till så mycket som möjligt samtidigt. Om det innebär att man tvingas välja i nästa steg, när den begränsade tiden skall fördelas, ger den här analysen inget svar på.

Den andra viktiga slutsatsen är att läsande och skrivande på den här nivån i stort förbehålls tjänstemannaklassen. Men hade vi kunnat ta hänsyn till veckotidningsprenumerationer, till exempel, hade mönstret blivit ett annat.

Hur den totala mediemiljön ser ut blir väsentligt för betydelsen hos varje enskilt medium, både innehållsmässigt som strukturellt. Hur många etermedier kan ett och samma hushåll svälja? Om olika individer i hushållet i hög grad använder olika medier – betyder det att de umgås mindre då? Vissa studier av familjers umgänge med medier och varandra tyder på det (Morley, 1986). Man använder sin video så att människor i olika konstellationer ser olika program i det närmaste 24 timmar om dygnet. En arbetslös vuxen svarar för nattpasset.

Att läsa morgontidningen till ljudet av lokalradion är också något annat än att läsa den i skenet av CNN. Av resultaten här att döma är det senare ett *möjligt* scenario för en yngre välutbildad storstadsbo. Om det är realistiskt får vidare studier visa.

Noter

1. Den subjektiva klasstillhörigheten, formulärets fråga 71.
2. Rykten säger att anställda vid nyhetskanalen CNN får böta varje gång de använder ordet "foreign" i stället för "international".

3. Enligt formulärets fråga 48, som visar hur stor andel som säger sig ha tillgång till olika TV-kanaler, har 99,5 procent tillgång till Kanal 1 och TV2. Vi kan anta att samma andel också har tillgång till TV. Det finns inte möjlighet till samma bedömning för radions del.
4. Vissa år även hemdator/persondator.
5. Finns ännu inte med i SOM-undersökningen. Något att tänka på inför SOM-93?

Litteratur

- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bucht, Catharina och Sundin, Pia (1992) *Är det dax för fax? En studie av privat kommunikation via telefax*. Uppsats i Medie- och kommunikationsvetenskap, fortsättningskursen. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Gans, Herbert (1974) *Popular Culture and High Culture. An Analysis and Evaluation of Taste*. New York: Basic Books.
- Jarlbro, Gunilla (1989) 'En kvalitativ studie av hur människor upplever tidningsinnehåll', sid. 115-126 i Weibull, Lennart och Karin Björkqvist (red.) *Dagspressen och dess läsare*. Stockholm: Almqvist&Wiksell international.
- Morley, David (1986) *Family Television. Cultural Power and Domestic Leisure*. London: Comedia.
- Reimer, Bo (1993) 'Senmoderna miljöer', sid 235-255 i Fornäs, Johan, Ulf Boëthius och Bo Reimer (red.) *Ungdomar i skilda sfärer*. Stockholm: Symposion.
- Roe, Keith (1985) 'The Swedish Moral Panic Over Video', *Nordicom information* nr. 2-3/1985. Göteborg: Nordicom/Sverige.
- Weibull, Lennart (1992) 'Video. Ett mediums etablering i svenska hushåll', sid 199-220 i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red.) *Trendbrott? SOM-rapport nr. 8*. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Dagspressvanor

KARIN HELLINGWERF

Tanken med detta kapitel är att belysa dagspressens *utbredning*. Hur vanligt är det att vi läser morgon- respektive kvällstidningar och *har någon förändring i vanorna skett över tid?* I andra avsnittet tas *prenumeration* på morgontidningar upp och i tredje redovisas hur mycket *tid* allmänheten lägger ned på läsning av morgontidningar samt vid vilka *tidpunkter* vi läser. I det sista avsnittet redovisas *flertidningsläsning och annan massmediekonsumtion*.

Dagspressens spridning

Morgonpress

Alltsedan Dagspresskollegiet startade sin verksamhet 1979 har en fråga om allmänhetens morgontidningsläsning ställts i läsvanestudien. Tabell 1 ger en översikt av andelen regelbundna läsare bland allmänheten 1979-1992.

Tabell 1. Andelen regelbundna morgontidningsläsare 1979-1992 (Med regelbundet menas här minst ett nummer per vecka)

År	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1990	1991	1992
Andel läsare	93	91	90	92	92	91	91	90	91
Antal svar	2135	2194	2126	2048	1672	1571	1582	1573	1814

Som framgår av tabell 1 ligger andelen regelbundna läsare på en mycket hög och stabil nivå. Siffran på andelen som läser en morgontidning minst någon gång per vecka är 91 procent. Svar-

andelen bygger liksom den gjort under de senaste åren på en fråga där man kunnat ange sin läsning på en skala från en till sju dagar i veckan. de som inte fyllt i har betraktats som icke regelbundna läsare. Andelen som uppger sig läsa en av svarspersonen själv angiven tidning minst en gång i veckan ligger på -87 procent.

Som framhållits i tidigare analyser kan inte procenttal på denna nivå betraktas som annat än ett mått på potentialen för morgontidnings-spridning. Denna ligger således på en stabil nivå i åldersgruppen 15-75 år. Å andra sidan finns det vissa svaga tendenser till uppluckring. En sådan är att andelen som uppger sig som regelbundna läsare, vilka i huvudsak också anger en dagstidnings namn har minskat från 90 till 87 procent. Detta kan ha att göra med en intressefaktor, vilket berörs något mera senare.

För att få ett grepp om läsningen krävs en mer detaljerad analys av regelbundenheten. I tabell 2 redovisas därför regelbundenheten i allmänhetens morgonpressläsning uppdelat på antal lästillfällen per vecka.

tabell 2. Regelbundenheten i morgontidningsläsningen 1985-1992 (procent).

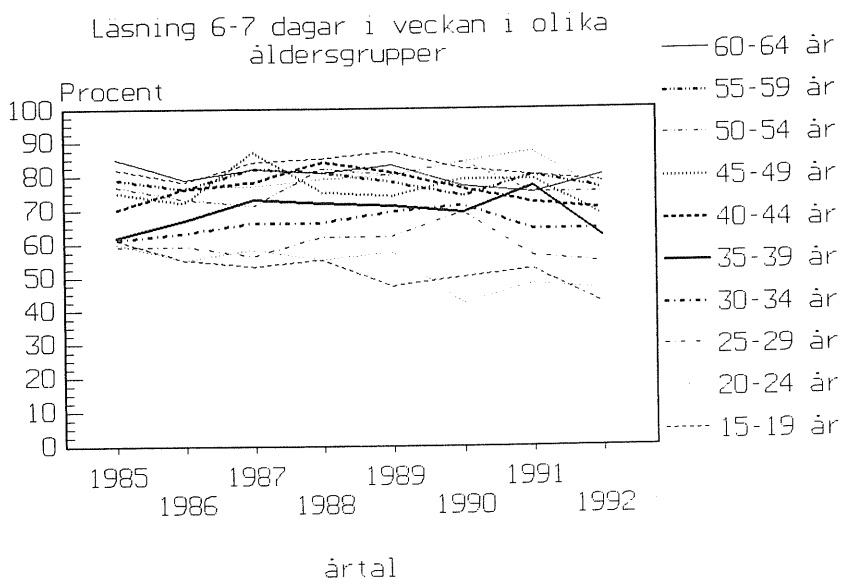
Antal gånger per vecka:	År							
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Mindre än 1 gång	8	10	8	8	9	9	10	10
1-2 gånger	3	4	4	3	3	4	4	5
3-4 gånger	10	9	8	8	8	7	8	8
5 gånger	10	8	8	9	9	10	9	11
6-7 gånger	69	69	72	72	72	71	70	67
Totalt	100	100	100	100	101	101	101	100
minst 5 ggr/vecka	79	77	80	81	81	81	79	78
Antal svar	2044	1845	1672	1643	1578	1582	1573	1730

Anm: Testologens data 1985 och SOM-enkätens data fr o m 1986

Majoriteten av svenskarna läser en morgontidning dagligen eller 6 gånger per vecka. Om man ser till antal lästillfällen per vecka är stabiliteten mellan de olika åren mycket god. Det är ändå inte fel att påstå att det finns en statistiskt säkerställd tendens till försvagning i den regelbundna läsningen.

Figur 1 visar andelen läsare av dagspress med åtminstone sex nummer per vecka i olika åldersgrupper. Även här kan det konstateras att andelen läsare legat på en tämligen stabil nivå, men det går också att peka på klara utvecklingstrender. Tidigare läsvanestudier har poängterat en minskning i den dagliga tidningsläsningen bland unga personer, framförallt i åldersgrupperna 15-19 och 20-25 år. Förklaringen till det mönster som framträtt i dessa grupper brukar sökas i förändrade vanor. Dagens ungdomar går längre i skolan och kommer senare ut i förvärvslivet. Först därmed kommer de stabilare vanor som hör till vuxenlivet (jfr Anshelm, Strid 1989 och Weibull 1989). I årets läsvanestudie kan dock en viss återhämtning

Figur 1. Andelen som läser 6-7 dagar i veckan i olika åldersgrupper 1985-1992 (procent)

konstateras i dessa grupper. Istället är det i åldersgruppen 25-29 år som en svag nedgång kan skönjas. Även bland åldersgrupperna 60-64 och 65-70 år noteras en minskning i den dagliga tidningsläsningen. Weibull (1989b) menar att det just är de aktiva pensionärerna som kommer att bli morgondagens problem för dagpresupplagorna. Huruvida årets läsvanestudie har fångat upp detta måste vi låta framtiden utvisa.

Kvällspress

Kvällspressen kännetecknas av en något mindre stabil läsning än morgonpressen. De svenska kvällstidningarna är i första hand sk komplementmedier och i stort sett alla kvällstidningsläsare tar även del av en morgontidning. Vid studier av läsarna är det möjligt att skilja ut två typer av läsare: trogna, dvs de som vanemässigt köper sin tidning och en grupp bestående av mer sporadiska läsare som köper sin tidning beroende på vad som hänt (jfr Mortensson, 1979). I tabell 3 redovisas läsningen av kvällstidningar.

Totalt sett har kvällspressläsningen under senare delen av 80-talet först gått upp något för att sedan under 1990 åter sjunka. Andelen som läser någon tidning minst en gång per vecka har under perioden sjunkit från 63 procent till 55 procent. Det finns alltså en tendens till minskad läsning som gäller även för samtliga tre tidningar var för sig. Andelen trogna läsare ökade något under slutet av 80-talet för att 1990 sjunka något, ett mönster som håller i sig även 1992.

Prenumeration på morgontidning

Den höga och stabila läsningen av morgonpress i Sverige förklaras till viss del av vår vana att prenumerera (en vana som är betydligt mindre förekommande utanför Norden). I tabell 4 visas andelen morgontidningsprenumeranter 1979-1992.

En klar majoritet av svenskarna bor i ett hushåll där man prenumererar på en morgontidning. Om man ser till de regelbundna läsarna så prenumererar omkring 8 av 10 på sin morgontidning.

Tabell 3. Andel kvällspresläsare 1986-1992 (procent)

Totalt	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
6-7 dagar	19	21	21	21	18	19	15
3-5 dagar	19	20	19	17	17	21	18
1-2 dagar	24	23	23	22	21	22	22
Mer sällan/ aldrig	37	35	38	39	43	38	45
Minst 1 dag/ vecka	63	64	62	60	56	62	55
Andel trogna*	30	33	34	35	32	31	27
<i>Aftonbladet</i>	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
6-7 dagar	8	8	7	8	6	7	6
3-5 dagar	8	8	8	7	7	8	7
1-2 dagar	10	11	11	12	10	12	9
Mer sällan/ aldrig	74	73	74	73	77	73	77
Minst 1 dag/ vecka	26	27	26	27	23	27	22
Andel trogna*	31	29	27	30	26	26	27
<i>Expressen</i>	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
6-7 dagar	9	11	12	12	10	10	7
3-5 dagar	11	11	10	10	10	13	11
1-2 dagar	16	15	16	16	14	14	14
Mer sällan/ aldrig	64	63	63	62	66	62	67
Minst 1 dag/ vecka	36	37	37	38	34	37	32
Andel trogna*	25	30	32	32	29	27	22
<i>GT//DAG</i>	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
6-7 dagar	3	4	4	4	3	4	2
3-5 dagar	4	3	4	4	4	5	4
1-2 dagar	8	8	7	5	6	7	8
Mer sällan/ aldrig	86	85	84	86	87	85	86
Minst 1 dag/ vecka	15	15	15	13	13	16	14
Andel trogna*	20	27	27	31	23	25	14

* Andel läsare minst 6 dagar i veckan i procent av andelen läsare minst någon gång per vecka

Tabell 4. Den totala andelen prenumeranter samt andelen prenumeranter bland de regelbundna läsarna 1979-1992 (procent)

År:	1979	1981	1983	1985	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Andel prenumeranter totalt:	80	79	78	79	80	81	80	77	77	77
Förvärvsarbete										
Ja					78	79	78	77	78	79
Nej					80	78	77	71	67	71
Andel prenumeranter av läsare:	86	87	87	86	87	87	86	84	85	84
Antal svar	2135	2194	2126	2045	1672	1643	1578	1557	1573	1814

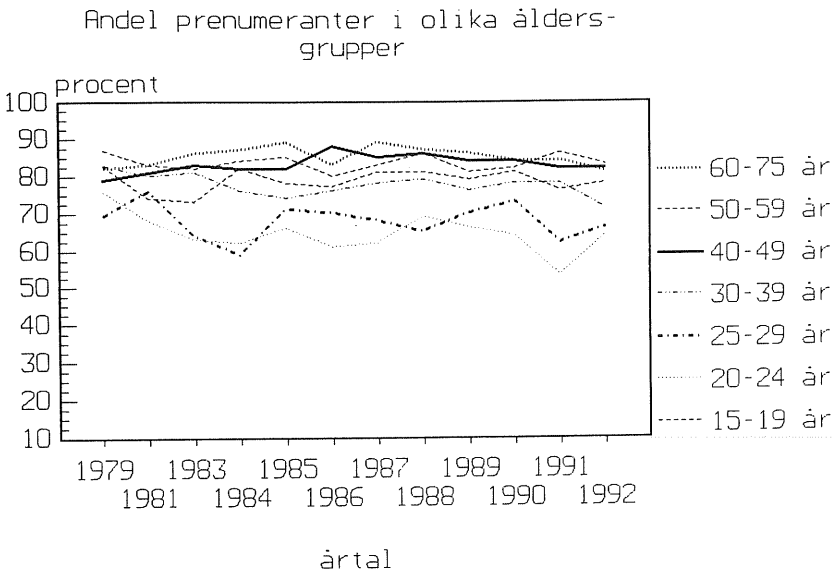
Anm: Testologens data t o m 1986 och SOM-data fr o m 1987.

Under perioden 1979-1989 är andelen prenumeranter mycket stabil. Värt att notera är minskningen av andelen prenumeranter under de senaste tre åren. Andelen ligger för dessa år omkring 77 procent. Det är de lägsta siffrorna som uppmätts under hela 13-årsperioden. I sammanhanget är det viktigt att notera att variationen är statistisk säkerställd med 95 % sannolikhet. Om vi sätter kravet på säkerhet till 99 procent faller sannolikheten att vi noterat en nedåtgående trend precis på marginalen. Eftersom de tre senaste SOM-undersökningarna uppvisar samma resultat vågar vi dock påstå att det finns en klar trend i undersökningsmaterialet.

Tabell 4 redogör också för prenumerationen bland förvärvsarbetande och icke förvärvsarbetande. Tabellen belyser tydligt att en stor del av förklaringen till nedåtgående trenden i prenumeration kan förklaras av en lägre prenumerationsbenägenhet bland icke förvärvsarbetande. En viktig förklaring till resultatet är sannolikt att andelen icke förvärvsarbetande ökat under 1990-talet och att därmed sammansättningen i gruppen förändrats något.

I figur 2 studeras andelen prenumeranter i olika åldersgrupper. Som framgår av figuren ligger andelen prenumeranter på en stabil och hög nivå bland personer över 30 år. Lägst prenumerationsbenägenhet har personer mellan 20 och 29 år. Prenumerationsbenägenheten följer i stort sett det mönster som framkom beträffande läsningen av minst sex nummer per vecka. Sett till den allra yngsta gruppen följer andelen prenumeranter i stort sätt samma mönster som för föräldrargenerationen.

Figur 2 Andelen prenumeranter i olika åldersgrupper 1979-1992 (procent)

Även om andelen prenumeranter ligger på en mycket hög nivå i Sverige är det kanske mest intressanta resultatet att omkring 15 procent av de regelbundna läsarna skaffar sig sin tidning på annat sätt än genom prenumeration. Tabell 5 nedan redogör för hur de som ej prenumererar anskaffade sin tidning 1979-1992.

Majoriteten av de som inte prenumererar läser tidningen på arbetet eller i skolan. Det näst vanligaste alternativet är att köpa lösnummer. Under första delen av 80-talet tenderade arbetsplatsläsningen att öka

något vilket sammanföll med en nedgång i lösnummerköpen. I mitten på 80-talet vände utvecklingen och arbetsplatsläsningen har sedan dess minskat samtidigt som lösnummerköpen ökat. I sammanhanget bör det påpekas att mönstret i kategorin " köper lösnummer m m " är något oregelbundet. Denna oregelbundenhet kan i viss mån förklaras med att kategorin dels har förekommit som fast svarsalternativ dels att frågeformuleringarna förändrats något från år till år. Ökningarna och minskningarna bland de som köper lösnummer sammanfaller trots allt ganska bra med trenderna i arbetsplatsläsningen.

tabell 5. Fördelningen på olika sätt att skaffa tidningen bland regelbundna läsarna som inte prenumererar 1979-1992 (procent).

Anskaffningssätt	1979	1981	1983	1984	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Lånar av bekanta	11	5	9	7	5	4	4	4	6	9	5
Läser hos bekanta	17	12	10	13	11	12	10	9	9	17	12
Läser på arbetet eller i skolan	44	52	56	55	50	51	46	46	45	44	41
Läser på bibliotek	3	3	3	4	4	2	2	2	4	4	5
Köper lösnr m m	28	23	23	14	33	50*	38	39	32	40	32
Antal svar	279	244	234	243	221	252	237	220	225	218	364

Anm: * Fr o m 1987 fanns "köper lösnummer" som eget alternativ i frågan. Testologens data t o m 1986 och SOM-enkätens data fr o m 1987.

Med regelbunden läsning avses minst en gång per vecka.

Lästid, lästidpunkt och antal lästillfällen

Majoriteten av den svenska befolkningen läser alltså regelbundet en morgontidning och denna vana har visat sig vara tämligen stabil under 80-talet. Men minskat under 1990-talet. Vi skall nu gå över till att se på hur mycket tid svensken lägger ned på sin morgontidning samt när man läser den.

Tabell 6. Andel regelbundna läsare vid olika tidpunkter under dagen, antal lästillfällen och genomsnittlig lästid 1979-1992 (procent)

Lästidpunkt, andel läsare	ÅR										
	1979	1981	1983	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Före kl 8	66	68	68	66	65	64	66	68	65	62	61
Mellan kl 8-12	25	30	31	33	30	30	27	27	29	28	29
Mellan kl 12-17	15	17	18	21	15	16	17	18	15	14	16
Efter kl 17	50	54	57	61	54	46	46	45	45	42	43
Genomsnittligt ant.lästillf.	1,56	1,69	1,74	1,81	1,67	1,56	1,56	1,58	1,54	1,46	1,49
Genomsnittlig lästid min.	30,1	32,6	31,7	32,6	30,4	30,7	29,5	30,1	29,3	28,6	29,6
Antal svar	2135	2194	2126	2048	1961	1672	1545	1451	1433	1474	1694

Anm: Frågan löd 'Ungefär hur lång tid brukar Du ägna åt Din lokala morgontidning en genomsnittlig vardag?' Med regelbunden läsning avses minst en gång i veckan. Testologens data t o m 1986 och SOM-data fr o m 1987

Den genomsnittliga *lästiden* har under de senaste 14 åren legat omkring 30 minuter. Den naturligaste tidpunkten för läsning är under morgonen (före kl 8) då drygt två tredjedelar brukar läsa sin morgontidning. Att tidningen kommer tidigt på morgonen är dessutom den näst viktiga faktorn för människors tidningsval; viktigast är behovet av lokala nyheter (Se t ex Kratz,1989) Näst vanligast är att man läser tidningen på kvällstid och eftersom antalet lästillfällen i snitt ligger på 1,5 kan man dra slutsatsen att relativt

många personer läser tidningen såväl på morgonen som på kvällen (det senare med all sannolikhet delvis för att läsa radio- och TV-sidor). Sett över hela mätperioden kan det dock konstateras en svag tendens till att minskad läsning på morgonen och på kvällen.

Flertidningsläsning och annan massmediekonsumtion

I det föregående har vi bland annat kunnat utläsa att 90 procent av allmänheten läser en morgontidning regelbundet. Tidigare studier har visat att läsningen är mer omfattande än så. De regelbundna tidningsläsarna tar ofta del av *ytterligare en morgontidning* regelbundet (Jfr Weibull, 1983). Under åren 1988, 1989, 1991 och 1992 tog 20-21 procent av de regelbundna läsarna del av ytterligare en morgontidning. Motsvarande siffra för 1987 var 25 procent. Frågan ställdes första gången i 1987 års undersökning, varför vi inte kan uttala oss om stabilitet eller förändring med avseende på flertidningsläsningen.

Det har ofta diskuterats i vilken utsträckning konsumtion av andra massmedier påverkar människors benägenhet att regelbundet ta del av morgonpress. Frågan är om det råder konkurrens mellan olika medier eller om de kompletterar varandra genom att fylla olika funktioner? I tabell 7 redovisas en översikt av hur de regelbundna morgontidningsläsarna tar del av andra massmedier.

Huvudintrycket av resultaten är att andelen regelbundna morgontidningsläsare ligger på en mycket hög nivå oberoende av i hur stor utsträckning de tar del av andra medier. Det bör emellertid påpekas att de mest regelbundna kvällstidningsläsarna tenderar att ta del av morgonpress i något lägre utsträckning än personer som inte är lika flitiga kvällpressläsare. Mönstret gäller för samtliga undersökningsår. Vilket tyder på att det råder en viss konkurrens mellan de båda medierna.

I 1991 års undersökning ställdes för första gången en fråga om hur ofta man tar del av 3-minutersnyheterna i TV3 och nyheterna i TV4. I 1992 års undersökning frågades även om frukost-TV i TV4 och

Tabell 7. Andelen regelbundna morgontidningsläsare uppdelat efter regelbundenheten i konsumtionen av andra massmedier (procent).

Regebundna läsare	Kvällspressläsning dagar/vecka:				effekt	
	Morgon- press:	6-7 dagar/v	3-5 dagar/v	1-2 dagar/v		Sällan/aldrig
1987		89	92	94	95	- 6
1988		89	89	92	95	- 6
1989		87	91	92	95	- 8
1991		87	88	88	94	- 7
1992		84	88	93	93	- 9
	Lyssnande på lokala radionnyheter, dagar/vecka:					
	5-7 dagar/v	3-4 dagar/v	1-2 dagar/v	Sällan/aldrig	effekt	
1987	94	93	92	91	+ 3	
1988	93	92	94	90	+ 3	
1989	93	93	92	92	+ 1	
1991	90	89	91	91	- 1	
1992	90	89	91	92	- 2	
	Aktuellt-tittande, dagar/vecka:					
	5-7 dagar/v	3-4 dagar/v	1-2 dagar/v	Sällan/aldrig	effekt	
1987	95	93	89	90	+ 5	
1988	93	94	90	84	+ 9	
1989	94	93	92	87	+ 7	
1991	92	93	90	84	+ 8	
1992	91	93	89	83	+ 8	
	Rapport-tittande, dagar/vecka:					
	5-7 dagar/v	3-4 dagar/v	1-2 dagar/v	Sällan/aldrig	effekt	
1987	96	93	89	89	+ 7	
1988	93	93	91	83	+10	
1989	92	94	93	88	+ 4	
1991	92	94	88	82	+10	
1992	92	92	90	84	+ 8	

Tabell 7. fortsätter på nästa sida

Tabell 7. Fortsättning från föregående sida

Regelbundna läsare morgon- press	Dagens Eko-lyssnande, dagar/vecka:				
	5-7 dagar/v	3-4 dagar/v	1-2 dagar/v	Sällan/aldrig	effekt
1987	97	95	93	92	+ 5
1988	97	95	93	92	+ 5
1989	95	94	92	90	+ 5
1991	94	91	92	88	+ 6
1992	91	93	93	88	+ 3
Tittande på regionala nyheter i TV, dagar/vecka:					
	5-7 dagar/v	3-4 dagar/v	1-2 dagar/v	Sällan/aldrig	effekt
1987	94	94	90	91	+ 3
1988	93	93	92	91	+ 2
1989	92	93	94	91	+ 1
1991	92	92	90	89	+ 3
1992	92	92	90	90	+ 2
Tittande på nyheterna i TV4, dagar/vecka:					
	5-7 dagar/v	3-4 dagar/v	1-2 dagar/v	Sällan/aldrig	effekt
1991	83	88	88	91	- 8
1992	89	91	90	92	- 3
Tittande på 3-minutersnyheterna i TV3, dagar/vecka:					
	5-7 dagar/v	3-4 dagar/v	1-2 dagar/v	Sällan/aldrig	effekt
1991	85	83	87	91	- 6
1992	87	88	88	91	- 4
Tittande på frukostTV i TV4, dagar/vecka:					
	5-7 dagar/v	3-4 dagar/v	1-2 dagar/v	Sällan/aldrig	effekt
1992	82	86	97	91	- 9
Tittande på lokala nyheter i TV4, dagar/vecka:					
	5-7 dagar/v	3-4 dagar/v	1-2 dagar/v	Sällan/aldrig	effekt
1992	89	82	83	91	- 2

Anm: Data insamlat via SOM-enkäten

de lokala nyheterna i TV4. Anmärkningsvärt att svaren på dessa frågor följer samma mönster som för kvällspressen i kombination med morgonpress. Vilket möjligtvis tyder på att dessa nyhetsprogram fångar upp personer som inte annars är regelbundna tittare på nyheter.

När det gäller de andra nyhetsmedierna är förhållandet det motsatta. Ju mer regelbundet man konsumerar etermedienyheter i de traditionella kanalerna, (dvs Sveriges radios nyhetsprogram) desto större är sannolikheten att man är regelbunden morgonpressläsare. Dessa tendenser är visserligen tämligen svaga, vilket innebär att tolkningar bör göras med största försiktighet. Något som dock bekräftar att etermedierna snarare är ett komplement till dagspressen är att tendenserna är dom samma under samtliga undersökningsår. Undantaget är lyssnandet på lokala nyheter som efter omläggningen av Radion följer samma mönster som kvällspressen och tittande på TV3 och TV4.

Dagspresskollegiet har under ett drygt decennium ställt frågor till svenska folket om dagstidningsläsning. Resultaten visar att läsning av morgontidningar ingår i människors dagliga vanor samt att mycket lite förändrats under den gångna perioden. 9 av 10 svenskar läser regelbundet en lokal morgontidning och 8 av 10 svenskar läser den minst fem dagar i veckan. Den genomsnittliga lästiden är omkring 30 minuter och majoriteten läser sin tidning på morgonen även om läsning på kvällen också är relativt vanligt förekommande.

En faktor som bidrar till stabiliteten i läsningen är den utbredda hushållsprenumerationen. Andelen prenumeranter uppgår till ca 77 procent och var påfallande stabil under perioden 1979-1989. Under 1990 talet märks dock en nedgång i andelen prenumeranter. Bland de som inte prenumererar men ändå läser regelbundet är arbetsplatsläsning vanligt förekommande. Det näst vanligaste alternativet är att köpa lösnummer.

Kvällspressen kännetecknas av en något mindre stabil läsning än morgonpressen. 2 av 10 personer läser någon kvällstidning 6-7 dagar

i veckan. Flest läsare har Expressen, följd av Aftonbladet och GT/IDAG. Under senare delen av 80-talet ökade läsningen av kvällstidningarna något för att sedan minska något från och med 1990. De svenska kvällstidningarna är i första hand komplementmedier och nästan alla kvällstidningsläsare tar även del av en morgontidning. Den ovan nämnda ökningen av kvällstidningsläsning sammanfaller dock med en av de få förändringar som kan skönjas i läsningen av morgonpressen: minskningen av morgonpressläsning på kvällstid. En viss konkurrens om läsarna kan alltså trots allt sägas råda mellan morgon- och kvällspress.

Flertidningsläsning är en vanligt förekommande företeelse. Andelen som läser en extra morgontidning minst tre gånger per vecka, uppgår till 21 procent. Andelen har legat på samma nivå sedan 1988. I 1987 års undersökning var andelen 5 procentenheter högre. Tidigare studier har visat sig att flertidningsläsningen ofta är kopplad till arbetsplatsläsning (Weibull, 1983). Mot detta talar den minskning som kosntaterats för arbetsplatsläsningen samt den ökningen av läsning av mer än en tidning under samma period.

När det gäller hur annan massmediekonsumtion inverkar på benägenheten att läsa morgonpress, finner vi att det råder en viss konkurrens mellan kvällspress och morgonpress. När det gäller konsumtionen av nyheter i etermedia, verkar förhållandet vara det omvända. Ju större konsumtion av etermedianyheter, desto större benägenhet att läsa morgonpress regelbundet.

Referenser

- Anshelm, Magnus (1988A) *Sverige-Nu – SOM 86 – en jämförelse av två undersökningar*. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Anshelm, Magnus (1988B) *Massmediernas räckvidd 1986/87 – en analys av Mediebarometern*.
Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Anshelm, Magnus; Strid Jan (1989) *Läsvanor och läsintressen*, Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

- Björkquist, Karin (1988) *Tidningsläsning i Värmland* Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Hadenius, Stig; Weibull, Lennart (1989) *Massmedier—En bok om press, radio och TV*. Stockholm, Bonniers.
- Kratz, Lotta (1989) *Tidningsläsning i Kalmar*. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Lotta; Weibull, Lennart (1991) *Tidningsprenumeration—men till vilket pris ?* Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Mortensen, Frands (1979) Sex og vold—det sælger da ver gang i *Bidrag* nr 9/10 1979
- Strid, Jan; Weibull, Lennart (1984) *Läsvanor och läsintressen 1979-1983*. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm, Liber.
- Weibull, Lennart (1989a) *Framtidens tidningsval i Dagspressen och dess läsare* (red Björkqvist Weibull). Stockholm, Almqvist & Wiksell internationell.
- Weibull, Lennart (1989b) *Vad påverkar framtidens tidningsval ?* Stockholm, Dagspressen Marknadsinformation AB

Medieutveckling och medievanor

Exemplet Frukost-TV

LENNART WEIBULL

De stabila medievanorna – och ett nytt TV-program

Ett karakteristiskt drag för medievanorna i Sverige är den enorma stabilitet som råder. Under det drygt tiotal år som den s k *Mediebarometern*¹ genomförts uppvisar andelen dagstidningsläsare, radiolyssnare respektive TV-tittare mycket små variationer. Under de senaste åren har det dock skett en mindre uppgång för radion och televisionen och en försvagning i morgonpressens räckvidd (Björkqvist Hellingwerf, 1993).

Den stabilitet som framträder i *Mediebarometerns* siffror återkommer även i andra undersökningar, exempelvis den årligen genomförda *Läsvanestudien*². Som en viktig förklaring till stabiliteten i framför allt dagstidningsläsningen anges som regel att denna är integrerad i människors sociala vanor, tidningen är en del av det dagliga livet i de flesta svenska hushåll (Weibull, 1989; Kratz, 1992). Resultaten från *läsvanestudien* 1991 visade samtidigt att det kan finnas en viss konkurrens mellan dagstidningsläsning och satellit-TV-tittande; de personer som har tillgång till satellitkanaler läser dagstidningar mindre regelbundet. Tendensen är inte stark, men den kvarstår om vi tar hänsyn till kön, ålder och social status (Björkqvist Hellingwerf, 1992).

Mot denna bakgrund är den intressanta frågan vad som hände då Frukost-TV introducerades. Det som här avses är Frukost-TV i TV4, som började sändas i början av hösten 1992, alltså inte Sveriges Televisions motsvarande program som kom igång först våren 1993. Det som gör Frukost-TV i TV4 särskilt intressant att studera är dels att programmet finns i en av de nya kanalerna, som tidigare sände via satellit, dels att det är det första TV-program i Sverige som sänds vid en tid, där vanan att läsa morgontidning traditionellt har varit stark.

Tre frågor ställs i det följande:

- Vilket intresse finns för Frukost-TV?
- Vad ligger bakom intresset att titta på Frukost-TV?
- Hur förhåller sig tittandet på Frukost-TV till användningen av andra medier?

Underlaget för analysen är SOM-undersökningens frågor om vane-mässigt tittande på olika nyhetsprogram i radio och TV samt frågorna om regelbunden läsning av morgon- och kvällspress. Dessa är huvudsakligen besvarade fr o m slutet av oktober t o m slutet av november 1992³. Med andra ord kan de resultat som presenteras i det följande inte betraktas som uttryck för några etablerade frukost-TV-vanor, utan mera som indikationer på uppmärksamheten för en ny kanal – och hur intresset för denna förhåller sig till andra medier.

Tittande på Frukost-TV

Från starten har Frukost-TV i TV4 mätts av PUB. PUB:s mätningar avser räckvidden, d v s andelen tittare en enskild dag, bland svenskar mellan 9 och 79 år. Siffror från januari 1993 visar en räckvidd på mellan 5 och 10 procent. Med räckvidd menas här andelen som sett åtminstone något av sändningen en genomsnittlig dag. Siffrorna är något högre bland yngre personer. Det är svårt att bedöma i vad mån detta skall betraktas som höga siffror eller ej. I jämförelse med siffror från introduktionen av morgon-TV i

Storbritannien förefaller dock räckvidden för svensk frukost-TV vara förhållandevis stor (jfr Gunter, 1989).

PUB:s siffror avser således räckvidden en genomsnittlig dag. De frågor som ställs inom ramen för SOM-undersökningen tar sikte på att belysa människors medievanor och avser regelbundenheten i användningen. I och med att frågorna ställs på samma sätt för olika medier möjliggörs också en belysning av samspelet mellan enskilda medier (jfr Björkqvist-Hellingwerf, 1992).

SOM-undersökningen från hösten 1992 visar att tre procent av allmänheten mellan 15 och 80 år uppger sig vara fasta tittare på Frukost-TV i TV4, d v s tittar minst fem dagar i veckan. Ytterligare fem procent tittar någon gång i veckan. Andelen som tittar på Frukost-TV minst en gång i veckan är således åtta procent (tabell 1). Som tidigare nämnts är detta siffror som i huvudsak kommer från perioden oktober och november.

Tabell 1 Regelbundet tittande på några nyhetsprogram i TV hösten 1992 (procent)

Tittar- frekvens	Rapport/ TV2	Aktuellt/ Kanal 1	Regional- TV/TV2	Nyheter/ TV4	Frukost- TV/TV4	3-Minutny- heter/TV3
5 dagar per vecka	46	37	28	12	3	4
3 – 4 dagar per vecka	22	26	17	16	2	6
1 – 2 dagar per vecka	19	22	19	18	3	10
Mera sällan	9	9	21	21	12	18
Aldrig	4	16	13	23	80	62
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal personer:	1889	1889	1889	1889	1889	1889

Källa: SOM 92

Av tabell 1 framgår också att SOM-undersökningens motsvarande procenttal hösten 1992 för tittande/lyssnande minst fem dagar per vecka för Rapport är 46 procent, Aktuellt 37 procent, Regional-TV i TV2 28 procent, Nyheterna i TV4 12 procent, lokalradions nyheter 39 procent och Ekoredaktionen 27 procent.

Jämförelser med SOM-undersökningens studier av nyhetstittande 1986-1991 ger vid handen att den nedgång som observerades under de senaste åren nu brutits. Andelen för tittande minst fem gånger per vecka ligger på samma nivå 1992 som 1991. I samtliga fall är dock andelen regelbundna tittare lägre än de var 1986/87 (Weibull, 1992).

Frukost-TV-tittande i olika grupper

Ett gemensamt drag för PUB:s räckviddsiffror och SOM-undersökningens resultat är att den högsta andelen Frukost-TV-finns bland personer mellan 15 och 35 år: i PUB:s januarimätning var genomsnittsandelen bland dessa två av veckans dagar dubbelt så hög som genomsnittet. SOM redovisar mellan 12 och 14 procent – i jämförelse med genomsnittet på 8 procent – för regelbundet tittande på Frukost-TV minst fem dagar i veckan.

Studerar vi SOM-undersökningens siffror (tabell 2) ger dessa vid handen att det är tre demografiska faktorer som har något samband med tittande på Frukost-TV:

- ålder – människor i åldern 20-35 ser mera
- barn – personer med barn under 16 år i hushållet ser mera
- hushållsinkomst – personer med inkomst över genomsnittet ser mera

Tabell 2. Tittande på Frukost-TV i TV4 efter kön, ålder, utbildning och hushållsinkomst hösten 1992 (procent)

	Minst 5 d / v	Minst någon gång / v	Antal svar
<i>Kön</i>			
Män	2	7	979
Kvinnor	3	9	897
<i>Ålder</i>			
15-19	4	11	144
20-29	7	14	323
30-39	4	10	300
40-49	1	7	384
50-59	2	5	266
60-69	1	7	247
70-80	2	3	192
<i>Antal barn i hushållet</i>			
1	3	10	265
2	5	11	246
3+	2	9	101
inga	2	7	1 248
<i>Boende</i>			
Villa/landet	2	3	298
Villa/stad	3	8	879
Flerfamiljshus	3	9	687
<i>Utbildning</i>			
Låg	2	7	737
Medel	4	9	686
Hög	3	8	449
<i>Hushållsinkomst</i>			
1- låg	1	6	317
2	3	8	198
3	2	6	165
4	6	9	153
5	3	11	149
6	4	12	162
7	4	16	147
8	4	9	154
9 - hög	2	5	361

Anm: Hushållsinkomst är i frågeformuläret angiven i kronor. Här är den för jämförelsens skull angiven som en skala mellan 1 (låg) och 9 (hög).

Källa: SOM 92

Mönstret skiljer sig en del från det som gäller TV-tittande i allmänhet. Andelarna är oväntat låga för den grupp som ligger klart över genomsnittet när det gäller tittande på vanlig TV – pensionärerna. Det som indikeras ovan visar att tyngdpunkten i tittande ligger i yngre barnfamiljer. Även detta är en grupp som har en relativt stor uppmärksamhet för TV, inte minst barnprogrammen. Å andra sidan är det viktigt att framhålla att sambanden trots allt är mycket små: tittarintresset för Frukost-TV i dessa grupper är mera en fråga om tendenser.

En annan typ av faktorer som kan tänkas påverka intresset för Frukost-TV-tittandet är hur man tar del andra medier, d v s vilken personlig medievana man har. Som framgår av tabell 3 har uppmärksamheten på TV4:s frukost-TV ett betydande samband med dagligt tittande på TV4 i allmänhet och på Nyheterna i TV4 i synnerhet. Däremot finns det inget motsvarande samband med TV2-respektive Rapport-tittande. Av dem som minst fem dagar i veckan ser på Nyheterna TV4 ser nästan var sjätte lika ofta på Frukost-TV och nästan var tredje på Frukost-TV minst en gång i veckan.

Det förefaller rimligt att se resultatet som ett tecken på att Frukost-TV fått flest tittare bland personer som redan innan var bekanta med eller inriktade på TV4 som TV-kanal. I detta kan också en allmän faktor som karakteriseras som ett intresse för det som är nytt på medieområdet; också TV3-tittarna ser förhållandevis mera på Frukost-TV, liksom personer med olika andra "nyare" medier i hushållet. I det senare fallet är skillnaden visserligen inte statistiskt säkerställd men tendensen finns för alla medier, t ex Text-TV, kabel-TV, parabol och persondator.

Om vi ställer ålder mot TV-tittarvanan, d v s hur ofta man brukar se TV4 visar sig att vanan att se på TV4 betyder mera än åldern. Annorlunda uttryckt tycks intresset att ta del av frukost-TV förutsätta att man redan är inriktad på TV4. Personer som ser TV4 regelbundet torde i allmänhet ha en större benägenhet att ändra sina TV-vanor, något som i sin tur ökar beredskapen att börja titta på Frukost-TV i TV4. Det hela torde förstärkas av att Nyheterna i TV4 regelbundet puffar vad som skall komma i Frukost-TV nästa dag.

Tabell 3. Tittande på Frukost-TV i TV4 efter tittande på andra TV-kanaler/TV-nyhetsprogram, hösten 1992 (procent)

<i>TV2-tittande</i>	Minst 5 d / v	Minst 1 d / v	Antal svar
Dagligen	3	9	976
5-6 ggr	1	7	44
3-4 ggr	5	9	300
1-2 ggr	4	9	112
Mer sällan	4	4	47
<i>TV4-tittande</i>			
Dagligen	7	18	466
5-6 ggr	3	11	308
3-4 ggr	2	7	318
1-2 ggr	0	3	241
Mer sällan	—	—	295
<i>Rapport</i>			
Minst 5 d / v	2	8	862
1-4 d / v	3	9	768
Mer sällan	4	8	251
<i>Aktuellt</i>			
Minst 5 d / v	3	8	691
1-4 d / v	2	9	890
Mer sällan	3	7	300
<i>Nyheterna</i>			
Minst 5 d / v	14	29	227
1-4 d / v	2	11	653
Mer sällan	0	2	1 001
<i>TV3-nyheter</i>			
Minst 5 d / v	8	16	80
1-4 d / v	2	10	299
Mer sällan	3	7	1 502

Källa: SOM 92

Tabell 4. Andelen tittare minst en gång per vecka på Frukost-TV i TV4 med kontroll för ålder och tittande på Nyheterna i TV4, hösten 1992 (procent)

		NYHETERNA I TV4		
		Minst 1 dag/ veckan	Mera sällan	
ÅLDER	15-29 år	36	4	"Effekt" av Nyheterna + 32
	50-80 år	18	1	+ 17
"Effekt" av ålder		+ 18	+ 3	

Källa: SOM 92

Det är i detta sammanhang viktigt att understryka att de redovisade resultaten gäller för tittandet på Frukost-TV i TV4. Mycket tyder på att intresset att se på morgon-TV från Sveriges Television följer delvis andra mönster. Exempelvis är det troligt att detta program kan förväntas ha en något högre medelålder på sina tittare, eftersom det kan förväntas rekrytera publik från dem som även tittar på Rapport⁴.

En förklaringsmodell

Den modell som vanligen används då det gäller att förstå för att förstå och förklara förändringar i människors medievanor utgår från att dessa bestäms av samspelet mellan tre huvudfaktorer: *egenskaper hos publiken*, t ex allmänna vanor, intressen och attityder, *egenskaper hos medierna*, t ex tillgång till medier, innehållsprofil och utformning samt *egenskaper hos samhället*, t ex politisk och ekonomisk situation. Den senare faktorn påverkar både publik- och mediefaktorn, men också medieanvändningen i sig (Weibull, 1983).

Ett huvudresultat från forskningen om allmänhetens medievanor är att egenskaper hos publiken, tidvis i samspel med förändringar i samhället, är avgörande för den uppmärksamhet som ägnas ett visst medium. Det är däremot svårt för medier att på egen hand skapa uppmärksamhet. Enskilda mediers möjligheter till framgång ligger således i första hand i att inom denna ram skapa så stort intresse som möjligt för sin verksamhet (Weibull, 1989).

En konsekvens av detta är att det alltid kommer att finnas en hög grad av tröghet i allmänhetens medievanor: man bryter sällan upp från det som fungerar. Större ändringar i människors medievanor hänger inte sällan samman med något annat slag av social förändring i livet, t ex att flytta hemifrån, att bilda hushåll, att få barn, att skilja sig eller att bli arbetslös. Också samhällsförändringar, t ex försämrade samhällsekonomi eller en spänd politisk situation, kan ligga bakom ändrade mönster. Huvudtendensen är dock att alla förändringar av medievanor sker mycket långsamt.

Modellen ger oss några enkla redskap för att förstå framväxten av tittandet på Frukost-TV. Den första förutsättningen är att man redan är orienterad mot TV4. Detta är naturligare hos yngre personer, där vanorna är mindre fasta. De nya kanalernas satsningar på barnprogram, en medieegenskap som ger en särskild uppmärksamhet i just denna grupp, har förstärkt mönstret (jfr Weibull, 1992). Det är också dessa unga hushåll som är benägna att se Frukost-TV i TV4.

Men trögheten är stor och är kopplad till vilket utrymme det överhuvudtaget finns för att ändra människors vanor vid den aktuella tiden: d v s vad man gör respektive vilken tillgång man har till TV. I Storbritannien tog det tre år för TV A.M.:s Good Morning Britain att gå från 200.000 till 1,4 miljoner per genomsnittlig 15 minutersperiod i programmet (Gunter, 1989).

Morgon-TV och radiolyssnandet

En av de frågor som har ställts i samband med introduktionen av Frukost-TV är vad morgon-TV kan komma att innebära för andra traditionella morgonmedier: morgonpress och ljudradio. De brittiska

erfarenheterna visar tämligen entydigt att radion är det medium som tappat mest (Gunter, 1989). På samma sätt kan man tolka radions plats i det amerikanska hushållet: radion är det mobila mediet för bil och resa, men TV är hushållets stationära medium, både för ljud och bild.

Ljudradions utveckling har i hög grad präglats av att mediet fått en ändrad funktion genom tillkomsten av andra medier. Den klassiska radion 1940-1955 hade sina tre toppar: morgon, middag och kväll (Hadenius-Weibull, 1983:345f). Tillkomsten av TV medförde att ljudradion förlorade större delen av sin attraktivitet på kvällstid. Senare har förändringar i arbetslivet respektive den ökade mobiliteten hos radion – från bilradio till walkman – utjämnat en stor del av skillnaderna under dagen.

I SOM-undersökningens siffror från 1992 finns det inte något klart mönster då det gäller förhållandet mellan radiolyssnande och morgon-TV-tittande. Det finns visserligen en svag tendens att de trogna radiolyssnarna (oavsett om det är fråga om lyssnande på Eko-redaktionens sändningar eller lokalradion) ser mindre Frukost-TV – eller om man så vill att de som ser mera på Frukost-TV lyssnar mindre till radio – men skillnaden är inte statistiskt säkerställd. Det finns dock två stora svagheter i denna analys. Den ena är att frågorna om radiolyssnande avser allt lyssnande, alltså oavsett tidpunkt på dagen; även om en stor del av lyssnandet sker på morgonen är det, som framgått ovan, uppenbart att detta inte gäller allt. Den andra svagheten är att undersökningen företogs endast en kort period efter introduktionen av Frukost-TV; om vanorna skulle ändra sig är det troligt att detta tar betydligt längre tid än ett par månader.

Morgon-TV och morgonpress

För det andra mediet, där morgon-TV betraktats som ett konkurrerande medium – morgonpressen – är tendensen densamma som för ljudradion. SOM-siffrorna från 1992 (tabell 5) visar att Frukost-TV-tittandet är lägre bland dem som har abonnemang på någon morgontidning respektive är dagliga läsare. Annorlunda uttryckt är

morgontidningsintresset något mindre (80%) bland dem som är regelbundna Frukost-TV-tittare än bland dem som ser den mera sällan (88%). Skillnaden är inte stor, men den är statistiskt säkerställd. Mönstret återkommer beträffande daglig morgontidningsläsning och abonnemang i hushållet. En annan observation, som visar att morgonpress och morgon-TV kan kombineras, är att de som regelbundet tar del av Frukost-TV och har en morgontidning i hushållet i större utsträckning läser sin dagstidning just på morgonen.

Tabell 5. Olika indikatorer på morgontidningsläsning efter titande på Frukost-TV i TV4, hösten 1992 (procent)

<i>Morgontidningsläsning</i>	<i>Frukost-TV</i> Minst 5 d/v	Minst 1 d/v	Mer sällan
Andel med uppgiven huvudmorgontidning	80	85	88
Daglig morgontidningsläsning	60	59	68
Läsning minst 5 ggr/v	72	70	78
Prenumeration i hushållet	70	73	79
Morgontidningsläsning före kl 8 bland läsare	72	79	69
Andra morgontidning	19	23	21
Antal svar	50	150	1 695

Källa: SOM 92

Frågan är då hur det redovisade resultatet skall tolkas: är det en effekt av att morgon-TV introducerats – eller har morgon-TV haft större framgång i hushåll, där morgontidningsläsningen är mindre utbredd? Mycket tyder på att det, i varje fall under den studerade perioden hösten 1992, är det senare som gäller. Tidigare studier av morgontidningsspridning har visat att det är just unga hushåll med barn – alltså de som oftare än genomsnittet ser Frukost-TV – som

i allmänhet ligger lägre vad gäller morgontidningsabonnemang (Björkqvist-Hellingwerf, 1992). En rimlig slutsats skulle således kunna vara att Frukost-TV i dessa hushåll snarast fyllde ut ett nyhetsmässigt tomrum.

Det måste samtidigt ännu en gång framhållas att vi här har att göra med en kort tidsperiod, vars prognosvärde är ytterst begränsat. Om vi exempelvis utgår från att huvuddelen av morgontidningsläsarna har åtminstone halvårsabonnemang innebär detta att Frukost-TV faktiskt introducerades under en löpande abonnemangsperiod. Det är föga sannolikt att någon skulle aktivt säga upp sin tidning som en följd av att det finns TV på morgonen. Effekter på morgontidningsabonnemang måste studeras på betydligt längre sikt.

Ett möjligt scenario

Om vi trots bristen på data spekulerar över tänkbara effekter av morgon-TV på abonnerad morgonpress – att pröva i fortsatta studier – kan vi anknyta till grundmodellen ovan. Den ger anledning till att pröva ett tänkbart scenario.

Utgångspunkten är att svensk morgonpress kännetecknas av två utmärkande drag: dels en anmärkningsvärd stabilitet i läsvanor över tid, dels jämn och hög spridning i alla befolkningsgrupper. Ett undantag är Stockholm, där vanorna är mindre fasta och där spridningen är mera socialt skiktad (jfr Kratz, 1992). Stockholm har därvidlag samma mönster som de flesta länder utanför Norden. I de senare är lösnummertidningar och TV ofta de starkaste medierna, särskilt i resurssvaga grupper av befolkningen (Kratz-Weibull, 1993). Det senare innebär i sin tur att mediemarknaden i allmänhet är mera socialt skiktad än i Sverige.

Det som vanligen är grunden för den sociala skiktningen mellan olika medier kan på grundval av studier av människors förväntningar ordnas i en skala efter information/förströelse respektive socialt/individuell (Weibull, 1989). Den traditionella morgonpressen har i Sverige utvecklat en informativt inriktad morgonpress, TV är ett sent eftermiddagsmedium utan nämnvärd konkurrens; de per-

soner som läser morgonpress regelbundet är vanligen också regelbundna TV-tittare. Kvällspress och ljudradio fungerar mera som uppdateringsmedier under dagen. Morgonpressen och televisionen är med detta synsätt ett slags basmedier i det svenska hushållet; det är få som klarar sig med endast kvällspress eller radio.

Givet denna bakgrund skulle hotbilden för den traditionella morgonpressen i Sverige vara att den tappar sin ställning som basmedium i alla grupper, i första hand till TV – eller TV i kombination med kvällspress. En sådan utveckling skulle med en viss tillspetsning kunna benämnas 'europeisering' eller 'amerikanisering': i Mellan-europa och USA finns det å ena sidan smalare och mera elitinriktade morgontidningar, å andra sidan uppkommer triviala lokaltidningar utan 'dagspresskaraktär' samt en mera sensationsinriktad kvällspress. Detta kan uppfattas så att fler tillkommande medier innebär en fragmentarisering av mediasystemet (Becker-Schönbach, 1989; Weibull, 1991).

En sådan utveckling som här antytts är knappast något nära förestående i Sverige. Inte heller skulle sådana förändringar kunna betraktas som en omedelbar 'effekt' av morgonsändningar i TV. Annorlunda uttryckt, i anknytning till modellen ovan, är det således inte troligt att tillgången till ett nytt medium i sig behöver ändra läsvanorna. Den kritiska punkten är emellertid att tillkomsten av ett nytt medium kan luckra upp morgonvanorna. Om samhällssituationen samtidigt ändrar sig kan hotbilden få större aktualitet, t ex om introduktionen av ett nytt morgonmedium – det kan vara morgon-TV, men också privat radio – sammanfaller med en långvarig lågkonjunktur. Ett sådant tidsmässigt sammanfallande mellan samhälls- och mediefaktorer skulle således kunna få betydelse för brytandet av traditionella medievänor, i detta fall morgonpressens ställning som basmedium. Det tryckta mediet skulle därmed bli fragmentiserat på samma sätt som i de flesta andra länder (Weibull, 1991).

Utvecklingen är skisserad utan att hänsyn tagits till dagstidningarnas motåtgärder. För dagspressen talar att ingen av de andra medierna innehållsmässigt har den bredd respektive den lokalanknytning som den lokala morgontidningen representerar. Den lokala dagstidningens

funktion är således egentligen inte äventyrad; det som är frågan är istället vilket pris denna kvalitet kan ha i förhållande till det näst bästa – att läsa dagstidningen på jobbet eller att få ett minimum av lokal bevakning via en lokalradiostation (Weibull, 1989). Detta hänger i sin tur samman med hur lång lågkonjunkturen blir och hur den drabbar hushållen. I Sverige har dagspressen dessutom en sådan stark ställning att det fordras mycket försummelser från tidningsföretagens sida för att dessa skall förlora sin roll; medievanor bryts inte så snabbt.

Noter

1. Mediebarometern är en årligen genomförd räckviddsundersökning för ett tiotal olika medier i Sverige. Undersökningen som avser ett antal slumpmässigt valda dagar varje år har sedan 1979 genomförts gemensamt av Sveriges Radios publik och programforskningsavdelning (PUB) och forskningsprogrammet Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Se vidare Björkqvist Hellingwerf (1993).
2. Läsvanestudien genomförs årligen av forskningsprogrammet Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Den är en del av SOM-undersökningen. Huvudresultaten från 1992 års läsvanestudie presenteras i en artikel av Karin Björkqvist Hellingwerf i denna publikation.
3. Se kapitlet om SOM-undersökningens genomförande 1992 i denna publikation, särskilt figur 1.
4. Siffrorna från april 1993 (Sveriges Radios publik- och programforskning) visar att TV2 och TV4 i huvudsak delat morgon-TV-publiken. Tillskottet av nya tittare tycks marginellt; möjligen finns det ett visst tillskott av äldre som är inriktade på TV2. Det senare stämmer med antagandet i texten. Den undersökta perioden är dock alltför kort för slutsatser.

Referenser

- Becker, Lee, Schönbach, Klaus /eds/ (1989) *Audience Responses to Media Diversification: coping with plenty*. Hillsdale, N.J. Lawrence Erlbaum.
- Björkqvist-Hellingwerf, Karin (1992) Morgonpress och medievanor. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Trendbrott?* Institutionen för journalistik och masskommunikation/Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

- Björkqvist-Hellingwerf, Karin (1993) *Mediebarometern 1992*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Gunter, Barrie (1989) *The U.K.: Measured Expansion on a Variety of Fronts*. I, Becker, L., Schönbach, K., (eds) *Audience Responses to Media Diversification: coping with plenty*. Hillsdale, N.J. Lawrence Erlbaum.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart (1993) *Massmedier*. Stockholm, Bonnier Alba
- Kratz, Charlotta (1991) *Från icke-läsare till allätare: fyra läsartyper i Stockholm och i landsorten*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1992) *Mediemöblemang i svenska hem*. *MedieNotiser* 3/1992
- Kratz, Charlotta, Weibull, Lennart (1993) *Den lokala morgontidningen. En sammanställning baserad på Dagspresskollegiets studier*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm, Publica
- Weibull, Lennart (1989) *Dagstidningsläsning i Sverige 1979-1989. Ett försök till bestämning av dagspressens roll i massmediesystemet*. I Weibull, L, Björkqvist, K (red) *Dagspressen och dess läsare*. Stockholm, Almqvist&Wiksell International.
- Weibull, Lennart (1991) *Publikutvecklingen*. I Carlsson, U, Anshelm, M (red) *MedieSverige 1991*. Göteborg, Nordicom-Sverige
- Weibull, Lennart (1992) *TV-nyheter i konkurrens*. *MedieNotiser* 3/1992

"Stäng gränserna!?"

Svenskarnas åsikter om flyktingmottagning

MARIE DEMKER

Svenskarna allt mer negativa till flyktingmottagningen

Under flera år har flyktingpolitiken i Sverige diskuterats livligt, både bland allmänheten och mellan de politiska partierna. Sedan ny demokrati gjort sitt inträde i riksdagen har frågan fått en ny karaktär. Ny demokrati har drivit flyktingfrågan på ett sätt som flera av de övriga partierna funnit anstötligt. En del av ny demokratis riksdagsmän och kommunfullmäktigeledamöter har profilerat sig som starkt kritiska mot den nuvarande flyktingpolitiken, medan partiledningen hävdar att partiet inte alls rider på flyktingfientliga stämningar. I det officiella partiprogrammet för ny demokrati sågs också mycket litet om flykting- och invandringspolitiken.

Allteftersom den svenska opinionen blivit flyktingnegativ i ökande grad har emellertid alla partierna börjat kräva en högre grad av restriktioner mot en ökad flyktingström till Sverige. Socialdemokraterna beslutade t ex i december 1989 att tillämpa praxis betydligt mer restriktivt än tidigare. Hela folkgrupper har också utvisats, t ex bulgarienturkarna. Några kollektiva beslut tas dock inte, utan varje ärende behandlas för sig.

Partierna är i sin inställning i takt med tiden. Det finns en stor majoritet i folkopinionen för att minska antalet flyktingar som kommer till Sverige. Andelen personer som ansåg det vara ett ganska dåligt eller mycket dåligt förslag att ta emot fler flyktingar i Sverige var 53 procent 1991, varav 28 procent ansåg det vara ett

mycket dåligt förslag. I 1992 års undersökning svarar 64 procent att det är ett ganska dåligt eller mycket dåligt förslag att Sverige skall ta emot fler flyktingar, varav 39 procent anser det vara ett mycket dåligt förslag.

Två tredjedelar av svenskarna tycker således att Sverige borde ta emot färre flyktingar medan tolv procent anser det befogat att ta emot fler flyktingar. Opinionsbalansen till flyktingarnas nackdel är idag -52 procentenheter, en siffra som är ett absolut bottenrekord.

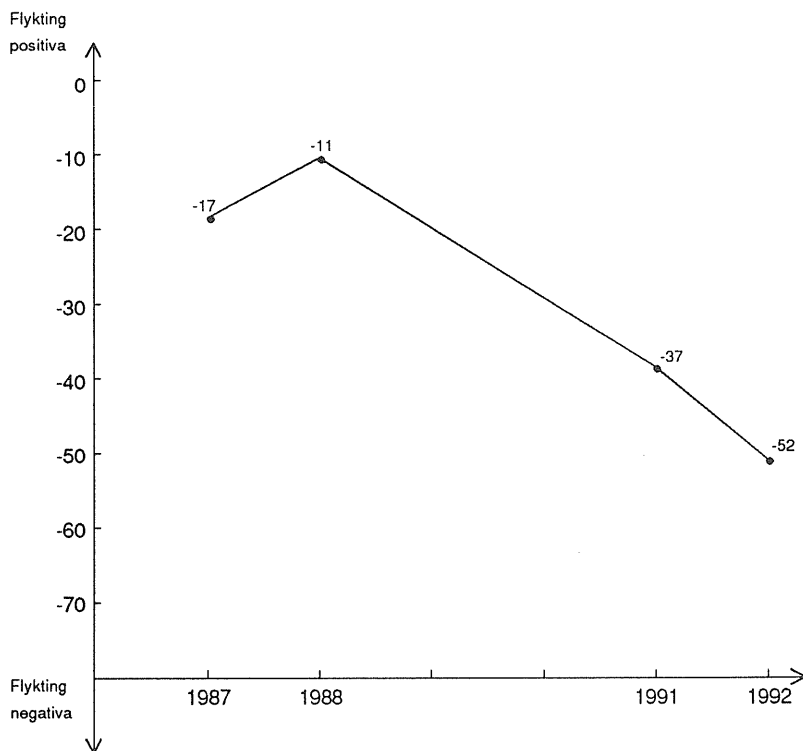
Siffrorna visar att trots en mer restriktiv asylpraxis och en därmed minskad flyktingmottagning har den svenska opinionen blivit allt mer negativ till att ta emot fler flyktingar.¹ Att opinionen blir mer negativ trots att antalet flyktingar minskar är en märklig paradox. Partierna har också blivit allt mera eniga om restriktioner för asylsökande och antalet uppehållstillstånd har därmed minskat.² Vad finns det för manöverutrymme för de politiska partierna i flyktingpolitiken? Med en så massiv negativ opinion är det inte lätt att politiskt arbeta för annat än minskad flyktingmottagning.

Sverige tar emot förhållandevis många flyktingar i relation till sin storlek, men Europa som helhet har till för några år sedan förskonats från stora flyktingströmmar. Frankrike, Tyskland och Storbritannien är de länder i Europa som av tradition tagit emot många flyktingar. Frankrike och Storbritannien har gjort detta i kraft av sin tidigare ställning som kolonialmakter, medan Tyskland behövt arbetskraft i sin växande ekonomi. Sverige har vägletts av både idealistiska motiv och behov av arbetskraft. I alla dessa länder förs nu en intensiv debatt om storleken på invandringen vilket sannolikt hör nära samman med att alla västeuropas medborgare nu fått känna av den ekonomiska lågkonjunkturons strupgrepp. När det blåser kalla vindar runt stugknuten vill vi inte öppna dörren.

Tidigare har visats att de mest negativa till flyktingar är unga män med låg utbildning och med mycket lågt intresse för politik (Bennulf-Demker 1992). Flyktingnegativa attityder har också visats hänga samman med ideologisk placering på vänster-höger-skalan, ju mer till höger en person uppfattar sig desto troligare att hon eller han också är negativ till en ökad flyktingmottagning. Partisympati har

också visat sig ha starkt samband med inställningen till flyktingar; Ny demokratis och moderaternas sympatisörer är mest negativa till ökad flyktingmottagning medan vänsterpartister, folkpartister, KDS:are samt miljöpartister är minst negativa till fler flyktingar (Bennulf-Demker 1992).

Figur 1. Svenska folkets inställning till förslaget att "Sverige bör ta emot fler flyktingar från andra länder" 1987-1992 (balansmått)

Kommentar: Måttet beräknas genom att andelen som anser det vara ett ganska bra eller mycket bra förslag att ta emot fler flyktingar minskas med andelen som anser det vara ett mycket dåligt eller ganska dåligt förslag. Ett minustecken framför siffran anger därmed en övervikt för negativ inställning till att ta emot fler flyktingar.

Mönstren har alla bestått sedan förra året. Den allmänna trenden har förstärkts, samtidigt som skillnaderna mellan grupperna minskat. Då opinionen mot fler flyktingar ökat kraftigt sker också en viss utjämning mellan grupperna.

I föreliggande uppsats diskuteras partierna och deras sympatisörers inställning i flyktingfrågan. Därefter ringas olika gruppers inställning till flyktingar in, varefter en genomgång av riksdagspartiernas aktivitet görs. Avslutningsvis förs ett resonemang om partierna och opinionen i flyktingfrågan.

De frågor som ställs här kan således sammanfattas i tre punkter:

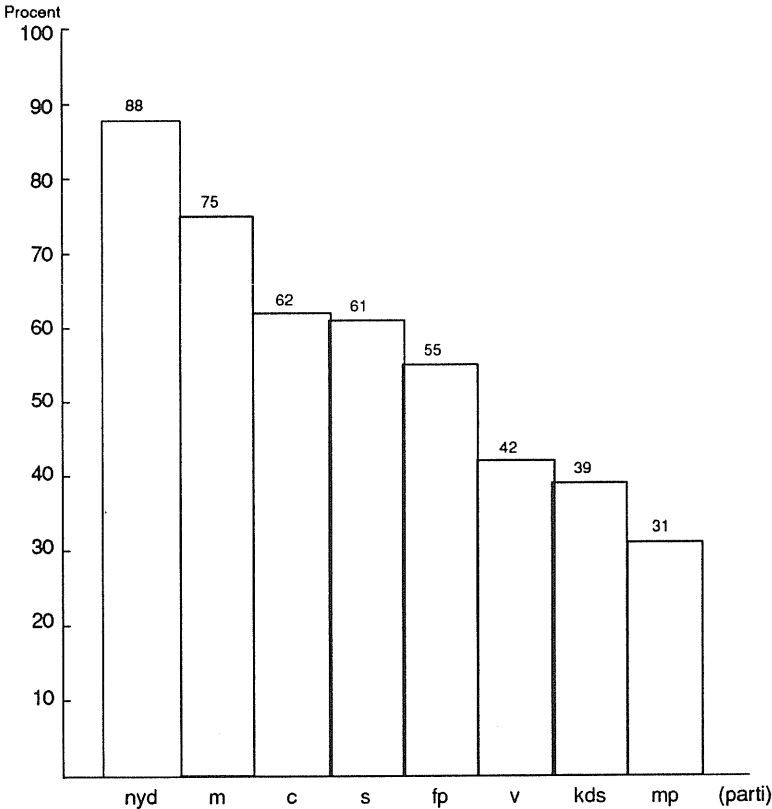
1. Vilken inställning har medborgarna till flyktinginvandringen? Skiljer sig opinionen åt beroende på partisympatier eller social tillhörighet?
2. Vilka förändringar i flyktingopinionen har skett sedan förra året? I vilka grupper har förändringen varit störst?
3. Hur har riksdagspartierna hanterat den allt mer negativa opinionen till flyktingar?

Massiv majoritet mot flyktingar i alla de stora partierna

Som ett svar på frågan om det är ett bra eller dåligt förslag att Sverige skall ta emot fler flyktingar från andra länder svarar 64 procent av befolkningen att det är ett mycket dåligt eller ganska dåligt förslag.³

Bland partiernas sympatisörer är som väntat ny demokratis väljare mest negativa till flyktingmottagningen, mest positiva är miljöpartiets sympatisörer.

Figur 2. Andel av partiernas sympatisörer som anser det vara ett ganska dåligt eller mycket dåligt förslag att ta emot fler flyktingar i Sverige (procent)

Kommentar: Intervjupersonerna fick ta ställning till förslaget "Sverige bör ta emot fler flyktingar från andra länder" genom alternativen "mycket dåligt förslag", "ganska dåligt förslag", "varken bra eller dåligt förslag", "ganska bra förslag" eller "mycket bra förslag". I figuren redovisas den andel av svarspersonerna som svarat att det var ett ganska dåligt, eller ett mycket dåligt förslag.

Det mest anmärkningsvärda i figur 2 är att en majoritet av folkpartiets sympatisörer – ett parti som har haft flyktingfrågan som en av sina viktigaste ideologiska frågor – är så negativa till att ta emot fler flyktingar.

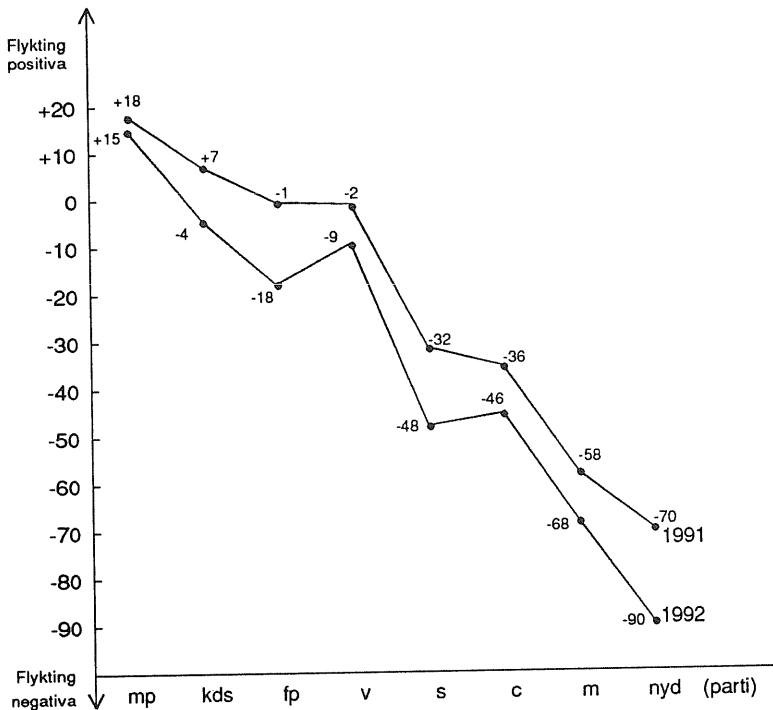
De partisympatisörer som uttrycker störst tveksamhet i frågan om flyktingmottagning är KDS, miljöpartiet, folkpartiet samt socialdemokraterna. Av deras sympatisörer svarar mellan 25 och 30 procent att de inte kan ta ställning till om förslaget är bra eller dåligt.⁴ Tre av dessa partier är också bland dem som profilerat sig starkast för en generös flyktingpolitik; KDS, folkpartiet och miljöpartiet. Resultaten kan tolkas som att dessa partiets sympatisörer känner sig mest osäkra på sin egen uppfattning om flyktingpolitiken, de sympatiserar med partier vilka gjort sig kända som förespråkare för en generös flyktingpolitik, men känner själva att de inte är överens med partiet. Hellre än att uttrycka en åsikt på tvärs med partilinjen väljer de att inte ta ställning.

Det kan vara otillfredställande att bygga resonemanget om ett ökat flyktingmotstånd endast på frågan om att ta emot fler flyktingar i Sverige. Därför har också intervjupersonernas inställning till förslaget att ta emot färre flyktingar analyserats.

Åsiktsförändringarna där, mellan 1991 och 1992, är störst hos ny demokratis, folkpartiets, centerpartiets och socialdemokraternas sympatisörer. Den redan förra året negativa opinionsbalansen bland nydemokrater har i år ökat till 90 enheter. Samtidigt har också tidigare flyktingpositiva partisympatisörer, som hos folkpartiet, blivit betydligt mer negativa, från en enhets övervikt för flyktingmotståndet till idag 18 enheters övervikt för flyktingmotståndet. Det enda parti vars sympatisörer fortfarande är övervägande positiva till flyktingmottagningen är idag miljöpartiet med 15 enheters övervikt för en ökad flyktingmottagning.⁵

Eftersom det skett en stor förskjutning mot en alltmera negativ inställning till en ökad flyktingmottagning har också en utjämning skett mellan de olika sociala grupperna.

Figur 3. Svenska folkets inställning till att ta emot färre flyktingar 1991 och 1992 efter partisympati (balansmått)

Kommentar: Opinionsbalansen beräknas genom att andelen negativa till att ta emot flyktingar subtraheras från andelen positiva till att ta emot flyktingar. Måttet kan således variera mellan +100 och -100.

Tabell 1. Inställningen i olika sociala grupper till att ta emot färre flyktingar från andra länder 1992 och 1991 (balansmått)

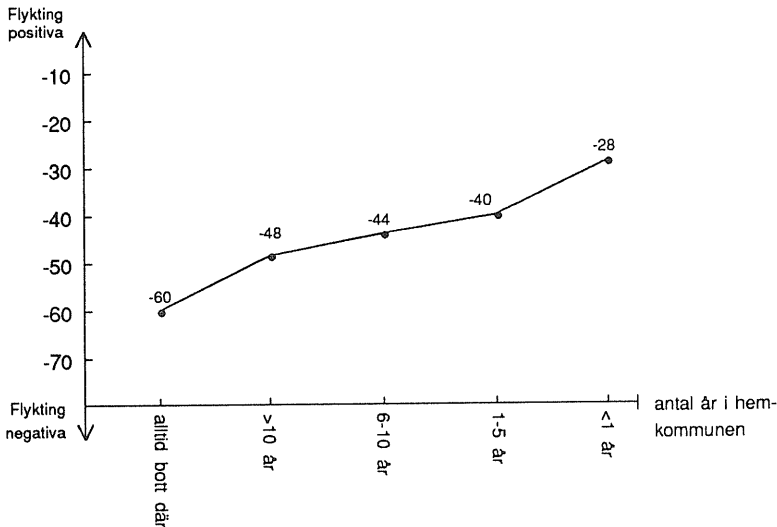
	1992	1991
<i>Kvinnor</i>	-46	-31
15-19 år	-44	-44
20-29 år	-45	-34
30-39 år	-37	-6
40-49 år	-43	-21
50-59 år	-51	-31
60-75 år	-53	-42
<i>Män</i>	-52	-37
15-19 år	-46	-48
20-29 år	-57	-44
30-39 år	-47	-29
40-49 år	-51	-32
50-59 år	-53	-40
60-75 år	-58	-40
<i>Politiskt intresse</i>		
Mycket intresserad av politik	-29	-10
Ganska intresserad	-41	-20
Inte särskilt intresserad	-62	-52
Inte alls intresserad	-74	-58
<i>Utbildning</i>		
Låg utbildning (grundskola)	-64	-51
Medelhög utbildning (yrkesskola/gymnasium)	-55	-45
Hög utbildning (studentexamen/högskola)	-18	-2

Kommentar: Förslaget löd "Sverige bör ta emot färre flyktingar från andra länder". Opinionsbalansen är beräknad genom att subtrahera andelen positiva till minskad flyktingmottagning från andelen negativa till minskad flyktingmottagning. Ett minustecken innebär övervikt för en flyktingnegativ opinion, ett plustecken övervikt för en flyktingpositiv opinion.

Fortfarande är högutbildade, kvinnor (särskilt mellan 30 och 40 år) samt personer som är mycket intresserade av politik, de som är minst negativa till en ökad flyktingmottagning. Men skillnaderna mellan olika åldersgrupper har minskat avsevärt sedan 1991 års mätning. Utbildning och politiskt intresse har fortfarande starkast effekt på attityden till flyktingmottagning, även om motståndet överlag blivit starkare sedan 1991.

En annan faktor som har en självständig effekt på inställning till flyktingar är om man alltid bott på samma ställe eller om man är inflyttad till den ort där man bor. Figur 4 visar på ett starkt samband mellan inställning till flyktingmottagning och hur länge man bott på sin nuvarande hemort.

Figur 4. Svenska folkets inställning till att ta emot färre flyktingar 1992 efter flyttningsbenägenhet (balansmått)

Kommentar: Andelen intervjupersoner som svarat att de är positiva till att ta emot fler flyktingar minus andelen som är negativa till att Sverige skall ta emot fler flyktingar, i relation till hur länge man bott i sin nuvarande hemkommun.

Vid en kontroll visar det sig att sambandet upphör om man bor i någon av Sveriges tre storstadsregioner, Stockholm, Göteborg och Malmö. Dessa miljöer tycks ha som effekt att utplåna skillnaden i attityd till flyktingar mellan stadigboende och mera flyttvana personer. En rotfasthet i hembygden är ofta grunden för starka patriotiska känslor, något som ibland leder till ett främlingskap inför det ovana, det nya eller kulturellt främmande. Mest negativa till fler flyktingar är personer som bor, och alltid bott, på landsbygden medan personer som flyttat in till mindre städer under de senaste tio åren är minst negativa.⁶

Man skulle kunna tro att personer som anser sig ha fått det allt sämre ekonomiskt under lågkonjunkturen också skulle vara mer negativa till flyktingmottagningen. Det finns också ett sådant samband men detta är svagt. De personer som anser sin egen ekonomi försämrad under 1992 eller tror att den skall försämrans under kommande år är något mer negativa till att ta emot flyktingar i Sverige än övriga svars personer.⁷

Eftersom internationellt intresse och positiv attityd till flyktingfrågor ofta har samband, har också sambandet mellan inställningen till ett svenskt EG-medlemskap och inställningen till flyktingmottagningen undersökts.⁸ Här visar det sig emellertid att något sådant samband ej existerar. Däremot är de som inte bestämt sig angående EG, mer negativa till flyktingmottagningen än de med en bestämd åsikt i EG-frågan. Förklaringen är troligen att politiskt ointresserade personer mera sällan har en åsikt i utrikespolitiska frågor, och politiskt ointresserade är också mer negativa till fler flyktingar än andra.

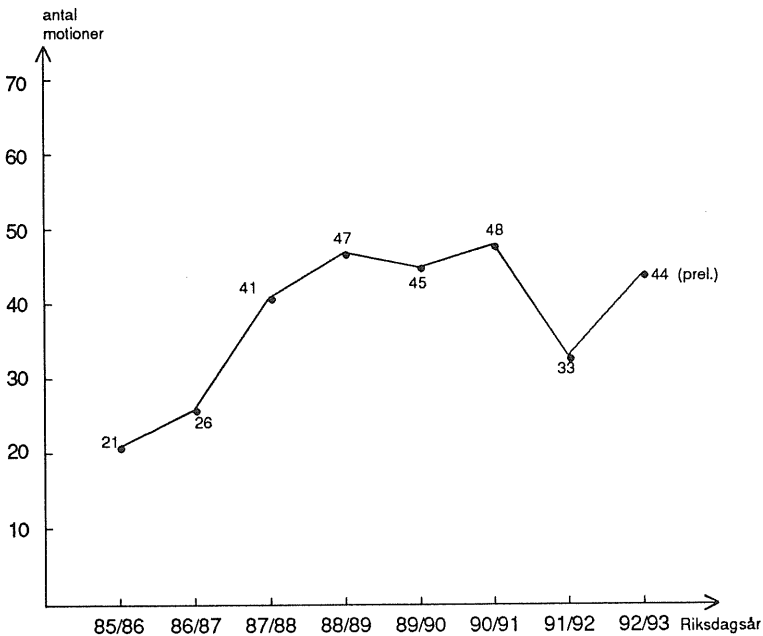
Allmänt sett kan konstateras att svenska folket intar en starkt negativ attityd till en ökad mottagning av flyktingar. Hur man än ställer frågan kan visas att majoriteten av svenska folket vill ha en begränsning eller till och med ett stopp för fortsatt flyktingmottagning. Störst osäkerhet råder i de grupper som har varit, eller fortfarande är, mest positiva till flyktingmottagningen, medan de flyktingnegativa grupperna har en klar åsikt i frågan. De stora förändringarna mot en mer negativ attityd, mellan 1991 års och 1992 års mätning, finns liksom i de tidigare mest positiva grupperna, vilket kan tyda på

att också den osäkra gruppen under hand kommer att blir alltmera negativ till flyktingmottagningen.⁹

Partierna och flyktingopinionen

Under början av 1980-talet var flykting- och invandringpolitiken ingen viktig fråga i riksdagen. Vänsterpartiet var det mest aktiva politiska partiet och dess riksdagsmäns förslag gällde ofta öppnare gränser, bättre villkor för invandrarna och generösare asylpolitik. Under slutet av 1980-talet, jämsides med att tillströmningen av flyktingar ökade, växte flykting- och invandrarpolitiken till en av de mest centrala politiska frågorna både i opinionen och för partierna.¹⁰ Antalet motioner kring flykting- och invandringpolitiken växte under slutet av 1980-talet.

Figur 5. Antalet flyktingmotioner till socialförsäkringsutskottet under åren 1987-1993

Kommentar: Figuren bygger på en genomgång av socialförsäkringsutskottets betänkanden åren 1985/86 till 1992/93 (april)

Ett politiskt parti kan ha strategiska skäl att ta strid i frågor som berör väljarna så mycket att de kan påverka valet av parti, medan partiet, av hänsyn till väljarstödet, inte har någon anledning att skapa konflikter kring frågor där väljarna är oengagerade. Ett parti kan också ta strid i en politisk fråga av ideologiska skäl. Frågan ligger då partiet varmt om hjärtat och det är en central punkt i partiideologin.¹¹

När det gäller flyktingfrågan har vänsterpartiet sedan början av 1980-talet energiskt diskuterat flykting- och invandrarpolitiken i riksdagen. Detta var emellertid inte en fråga som före 1987 engagerade svenska folket i någon större utsträckning, varför man kan anta att vänsterpartiet snarare hade ideologiska skäl att ta strid i frågan.¹² För folkpartiet är läget likartat. Flyktingpolitiken har haft en central plats i folkpartiets ideologi. Under tidigare år har det funnits ett engagemang i flyktingpolitiken i parlamentet för folkpartiets del. Men då frågan inte varit politiserad, kan det antas att också folkpartiet haft ideologiska skäl att diskutera flyktingpolitiken.

Idag är emellertid flyktingpolitiken en viktig fråga också för väljarna. Vilket parti en väljare sympatiserar med har ett klart samband med hur negativ hon eller han är till flyktingmottagning. Det enda parti som har en väljaropinion som är övervägande positiv till en ökad flyktingmottagning är miljöpartiet. Alla andra partier rymmer en majoritet eller stora minoriteter som är negativa till att ta emot fler flyktingar i Sverige. Det innebär att det är *graden* av restriktioner i flyktingpolitiken som är en politiskt viktig fråga idag snarare än restriktionernas vara eller icke vara. Där har särskilt folkpartiet ett strategiskt problem. Partiet har sedan länge – av ideologiska skäl – fört en flyktingvänlig politik, men står idag inför vägvalet att ta strategiska hänsyn till väljarna och ändra sin profil eller stå fast vid sin ideologiska position och därifrån försöka omvända åtminstone de egna sympatisörerna.

Noter

1. Flyktningmottagningen har minskat under de senaste tre åren. Från en topp 1989 då den socialdemokratiska regeringen ändrade asylpraxis och lät många stanna som varit mycket länge i Sverige, har antalet personer som beviljats uppehållstillstånd som flyktingar eller av humanitära skäl minskat från 25 000 till knappt 13 000. Dessa siffror kan jämföras med åren 1969-1970 då mer än 40 000 personer per år bosatte sig i Sverige.
2. Antalet beviljade uppehållstillstånd var, i avrundade tal, 1985 8500, 1987 14000, 1990 13000 och 1992 13000. Därutöver tillkommer s k anhöriginvandring vilket ger totalt drygt 34000 beviljade uppehållstillstånd 1992. De asylsökande som kom till Sverige under 1992 var omkring 80 000.

Partierna har sedan riksdagsåret 1987/88 börjar engagera sig i invandrar- och flyktingpolitiken på ett betydligt mer omfattande sätt än tidigare, vilket diskuteras i slutet av artikeln. Kraven gäller framför allt olika former av restriktioner, men också utökning av flyktingmottagandet från främst miljöpartiet, vänsterpartiet och folkpartiet.
3. Intervjupersonerna fick ta ställning till förslaget "Sverige bör ta emot fler flyktingar från andra länder" och av befolkningen anser 4% att det är ett mycket bra förslag, 9% att det är ett ganska bra förslag, 25% att det är ett ganska dåligt förslag, 39% att det är ett mycket dåligt förslag samt 21% att det varken är ett bra eller dåligt förslag. Intervjupersonerna fick också ta ställning till förslaget att "ta emot färre flyktingar i Sverige" och 40% ansåg att detta var ett mycket bra förslag 24% ansåg det vara ett ganska bra förslag medan 15% ansåg det vara ett mycket eller ganska dåligt förslag, medan 19% ansåg det vara ett varken bra eller dåligt förslag. Endast personer som svarat på frågan finns med i underlaget.
4. Hos KDS är andelen som inte tar ställning 26 %, miljöpartiet 33 %, folkpartiet 25 % samt hos socialdemokraterna 26 %.
5. I SOM-undersökningen 1991 fick intervjupersonerna ta ställning både till frågan om de var positiva eller negativa till att ta emot *fler* flyktingar och till att ta emot *färre* flyktingar. Även i 1992 års undersökning har båda frågorna ställts. Korrelationen mellan dem var i 1991 års undersökning 0.75 (Pearsons r), se Bennulf-Demker 1992, och i årets undersökning 0.74 (Pearsons r).

I figur 3 jämförs frågorna om att ta emot färre flyktingar från 1991 och 1992 års undersökning.
6. Kring regionens och landsbygdens betydelse för utvecklingen av stark nationalistisk ideologi se t ex Rosenblad 1992:30 f.
7. Av dem som tyckte att den egna ekonomin försämrats under senaste året ansåg 48 procent att det var ett mycket bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige medan motsvarande siffra för dem som ansåg att ekonomin förbättrats under senaste året var 37 procent.

8. För en diskussion om kosmopolitiska och xenofobiska attityder och deras relation till attityden i flyktingfrågor se Gilljam-Holmberg 1993:156f.
9. Här kan man tänka sig att attityder förändras från en bestämd position vid en ändpunkt på skalan via en neutral mittenposition för att sedan kunna ta steget över till en annan ståndpunkt.

För en diskussion om olika typer av opinionsbildningseffekter på människors attityder se vidare Asp 1986:81ff.

Om attitydbildning se t ex Jeffmar 1987:113ff samt även Newcomb-Turner-Converse 1965:48ff.

Efter det att restriktioner för flyktingmottagningen beslutats av riksdagen kan också medborgarnas "mod" att inta en restriktiv attityd ha ökat. Den restriktiva attityden har fått legitimitet genom att myndigheterna redan verkställt den. För hypoteser om åsiktsförekomstens relation till partiloyalitet, åsikstens legitimitet samt opinionsmässig isolering se Gilljam 1988:234f.

10. På en öppen fråga angav 1987 7 procent flyktingfrågan som ett av de tre viktigaste samhällsproblemen. År 1990 var siffran dubbelt så hög, 14 procent, vilket innebar att flyktingfrågan var den fjärde viktigaste frågan efter ekonomi, miljö och sjukvård (Bennulf-Demker 1992:129). År 1991 var siffran 13 procent och år 1992 19 procent. Flyktingfrågan befann sig därmed på tredjeplats – delad med sjukvård och miljö – av de frågor väljarna ansåg vara de viktigaste samhällsfrågorna (Bennulf-Selins kapitel i denna bok).
11. Ett parti antas ha som mål att få inflytande över regeringsmakten, ensamt eller i koalition. Detta förutsätter ett stort väljarstöd. Partiets agerande i relation till väljarna behandlas här som en fråga om strategiska val i syfte att maximera väljarstödet. Partier är också bundna av partiideologier och kan alltså också söka leda väljarna i vissa ideologiska frågor. Då agerar partiet för att inte förlora i trovärdighet, och således i viss mening också med väljarmaximering som delmål.

För en diskussion kring partiernas väljarhänsyn i internationella frågor se vidare Bjereld-Demker 1992 samt Bjereld 1993. En mer generell diskussion finns hos Sjöblom 1968.

12. Här finns ett praktiskt exempel på ett parti som knappast kan ha ökat väljarstöd att vinna på att profilera sig i flyktingfrågor. Istället är den rimliga tolkningen att vänsterpartiet engagerade sig i flyktingpolitiken av ideologiska skäl, för att bibehålla trovärdigheten inför väljarna.

Det finns också skäl att tro att medlemshänsyn tagits från partiledningens sida. För en diskussion om kaderengagemang och internationella frågor i de politiska partierna, se Demker 1993 samt även Pierre 1986.

Referenser

- Asp, Kent (1986) *Mäktiga massmedier, Studier i politisk opinionsbildning*, Akademilitteratur, Stockholm
- Bennulf, Martin och Demker, Marie (1992) "Vi och Dom. Svenska folkets åsikter om invandring och flyktingmottagning" ur Holmberg, S och Weibull, L (red) *Trendbrott?, SOM-rapport 8*, Institutionen för journalistisk och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet
- Bjereld, Ulf (1993) "Utrikesfrågorna och de svenska väljarna – Hur stort är engagemanget för händelseutvecklingen i omvärlden? Uppsats för *Nordiska statsvetenskapliga förbundet, Oslo 19-21 augusti 1993* (kommande)
- Bjereld Ulf och Demker Marie (1992) "Foreign policy, public opinion and the political parties" Uppsats presenterad vid *ECPR Pan-European conference in International studies, Heidelberg 16-20 sept 1992*
- Demker, Marie (1993) "Partikongresser och utrikespolitik – Hur stort är medlemsengagemanget för händelseutvecklingen i omvärlden?" Uppsats för *Nordiska statsvetenskapliga förbundet, Oslo 19-21 augusti 1993* (kommande)
- Gilljam, Mikael (1988) *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning*, Studentlitteratur, Lund
- Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören (1993) *Väljarna inför 90-talet*, Norstedts, Stockholm
- Jeffmar, Christer (1987) *Socialpsykologi – människor i samspel*, Studentlitteratur, Lund
- Newcombe, Theodore; Turner, Ralph samt Converse, Philip, (1965) *Social psychology. The study of human interaction*, Holt, Rinehart and Winston Inc, New York
- Pierre, Jon (1986) *Partikongresser och regeringspolitik, En studie av den socialdemokratiska partikongressens beslutsfattande och inflytande 1948-1978*, Lund political studies 51, Kommunfakta, Lund
- Rosenblad, Jan-Gunnar (1992) *Nation, nationalism och identitet. Sydafrika i svensk sekelskiftesdebatt*, Bokförlaget Nya Doxa, Nora
- Sjöblom, Gunnar (1968) *Party strategies in a multiparty system*, Lund political studies 7, Studentlitteratur, Lund

Ekonomiska förhoppningar och EG-medlemskap.

RUTGER LINDAHL

Sedan toppåret för EG-sympatierna 1991, då två tredjedelar av svenska folket uppgav sig vara positiva till ett svenskt EG-medlemskap, har opinionen svängt kraftigt. I kommentarerna till resultaten av 1991 års SOM-undersökning diskuterades en rad förklaringar som bl.a. var kopplade till regeringsskiftet efter 1991 års val och då främst till det minskade behovet för socialdemokratiska sympatisörer att sluta upp bakom den officiella ja-linjen. Betydelsen av de tydligt kända ekonomiska kristendenserna kom först senare att föras in i debatten.

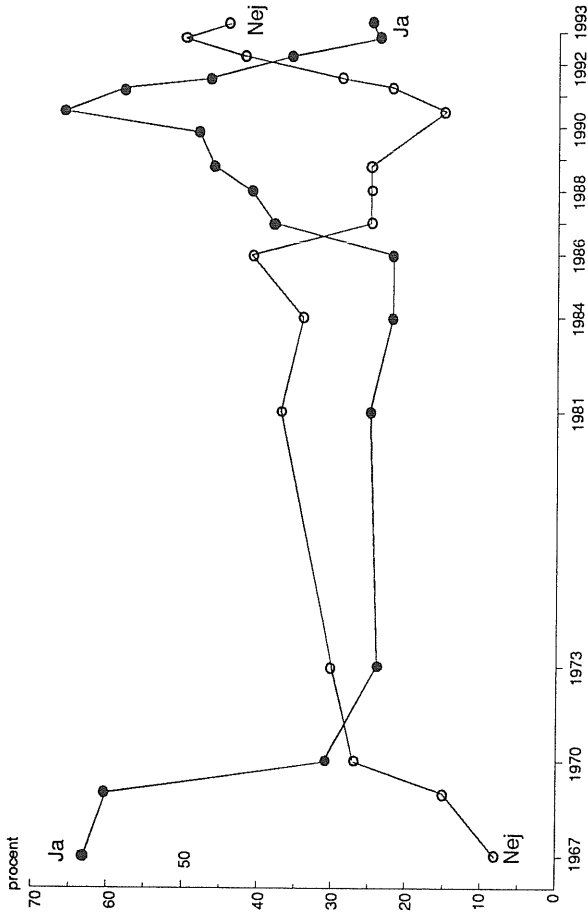
Denna uppsats inriktas på att kortfattat kommentera resultat från 1992 års SOM-undersökning av svenskarnas EG-sympatier dels med inriktning på de allmänna utvecklingstendenserna, dels på vissa ekonomiska faktorerens betydelse för EG-attityden.

När opinionspendeln slår i EG-frågan så slår den rejält.

När man betraktar kurvorna i figur 1 över hur den allmänna opinionen i EG-frågan har utvecklats under de senaste tjugofem åren framstår förhållandena under 1990-91, dvs då Sveriges riksdag och regering beslutade om att inge en ansökan om EG-medlemskap, som exceptionella.

Vad som därefter inträffat är att vi fått en reaktion inom stora delar av väljarkåren. I debatten har framförts en rad tänkbara orsaker. Otillfredsställelse med den politiska beslutsprocessen, dvs. en önskan om att beslutet om att inlämna en ansökan om medlemskap

Figur 1. EG-opinionen enligt SIFO 1967-1993 (procent)

Anmärkning: T o m juni 1991 löd frågan: "Tycker Du att Sverige skall ansöka om medlemskap i EG, eller tycker Du inte det?". I oktober 1991 löd frågan: "Tycker Du att Sverige Skall bli medlem i EG eller tycker Du inte det?". I december 1991 och i mars och maj 1992 löd frågan: "Om det vore folkomröstning i EG-frågan i dag, skulle Du då rösta ja eller nej till att Sverige blir medlem i EG?"

Källa: SIFO Opinion

i EG först skulle ha förankrats hos befolkningen genom en folkomröstning, och därmed ökad misstro mot de politiska beslutsfattarna är en av dessa. En annan orsak är den uppflammande debatten om det demokratiska underskottet i EGs beslutsfattande. En allmänt alltmer EG-kritisk mediareportering är ytterligare en orsak. Det ökade motståndet som en effekt av den allmänna ekonomiska nedgången i Sverige är också en förklaring som framförts.

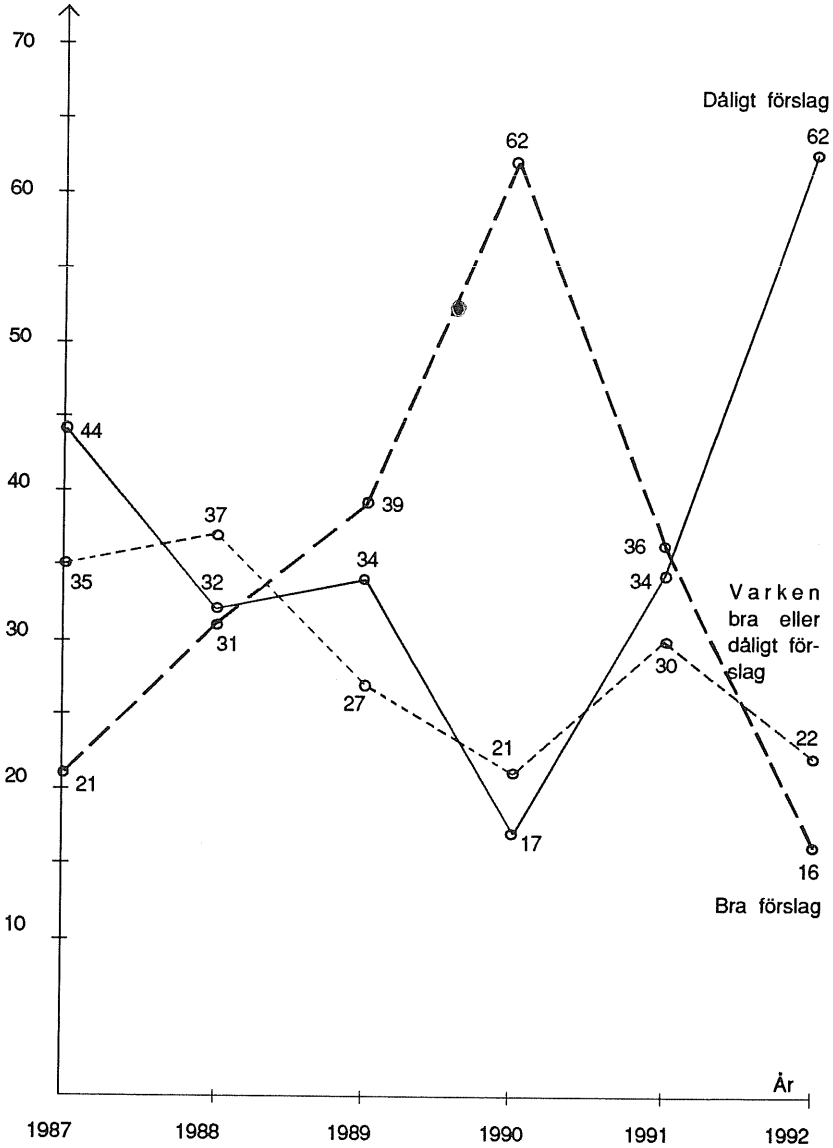
Minskad politisk självständighet en känslig fråga.

För att pröva väljarnas reaktion när en enkel fråga om inställningen till svenskt EG-medlemskap kompliceras med en restriktion av typen "minskad politisk självständighet" har en fråga av det slaget ställts i SOM-undersökningarna sedan 1987. Resultaten från 1992 visar (se figur 2) att reaktionen var mycket stark. Möjligen så stark att man kan misstänka att utfallet är ett resultat av en "överreaktion" och att opinionen, bl.a. mot bakgrund av senare rapporter om det allmänna opinionsläget, kan antas ha svängt mot en något jämnare fördelning under våren 1993. Resultatet bör dock ses som en tydlig indikation på att den svenska opinionen i EG-frågan är känslig för i vilket sammanhang medlemsfrågan presenteras.

Av det aktuella svenska opinionsmönstret framgår att moderater och folkpartister fortfarande utgör kärnan i den EG-positiva sidan och att vänster- och miljöpartister har motsvarande ställning på den EG-negativa. 1992 års resultat visar att de sistnämnda partierna håller denna position, men också att socialdemokrater och kristdemokrater har anslutit sig till dem. Den EG-negativa reaktionen bland moderaternas och folkpartiets sympatisörer har stärkts. I båda fallen understiger andelen EG-positiva – med den aktuella restriktionen "även om det betyder minskad politisk självständighet" – femtio procent.

Figur 2: EG-opinionen enligt SOM-undersökningarna 1987-1992 (procentandelar)

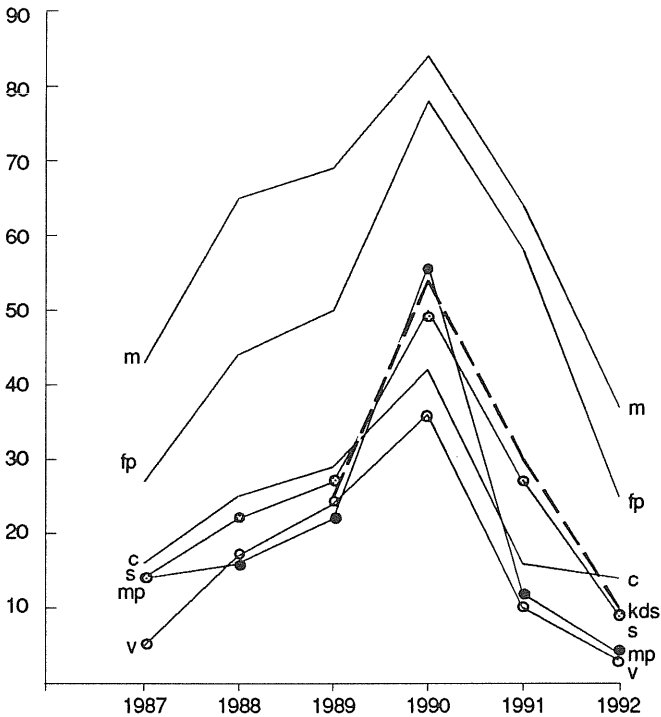
Fråga: "Hur ställer Du dig till följande förslag: 'Sverige bör ansöka om medlemskap i de Europeiska Gemenskaperna EG, även om det betyder minskad politisk självständighet.'."

Figur 3. Attityd till svenskt EG-medlemskap bland de politiska partiernas sympatisörer

Påstående "Sverige bör ansöka om medlemskap i EG även om det betyder minskad politisk självständighet." Andel svarande som anser att detta är ett bra förslag. (procent)

	v	s	c	fp	m	mp	kds	nyd
1987	5	14	16	27	43	14	–	–
1988	17	22	29	44	65	16	–	–
1989	24	27	25	50	69	22	25	–
1990	36	50	42	78	84	56	54	–
1991	10	27	16	58	64	12	30	47
1992	3	9	14	25	37	4	10	15

Är EG-opinionen känslig för ekonomiargument?

I en tidigare rapport (*Trendbrott? 1992*) konstaterades att reaktionen hos väljarna blev mer negativ då EG-medlemskapet kopplades ihop med ett eventuellt försvarssamarbete. Andelen positiva till svenskt medlemskap sjönk med en tredjedel och andelen negativa fördubb-

lades. I 1992 års undersökning prövades hur väljarna skulle reagera på ett påstående om att Sverige bör stå utanför EG även om det skulle innebära en försämrad ekonomi. Som framgår av figur 4 blev reaktionen att andelen EG-positiva ökade betydligt. Ökningen var markant för samtliga partier, utom för miljöpartiet vars sympatisörer inte påverkades i nämnvärd grad.

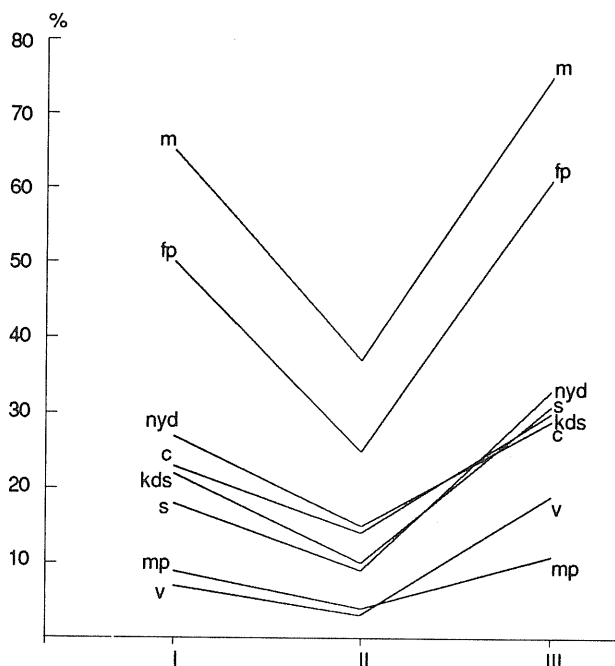
Figur 4. Andel positiva till svenskt EG-medlemskap efter partisympati. (procent) Jämförelse mellan tre frågor.

I= Positiva till EG-medlemskap (allmänt)

II= Positiva till EG-Medlemskap även om det betyder minskad politisk självständighet

III= Negativa till att Sverige står utanför EG om det betyder försämrad ekonomi.

	v	s	c	fp	m	mp	kds	nyd
I	7	18	23	50	65	22	9	27
II	3	9	14	25	37	10	4	15
III	19	33	30	61	75	31	11	39

Personlig ekonomisk situation har betydelse för EG-attityden.

En analys av inkomna uppgifter visar att ju högre inkomst som uppges desto större sannolikhet att inställningen till svenskt EG-medlemskap är positiv.

Tabell 1. Förhållandet mellan uppgiven inkomst och inställning till svenskt EG-medlemskap. (procent)

Fråga: Vad är Din åsikt om ett svenskt medlemskap i EG?

Inkomst	Andel positiva till EG-medlemskap
< 120 000	19
121-180 000	23
181-240 000	28
241-300 000	31
300 000 >	44

Källa: SOM-undersökningen 1992.

Inom gruppen förvärvsarbete, som utgör sextio procent av de personer som ingår i undersökningen, väger det i stort sett jämnt mellan de som är positiva och de som är negativa till ett svenskt EG-medlemskap (34 respektive 36 procent). Inom de grupper som omfattar personer i beredskapsarbete, i AMS-utbildning, förtidspensionerade och studerande utgör de EG-negativa mer än femtio procent. Inom gruppen arbetslösa är relationen 27 procent positiva och 42 procent negativa till svenskt EG-medlemskap.

EG-medlemskapets effekter på den framtida ekonomiska utvecklingen.

En analys av synen på svenskt EG-medlemskap och hur den svenska ekonomin kommer att utvecklas i framtiden visar att tron på Sveriges förmåga att vända den negativa ekonomiska trenden är svag. Tre fjärdedelar av de tillfrågade tror att den kommer att ytterligare

försämras. Bland de som tror på en framtida förbättring dominerar de som också anser att EG-medlemskap skulle vara en fördel. Inom den stora grupp som tror på fortsatt försämring inom den svenska ekonomin fördelas uppfattningarna om effekten av ett svenskt EG-medlemskap jämnt med en tredjedel på vardera alternativet "fördel", "nackdel" respektive "varken för- eller nackdel". (Se tabell 2.)

Tabell 2. Syn på den svenska ekonomiska utvecklingen i framtiden och bedömning av svenskt EG-medlemskap. (Procent)

Bedömning av svenskt EG-medlemskap	<i>utvecklingen inom svensk ekonomi under det senaste året</i>		
	Förbättras	Ungefär densamma	Försämras
Huvudsakligen till fördel för Sverige	52	37	32
Varken till fördel eller nackdel	27	34	34
Huvudsakligen till nackdel för Sverige	21	29	34
Summa procent	100	100	100
Andel personer	114	308	1312

Jämför man uppfattningen om ett svenskt EG-medlemskaps effekter inom ett urval samhällssektorer – miljö, social trygghet, arbetsmarknad respektive allmän ekonomisk utveckling – framträder ett mönster där miljöfrågorna och den sociala tryggheten tidigt av väljarna uppfattades som områden där ett svenskt EG-medlemskap skulle innebära försämring i förhållande till nuläget. Effekterna på arbetsmarknaden sågs som förhållandevis gynnsamma under åren 1989 och 1990. I den ekonomiska nedgångens spår följde under 1991 en tydlig förändring i attityderna. Det var då endast de unga och medel- eller högutbildade som såg några positiva effekter av ett EG-medlemskap. Hösten 1992 har denna trend fördjupats och en mer pessimistisk uppfattning dominerar. Det är här värt att notera att de lågutbildade har en klart mer negativ uppfattning om konsekvenserna än de högutbildade.

Tabell 3. Hur blir det med miljön, den sociala tryggheten, arbetsmarknaden och den ekonomiska utvecklingen när vi blivit EG-medlemmar?

Åsikt om hur ett svenskt medlemskap i EG skulle påverka utvecklingen i Sverige inom områdena "miljö", "social trygghet", "arbetsmarknad", "ekonomisk utveckling", fördelat efter kön, ålder, utbildning, arbetssektor respektive partisympati (index = andel positiva minus andel negativa, kan variera mellan +100 och -100).

	Miljö				Social trygghet				Arbetsmarknad				Ekonomisk utveckling			
	1989	1990	1991	1992	1989	1990	1991	1992	1989	1990	1991	1992	1989	1990	1991	1992
<i>Kön</i>																
Kvinnor	-2	-2	-25	-53	-12	-12	-40	-62	+32	+20	-2	-20	+47	+58	+39	+10
Män	-1	-8	-18	-43	-15	-18	-40	-53	+25	+17	-2	-13	+55	+69	+49	+31
<i>Ålder</i>																
15-29 år	0	-7	-26	-52	-11	-19	-38	-64	+36	+24	+7	-15	+59	+71	+48	+27
30-49 år	-3	-4	-25	-51	-11	-14	-41	-57	+29	+21	-8	-19	+53	+67	+48	+25
50-75 år	0	-5	-15	-43	-19	-15	-36	-53	+20	+12	-2	-13	+46	+56	+35	+16
<i>Utbildning</i>																
Låg	+3	-2	-22	-50	-16	-14	-42	-62	+18	+14	-11	-31	+34	+52	+28	0
Mellan	+7	-3	-17	-45	-11	-10	-36	-56	+32	+26	+1	-17	+45	+70	+43	+21
Hög	-12	-10	-25	-48	-15	-20	-39	-53	+37	+19	+6	0	+69	+74	+64	+44
<i>Sektor</i>																
Statlig	--	-5	-18	-43	--	-23	-40	-51	--	+11	-7	-19	--	+68	+43	+24
Komm	--	-10	-21	-56	--	-17	-47	-67	--	+14	-12	-28	--	+56	+37	+6
Privat	--	-6	-17	-44	--	-14	-35	-55	--	+20	+1	-13	--	+70	+49	+29
<i>Partisypati</i>																
v	-32	-30	-62	-77	-37	-43	-71	-85	0	-15	-59	-67	+23	+39	+6	-11
s	-1	-7	-27	-53	-26	-19	-52	-69	+17	+3	-21	-37	+40	+50	+25	+2
c	-13	-28	-38	-52	-11	-30	-55	-60	+15	0	-30	-17	+26	+39	+22	+18
fp	+3	-2	-8	-42	-8	-6	-29	-37	+50	+31	+26	+18	+75	+82	+67	+59
m	+15	+7	+6	-24	+5	-2	-9	-29	+56	+41	+36	+35	+77	+84	+78	+68
kds	-15	-18	-31	-79	-31	-25	-48	-70	-6	+21	-4	+5	+36	+71	+50	+18
mp	-19	-11	-80	-69	-17	-17	-72	-85	+17	+17	-22	-59	+40	+59	+35	-15
nyd	--	--	-18	-46	--	--	-36	-55	--	--	+2	-22	--	--	+52	+15

Det enda område där den positiva dominansen håller i sig, även om den allmänna nivån har sjunkit, är synen på vilka effekter ett svenskt EG-medlemskap skulle ha på den allmänna ekonomiska utvecklingen. Mest positiv syn har unga och medelålders män med

relativt god utbildning. Bland de politiska partiernas sympatisörer finner man en övervikt för en negativ uppfattning endast bland vänster-och miljöpartister.

Ett informationsproblem?

De resultat som redovisats i denna korta uppsats om utvecklingen inom den svenska EG-opinionen har visat att formulerandet av frågorna har en inte oväsentlig betydelse för vilka svar som erhålls. Detta är en gammal och välkänd sanning – "Som man ropar får man svar ..". För framtida undersökningar liksom för informationsverksamhet och debatt i EG-frågan kan det också vara betydelsefullt att notera att sextiofem procent av de som svarat på SOM-enkät 1992 uppgivit att de känner sig ganska eller helt oinformerade i EG-frågor. Drygt sjuttio procent betecknar massmediernas innehåll som svårt att förstå. Det kan i detta sammanhang också vara av intresse att notera att en upplevelse av att vara dåligt informerad inte betyder att man avstår från att ha en åsikt i medlemskapsfrågan. En majoritet av dem önskar att Sverige skall avstå från medlemskap i EG.

Litteratur

- Lindahl, R och Nordlöf, T. 1989 "EG-frågan i svensk opinion" I Holmberg, S & Weibull, L (red) *Åttiotal –svensk opinion i empirisk belysning* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, SOM-rapport 4.
- Lindahl, R 1990 "Svensk opinion och debatt i EG-frågan" I Vaernö, G (red) *Fra arvefiender till samboer* Oslo: Wennergren-Cappelen
- Lindahl, R 1991 "Alla ombord – EG-tåget går!" I Holmberg, S & Weibull, L (red) *Politiska opinioner* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, SOM-rapport 6.
- Lindahl, R. 1992 "När opinionen vände – åsikter i EG-frågan 1987-91" I Holmberg, S & Weibull, L (red) *Trendbrott?* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation, SOM-rapport 8.
- Sifo: *Opinioner och trender 1987-1993.*

Svensk omvärldsorientering

Svenskarnas syn på andra länder 1990-1992

LENNART WEIBULL & KARL ERIK ROSENGREN

Den svenska omvärlden har på mindre än ett decennium genomgått en närmast total förändring. Mest påtaglig är givetvis utvecklingen inom Östeuropa. Den har varit ett förlopp med många facetter: statssocialismens fall, begynnande demokratiska strävanden, ekonomiskt kaos och interna politiska konflikter. I Västeuropa har samverkanssträvandena inom EG:s ram stått i centrum. Tysklands enande har påverkat styrkeförhållandena i Mellaneuropa och fått en del kommentatorer att dra paralleller med tiden före andra världskriget. I vår närmaste omvärld har det tillkommit tre nya länder på andra sidan Östersjön. Det rör sig om tre små och ännu politiskt svaga stater, där det delvis finns gamla band till Sverige. De baltiska staterna har också bedömts som viktiga mottagare av svenskt bistånd.

På några få år har den europeiska kartan således kommit att ritas om. Det kalla krigets stabilt bipolära kartbild har avlösts av en multipolär och mera instabil värld, som till stor del påminner om Europa under 1900-talets två första decennier. Det är mot bakgrund av dessa förändringar i vår omvärld BALTICOM-projektet skall betraktas (Rosengren-Weibull, 1990). Den utveckling som under de gångna fem åren skett i östra Europa har öppnat för kontakter och samverkan som inte tidigare var möjliga. Å andra sidan är det uppenbart att svenskarnas orientering under de gångna decennierna har varit kraftigt påverkad av anglo-saxisk kultur. Den moderna populärkulturen – mode, medier och musik – är huvudsakligen präglad av vad som sker i Storbritannien och USA (Carlsson-Anshelm, 1991:33; jfr Reimer, 1987). Den centrala frågan för

BALTICOM-projekt är då i vilken utsträckning de förändringar som nu sker i Öst och Mellaneuropa på sikt kommer att påverka svenskarnas omvärldsorientering.

Utgångspunkten är att omvärldsorientering är ett uttryck för ett slags kulturell positionsbestämning. I den äldre, geopolitiska diskursen var det geografiska närhet som ansågs utslagsgivande för hur ett lands elit reagerade på omvärlden (jfr t ex Kjellén, 1914-15 i Falkemark, 1991:35). De empiriska studier som utförts under de senaste decennierna pekar på att allmänhetens omvärldsorientering snarast har samband med närhet i kultur (Weibull-Rosengren, 1992 a,b). Å andra sidan kan omvärldsorienteringen på lång sikt också påverkas av vad som sker i den närmaste omvärlden. Före 1950-talet fanns det i Sverige en i huvudsak centraleuropeisk orientering, där Tyskland och tidigare Frankrike spelade en viktig roll. Efter andra världskriget avlöstes denna av orienteringen mot anglo-saxisk kultur. Med tanke på av de skiften som faktiskt har skett i svenskarnas omvärldsorientering är den intressanta frågan om de förändringar som nu pågår i vår omvärld på längre sikt kan komma att påverka oss på motsvarande sätt som tidigare tycks ha skett.

BALTICOM-projektet syftar till att följa den svenska omvärldsorienteringens utveckling under 1990-talet. Som framgår av projekt-namnet, ligger inriktningen på det baltiska områdets betydelse.¹ Underlaget är årliga studier av opinionsutvecklingen i Sverige och Estland – på sikt även studier i andra baltiska länder. Tanken är att spåra långsiktiga förskjutningar i esters och svenskars syn på omvärlden. De första mätningarna har främst strävat efter att etablera en bas för fortsatta studier. Vidare är avsikten att analysera vad som påverkar människors syn på sin omvärld, exempelvis om det är vad som faktiskt händer i omvärlden som slår igenom, eller om det är faktorer i närmiljön som har störst inverkan. I detta sammanhang är det särskilt viktigt att belysa den roll massmedier och massmedieanvändning kan tänkas spela (jfr Rosengren-Windahl, 1988).

Det som presenteras i denna artikel är några huvudresultat från basmätningarna i Sverige 1990-1992. Inriktningen ligger på att belysa stabiliteten i omvärldsorienteringen. Tyngdpunkten ligger i en analys av människors bedömningar av de tretton länder, för vilka viktigheten

undersökts varje år. Vidare belyses mera översiktligt upplevd attraktion hos, respektive acceptans för, enskilda länder. Detta bygger på öppna frågor ställda 1991 och 1992. Redovisningen följer nära den översikt som gjordes 1992 (Weibull-Rosengren, 1992a) och är i första hand deskriptiv. Det nya är att jämförelser med motsvarande etniska undersökning mera systematiskt förts in.

Intresset för tretton länder

För att få en bild av människors omvärldsintresse urskildes tretton länder, representerande olika avstånd till Sverige och olika kulturella regioner. Dessutom fördes tre områden inom Sverige in som jämförelse. Frågan, som ställts varje år sedan 1990, gällde det viktiga i att få nyheter om aktuella händelser i dessa länder. Viktighetsbedömningen gjordes på en fyrgradig skala. Resultatet framgår av tabell 1.

Tabell 1: Andel som anser det viktigt att följa med i aktuella händelser från olika geografiska områden 1990-1992 (procent)

Geografiskt område	Mycket viktigt			Ganska viktigt			Inte särskilt viktigt			Inte alls viktigt			Ej svar		
	90	91	92	90	91	92	90	91	92	90	91	92	90	91	92
Danmark	12	10	14	54	53	58	24	28	20	6	6	4	5	3	4
Norge	13	11	13	54	54	58	25	27	22	5	5	4	4	3	4
Finland	12	9	13	51	50	54	27	30	25	6	7	4	5	4	4
Estland	12	13	10	46	50	48	29	27	32	7	7	6	6	4	5
Litauen	12	13	9	46	50	48	29	27	32	8	6	6	6	4	5
Polen	12	11	8	47	47	45	29	31	37	7	7	7	6	4	5
Tyskland	24	17	21	49	51	54	18	23	17	5	6	4	4	4	4
Storbritannien	19	14	19	50	51	54	21	25	19	5	6	4	5	4	4
Mellanöstern + Israel	31	20	15	45	48	47	15	22	27	5	7	7	4	4	5
Sovjetunionen	29	25	19	48	50	51	15	17	21	4	5	5	4	3	4
Indien	9	7	6	39	36	33	37	40	44	10	12	13	6	4	5
Japan	13	11	12	44	43	45	29	34	30	8	9	8	6	4	5
USA	29	24	26	48	50	53	15	19	14	5	4	4	4	3	4

Antal svar: 1990: 1 514, 1991: 1 531, 1992: 1 793

Kommentar: Frågan lyder När det gäller nyheter om aktuella händelser, hur viktigt anser Du personligen det vara att få nyheter från följande områden/länder?

Källa: SOM 90, SOM 91 OCH SOM 92

Om vi först ser till andelen som 1992 ansåg det vara mycket viktigt att få nyheter om aktuella händelser från respektive land är det endast två länder, för vilka över 20 procent ser nyhetsbevakningen som viktig – USA och Tyskland. Strax under 20 procent återfinns Storbritannien och Ryssland. Av dessa fyra länder låg två (USA och Sovjet/Ryssland) högst även i mätningen 1990, men då med högre andelar. De flesta övriga länder ligger på omkring tio procent. Rangordningen mellan länderna ändrar sig endast marginellt om vi lägger samman svarsalternativen "mycket viktigt" och "ganska viktigt".

Ett mer systematiskt studium av likheter och skillnader mellan viktighetsbedömningarna perioden 1990-92 leder till tre huvudsakliga observationer:

- Stabiliteten i allmänhetens bedömningar är överlag mycket hög. Vanligen är förändringarna mellan enskilda år (1990-91 respektive 1991-92) mindre än fem procent vare sig det gäller mycket viktigt eller mycket+ganska viktigt. Endast en differens av totalt 26 överstiger 10 procentenheter (nedgången i viktigheten för Mellanöstern och Israel mellan 1990-91).
- Det finns genomgående en svag minskning av intresset för de tretton länderna. Alla länder utanför Norden, utom ett där ingen förändring har skett, har lägre andel för mycket viktigt 1992 än vad landet hade 1990. Också om vi utgår från summan av mycket+ganska viktigt finns det en motsvarande nedgång för en majoritet av länderna.
- Det framkommer vissa allmänna tendenser i bedömningen av enskilda länder. Mellanöstern+Israel och Sovjetunionen/Ryssland svarar för de största genomgående nedgångarna 1990-1992 med 16 respektive 10 procentenheter i fråga om mycket viktigt. Även Polen och Indien redovisar genomgående minskningar. Tendensen kvarstår även då vi inkluderar mycket+ganska viktigt.

Innebörden av de två senare observationerna är att 1992 års siffror anger en relativt större viktighet för länder i vår omedelbara närhet

– de nordiska länderna, men också Tyskland – i jämförelse med länder i periferin. USA intar här en mellanställning: landet fick klart lägre siffror 1991 än 1990, men andelen som bedömde nyheter därifrån som mycket viktigt ökade åter något 1992.

Tolkningen av de redovisade viktighetsbedömningarna är ytterst vanskelig, i första hand beroende på att det trots allt rör sig om en relativt begränsad tidsperiod. I princip är det rimligt att tänka sig två huvudförklaringar. Den ena utgår ifrån att avgörande händelser i ett visst land skapar intresse för att hålla sig informerad om vad som sker där. En sådan tolkning skulle innebära att andelen som bedömer ett visst land som mycket viktigt skulle fluktuera relativt mycket beroende på nyhetshändelserna. Den andra huvudförklaringen utgår i från att det rör sig om långsiktiga förändringar, som främst har sin grund i det egna landet eller den personliga erfarenheten. Andelarna för mycket viktigt skulle i så fall i första hand reflektera beroendet av ett annat land.

I realiteten måste båda förklaringarna finnas med i analysen. Det är rimligt att samtidigt tänka sig både kortsiktiga och långsiktiga förändringar. För de få mätillfällen som ännu står till förfogande är det dock svårt att dra några egentliga slutsatser, bl a beroende på att det är omöjligt att veta vad som kan vara den normala nivån; är exempelvis intresset för vad som händer i Polen långsiktigt minskande, eller har det gått ner från en relativt hög nivå 1990?

Å andra sidan finns det några tendenser som kan tolkas i ljuset av de två möjliga huvudförklaringarna. Exempelvis är nedgången för Mellanöstern och Israel med all sannolikhet en effekt av nyhetshändelser: procenttalet för senhösten 1990 var givetvis högt, eftersom det reflekterade Irakkrisen; andelen är nu på väg mot en mera normal nivå. Den relativt stora nedgången för Tyskland mellan 1990 och 1991 torde ha återspeglats att landet inte på samma sätt som åren 1989/90 låg i världspolitikens centrum; de politiska och ekonomiska problemen 1992 skapade dock på nytt ett intresse för landet. Här skulle vi alltså ha ett land som har ett "normalvärde" på mellan 15 och 20 procent. Uppgången för de två baltiska staterna 1990-1991 skulle på samma sätt kunna ha att göra med att dessa under 1991 kom i nyheternas centrum, medan detta inte var fallet

hösten 1992. Dessa länders "normalvärde" skulle i så fall vara omkring 10 procent.

Estniska och svenska viktighetsbedömningar

Några ytterligare idéer om förklaringar kan hämtas genom jämförelser med motsvarande estniska mätningar av viktigheten hos enskilda länder. Sådana mätningar genomfördes inom BALTICOM-projektet 1991 och 1992 (EMOR, 1991; 1992). Andelen som anser det mycket viktigt med nyheter från ett urval länder framgår av tabell 2. I denna finns uppgifter dels om befolkningen i Estland som helhet, dels om den estniska delen befolkningen (ca 2/3).

Av tablån framgår att viktighetsbedömningarna genomsnittligt ligger högre i Sverige än i Estland. Det finns dessutom en närhetsfaktor, som blir särskilt markant beträffande Ryssland och Litauen, som i Estland anses betydligt viktigare än i Sverige. Däremot finns inget motsvarande i fråga om Polen. Av de västeuropeiska länderna ligger Storbritannien och Tyskland på i stort sett samma nivå som i Sverige, medan i Estland Tyskland anses viktigare, särskilt 1992.

Jämförelser mellan förändringarna mellan 1991 och 1992 är intressanta att belysa mot bakgrund av tidigare diskussion. Där antogs bl a intresset för Mellanöstern+Israel var beroende av nyhetshändelser. Om detta är riktigt borde bedömningarna av områdets viktighet gå ned i både Estland och Sverige. Detta visar sig också vara fallet vilket stöder grundantagandet. Uppgången i intresset för Tyskland i både Estland och Sverige kan tolkas på samma sätt.

Andra mönster torde mera kunna förklaras med beroendet av länder i omvärlden. Detta gäller bl a skillnaden i nivå såväl som i riktning vad gäller intresset för Ryssland. Det senaste årets utveckling torde ha betydligt större konsekvenser för Estland än för Sverige. På samma sätt kan skillnaderna i esters och svenskers bedömningar av Litauen tolkas.

Tabell 2: Andel som anser det viktigt att följa med i aktuella händelser från olika geografiska områden 1990-1992, Estland och Sverige (procent)

Land	Estland			Sverige		
	1991	1992	Diff	1991	1992	Diff
Ryssland	33 (29)	47 (40)	+14 (+11)	25	19	-6
USA	17 (17)	21 (22)	+4 (+5)	24	26	+2
Tyskland	10 (10)	15 (15)	+5 (+5)	17	21	+4
Storbritannien	7 (7)	7 (7)	0 (0)	14	19	+5
Danmark	4 (4)	6 (7)	+2 (+3)	10	14	+4
Finland	10 (9)	14 (14)	+4 (+5)	9	13	+4
Sverige	7 (7)	10 (12)	+3 (+5)	–	–	
Estland	– ()	– (–)		13	10	–3
Litauen	25 (27)	35 (37)	+10 (+10)	13	9	-4
Polen	4 (3)	4 (3)	0 (0)	11	8	-3
Japan	10 (9)	6 (6)	-4 (-3)	11	12	+1
Indien	3 (3)	3 (3)	0 (0)	7	6	-1
Mellanöstern+						
Israel	9 (10)	6 (5)	-3 (-5)	20	15	-5
Antal svar	961(612)	840(576)		1303	1793	

Källa: SOM 90, SOM 91 och SOM 92

Kommentar: Procent mycket viktigt. Siffror inom parentes avser ester i Estland (jfr EMOR, 1991, 1992).

År 1991 var det tydligt att svenskarna betraktade Estland som nyhetsmässigt viktigare än esterna bedömde Sverige. Detta ger stöd åt antagandet om att enskilda politiska händelser i ett land kan ha betydelse för hur viktigt människor anser att ett land är. I 1992 års mätning är skillnaden utjämnad; bland esterna i Estland är intresset för Sverige t o m något högre än intresset för Estland i Sverige. Det är dock omöjligt att sluta sig till om 1991, 1992 eller ingetdera året representerar ett tänkt normalläge.

De estniska mätningarna har följts upp med ostrukturerade intervjuer kring människors omvärldsorientering. Dessa antyder att beroende av ett land är en nödvändig men inte tillräcklig förut-

sättning för att utvecklingen i ett land skall anses vara mycket viktig att följa. Det som särskilt drar upp viktigheten är dels att landet agerar, dels att agerandet kan vara ett hot för det egna landet (Vihalemm, 1993). På detta sätt kan utvecklingen i den estniska synen på Ryssland 1991-1992 förklaras.

Gruppskillnader i viktighetsbedömning

De spekulationer om förklaringar till viktighetsbedömningar som här förts fram bygger på skillnader mellan enskilda länder. En annan fråga är naturligtvis vad som överhuvudtaget betingar människors intresse för omvärlden (jfr Gould, 1967). I tabell 3 redovisas variationerna i bedömning mellan människor med olika bakgrund. Tabellen redovisar procentdifferenser för människors viktighetsbedömning mellan extrempositionerna i respektive grupp: politiskt ointresserade/politiskt mycket intresserade, äldst/youngst, lågutbildad/högutbildad och män/kvinnor. Det visar sig här att det politiska intresset genomgående har störst effekt. De politiskt mycket intresserade anser i betydligt större utsträckning att det är viktigt med nyheter om omvärlden är vad de politiskt ointresserade gör. Mönstret är entydigt för samtliga undersökta år och kan möjligen förklaras av att de bägge variablerna kan vara olika aspekter av ett mera allmänt, nationellt och internationellt omvärldsintresse. Skillnaden är inte oväntat något större i fråga om länder som stått i centrum för det politiska skeendet.

Även utbildning är en viktig faktor när det gäller att förklara omvärldsintresse. Som framhölls redan på grundval av de två första årens mätningar är effekten dock mindre än vad som hade kunnat förväntas mot bakgrund av tidigare studier, t ex Robert Mertons studie av skillnaden mellan "locals" och "cosmopolitans" (Merton, 1949).

Både det som framkommit beträffande länderskillnader och det som här visats för gruppdifferenser tyder således på att den ställda frågan av svarspersonerna kopplas till ett politiskt skeende. Då det i formuleringen anges nyheter är det sannolikt att man uppfattar detta som liktydigt med sådana nyheter som brukar förekomma i

Tabell 3: Effektmått: procentdifferenser på "mycket viktigt" (siffror i fetstil avser differenser för "mycket + ganska viktigt") för extremgrupper av politiskt intresse, ålder, utbildning och kön, 1990-1992

	Effektmått (procentenheter)								
	Pol intr: högt/lågt			Ålder: 60+/-20 år			Lågutb/högutb		
	90	91	92	90	91	92	90	91	92
Danmark	+12	+15	+12	+2	-1	-1	+5	+9	+9
	+22	+36	+47	+6	-7	+4	+20	+22	+22
Norge	+12	+16	+18	3	+3	+2	+3	+7	+8
	+31	+32	+41	6	+12	-3	+18	+21	+18
Finland	+10	+17	+15	-3	-2	+3	+2	+7	+6
	+34	+31	+33	-12	0	+14	+19	+22	+15
Estland	+13	+14	+13	+3	+10	-3	+7	+8	+4
	+27	+29	+27	+4	+10	-5	+21	+19	+14
Litauen	+14	+13	+14	+5	+11	-8	+5	+8	+4
	+27	+25	+27	+4	+13	-4	+20	+18	+13
Polen	+12	+17	+12	+6	+4	-3	+7	+8	+6
	+24	+30	+24	+7	+3	-2	+20	+18	+14
Tyskland	+27	+34	+27	+14	+9	-5	+21	+20	+20
Storbritan- nien	+22	+26	+22	+11	+5	-7	+17	+15	+18
Mellanöstern + Israel	+37	+26	+37	+12	+7	-9	+17	+14	+10
Sovjet	+37	+35	+37	+7	+15	-6	+18	+17	+12
Indien	+10	+10	+10	+4	+2	0	+8	+9	+4
Japan	+14	+17	+14	+10	+3	0	+13	+11	+11
USA	+28	+32	+28	+11	+15	-14	+16	+19	+15
Genomsnitt, totalt	+20	+21	+20	+11	+3	-3	+11	+12	+10

Kommentar: Tabellen redovisar procentdifferensen mellan extrempositionerna inom respektive grupp (inte alls politiskt mycket stort intresse/pol mycket lågt intresse; 6074 år/1519 år; lågutbildade/högutbildade).

Källa: SOM 91, SOM 91 och SOM 92

press, radio och TV, d v s nyheter om den politiska utvecklingen. Med tanke på detta blir det tämligen naturligt att länder som präglas av aktuella politiska konflikter kommer högt och att politiskt mer

intresserade personer anser det vara viktigt att få veta det som händer.

Också situationen inom landet kan ha betydelse för det allmänna omvärldsintresset. Om det förekommer politiska och/eller ekonomiska problem inom det egna landet är det troligt att detta i sin tur gör att omvärldsintresset blir mindre. De generellt sett lägre siffrorna för Estland skulle kunna vara ett uttryck för detta. På samma sätt kan nedgången i svenskarnas omvärldsintresse tolkas: nedgången i ekonomin riktar vårt intresse på i första hand de nationella problemen. Vid sidan av sådana mera situationsbundna faktorer är det troligt att det finns ett allmänt omvärldsintresse, som inte påverkas av konfliktnivåer eller nationella problem. För detta torde också utbildningsfaktorn ha en stor betydelse, liksom även människors allmänna livsstil (jfr Kanold-Ögren, 1992).

Attraktion hos enskilda länder

Hur lokalt eller nationellt rotade är svenskarna? I vilken utsträckning har man funderat på att flytta utomlands? I så fall vart och varför? Detta är viktiga frågor att få belysta för den som vill få grepp om omvärldsorientering. Inte minst frågan om vart man i förekommande fall skulle kunna tänka sig att flytta kan ge en antydning om vilka länder som i denna mening uppfattas som mest attraktiva.

Men det finns också en annan sida av omvärldsorienteringen. Om man skulle *tvingas* att flytta från Sverige, var skulle man då helst bosätta sig? Svaren på en sådan fråga mäter mindre attraktion, bl a beroende på att de flesta rimligen har svårt att tänka sig att flytta; vad man skulle kunna kalla en allmän acceptans. Det blir här mera en fråga om var det skulle vara minst dåligt att bo. I SOM-undersökningarna 1991 och 1992 ställdes frågor både om svars-personerna någon gång funderat på att flytta till något annat land och i så fall vart, samt om vart svars-personerna skulle kunna tänka sig att flytta om de tvingades att flytta från Sverige. I detta avslutande avsnitt skall stabiliteten i attraktion respektive acceptans mellan 1991 och 1992 belysas.

I fråga om omvärldens attraktion visade det sig 1991 att 25 procent av allmänheten uppgav sig någon gång ha haft funderingar att flytta till ett annat land. Att detta är ett stabilt värde styrks av att motsvarande siffra 1992 var 24 procent (tabell 3). Det finns inga skillnader mellan män och kvinnor men relativt stora åldersskillnader: andelarna är klart högre bland de yngre (bland de yngsta har nästan 50 procent haft sådana funderingar) än de äldre (färre än tio procent). Mönstret är exakt detsamma de båda undersökta åren. Detta har sin naturliga bakgrund i att unga människor i mindre utsträckning har rotat sig på det sätt som de äldre har gjort. Allt talar dessutom för att dagens unga generellt sett är mera mobila än gårdagens var (Fornäs, 1987). Med tanke på att de äldre rimligen har haft fler möjligheter att "någon gång" fundera kan svaren även tolkas så att "funderingarna" är mer tidsbundna än vad frågens formulering låter antyda och gäller "för närvarande" eller under "överskådlig tid".

Ålders- eller troligare generationsfaktorn är otvivelaktigt den starkaste då det gäller att förklara intresset att flytta utomlands. Visserligen finns det också en utbildningsfaktor, men denna torde till stor del förklaras av åldersskillnader mellan olika utbildningsgrupper. Politiskt intresse har i sig marginell inverkan på funderingar att flytta utomlands.

Enskilda länders attraktionskraft uppvisar en anmärkningsvärt hög stabilitet mellan de två mätpunkterna. Båda åren är de två enskilda länder som har störst attraktionsvärde bland dem som funderat på att flytta USA (23% respektive 19%) och Australien (18% respektive 16%). Den nordamerikanska kontinenten och Oceanien svarar tillsammans för omkring hälften av alla funderingar bland de yngsta högre andel och bland de äldsta lägre. Mellan 1991 och 1992 har andelen dock minskat och andelen för Europa har ökat i motsvarande grad – från 46 till 51 procent bland dem som funderat på att flytta. Studerar vi enskilda länder är skillnaderna mycket små; ökningen för Europa ligger i första hand på de nordiska länderna och Storbritannien.

I länderpreferenserna föreligger det båda åren en stark anglosaxisk faktor; år 1992 hade Storbritannien högst attraktionskraft av de

europiska länderna. Om vi till detta lägger andra anglosaxiska länder som Nordamerika och Oceanien (Australien och Nya Zealand) får dessa tillsammans 56 (1991) respektive 52 procent (1992) bland de yngsta över 70 procent båda åren. Den anglosaxiska faktorn torde framför allt uttrycka en kulturell orientering, men påverkas givetvis också av språkförhållanden. Resultatet ligger helt i linje med tidigare studier (t ex Hägred, 1983).

Procenttalen antyder en liten försvagning av den anglosaxiska faktorn mellan 1991 och 1992. Detta ligger i så fall i linje med den långsiktiga tendens som är ett viktigt antagande bakom starten av BALTICOM-projektet. Skillnaden är dock marginell och någon ökad attraktionskraft för Mellan- eller Östeuropa kan inte observeras. Tvärtom gäller både 1991 och 1992 att de östeuropeiska länderna i detta avseende helt saknar attraktionskraft.

Huvudtendensen i resultatet är i stort sett densamma i den estniska undersökningen (EMOR, 1991, 1992). Bland ester är andelen som funderat på att flytta utomlands är något lägre än i Sverige (17% 1991 och 16% 1992), men som synes även här stabil. Inriktningen på funderingarna gäller främst Europa (60% 1991 och 77% 1992), medan USA (27 och 19%) och övriga världen (13 och 4%) lockar mindre. Som framgår har dominansen för Europa också ökat kraftigt.

Bakom de redovisade siffrorna ligger stora skillnader mellan ester och ryssar m fl i Estland. Medan de förra 1992 snarast är mindre benägna att flytta än de var 1991 (14 respektive 10%) är ökningen bland ryssarna betydande mellan de två åren – från 19 till 26 procent. Till detta kommer att det inom den ryska gruppen finns en kraftig förändring i flyttningsintresset. År 1991 svarade USA, Kanada och Tyskland för tillsammans 46 procent; år 1992 har andelen sjunkit till 17 procent, alltså endast en tredjedel av vad det var ett år tidigare; Tyskland svarar för störst nedgång – från 14 till 1 procent. Istället har ryssarna i Estland 1992 prioriterat Ryssland, Vitryssland eller Ukraina (69 mot 19 procent 1991).

Medan de svenska preferenserna förefaller mera kulturbestämda är det estniska mönstret i hög grad präglad av politiska krafter både

Tabell 4: Andel av allmänheten som funderat på att flytta till annat land och till vilket land man funderat på att flytta respektive till vilket land man skulle flytta om man var tvungen att flytta från Sverige 1991-92 (procent).

Länder	a) Har funderat på att flytta till annat land		b) Val av land vid tvungen flyttning	
	91	92	91	92
Danmark	3	6	8	14
Finland	1	4	2	3
Norge	3	4	17	19
Belgien	1	—	1	—
Frankrike	4	5	5	5
Grekland	1	2	1	1
Italien	3	2	3	2
Portugal	2	1	1	—
Schweiz	2	2	2	2
Spanien	8	7	7	5
Storbritannien	6	9	7	7
Tyskland	6	4	4	5
Österrike	2	2	4	3
Östeuropa	—	—	0	0
Europa, totalt	46	51	63	69
Asien, totalt	2	4	1	1
Afrika, totalt	2	—	0	0
Kanada	4	3	3	3
USA	23	19	14	13
Nordamerika, totalt	28	22	18	17
Sydamerika, totalt	1	1	1	0
Australien	18	16	13	10
Oceanien, totalt	22	21	16	12
Antal som har funderat på/ kan tänka sig att flytta	25	24	15	11
Har ej funderat/kan ej tänka sig flytta	75	76	85	89
Antal svar	1 303	1 591	1 303	1 591

Kommentar: Fråga 1 *Har Du någon gång funderat på att flytta från Sverige till något annat land? Om Ja till vilket land?* (öppen fråga). Land anges i procent av dem som funderat på att flytta och "—" anger att procenttalen är lägre än ett. Fråga 2 lyder *Om Du var tvungen att flytta till ett annat land vilket land skulle Du då välja?* (öppen fråga). Procent anges av alla, inte bara av dem som uppgivit ett enskilt land. Alla andelar under en procent anges med "—".

Källa: SOM 91 + SOM 92

i det egna landet och i omvärlden. Mellan de två åren har skillnaderna i esters och ryssars länderpreferenser ökat. Medan Ryssland har ökat sin andel bland ryssarna har de nordiska länderna, särskilt Finland och Sverige, på motsvarande sätt ökat sin attraktionskraft bland esterna.

Acceptans för enskilda länder

Acceptans handlar i motsats till attraktion om vilka länder man överhuvudtaget kan tänka sig att bo i. Frågan var således tvingande formulerad: "Om Du var tvungen att flytta från Sverige..." Trots detta var det dock 11 procent (1991 15%) av svarspersonerna som inte uppgav något land på den öppna frågan. Detta var klart vanligare bland äldre personer. Om detta har att göra med att man inte kan tänka sig in i situationen att flytta från Sverige eller om det har att göra med att man hade svårigheter med en öppen fråga kan inte här avgöras.

Utfallet av denna fråga skiljer sig föga oväntat en hel del från den tidigare. Också här finns dock USA (13%; 1991 14%) och Australien (10 respektive 13%) med bland de fyra enskilda länder som har högst andelar, men i detta fall har både Norge (19 respektive 17%) och Danmark (14 respektive 8%) högre andelar. Vidare har Europa en högre andel än i frågan om attraktionskraft (69% 1992). Den ökade andelen faller dock helt på de nordiska länderna, som tillsammans har 36 procent; Europa utanför Norden ligger på samma nivå oavsett frågeinriktning. På samma sätt som i frågan om attraktionskraft har andelen för Europa ökat något, medan andelarna för övriga världen gått ner i motsvarande omfattning.

Preferenserna för enskilda länder rymmer således både en nordisk och en anglosaxisk faktor. Av samtliga har Norden drygt 1/3 (1991 1/3), samma andel som gäller de anglosaxiska länderna enligt tidigare definition. Tillsammans svarar dessa två kulturella områden för drygt 70 procent av de avgivna preferenserna. Mellan 1991 och 1992 har andelen för Norden, särskilt Danmark, gått upp, medan den minskat för det anglo-saxiska området. Ännu en gång måste dock framhållas att det utan ytterligare mätpunkter inte kan avgöras

vad som kan vara den normala fördelningen. Den relativa styrkan för det anglosaxiska området i förhållande till det nordiska finns bland personer under 30 år, medan helt omvänd relation gäller bland de äldsta. Bland de medelålders är fördelningen mera jämn.

De skillnader som kan observeras i förhållande till resultaten i fråga om attraktionskraft hänför sig huvudsakligen till att de personer som inte funderat på att flytta, om de tvingas flytta, väljer närliggande länder. Detta rör sig till stor del om äldre människor och resulterar i de högre siffrorna för Norden. De preferenser som finns bland dem som kan tänkas flytta ändrar sig dock inte nämnvärt.

Ålder och utbildning påverkar i hög grad människors socio-kulturella orientering. Det är här rimligt att i första hand se åldersskillnader som huvudsakligen generationsbetingade. De yngre har en annan omvärldsbild och kommer med all sannolikhet att ta denna med sig upp i åldrarna. Mycket tyder på att den är präglad av förbättrade språkkunskaper och stor geografisk rörlighet i förhållande till tidigare generationer (Fornäs, 1987). Säkerligen spelar också andra faktorer, t ex sådana som har att göra med lokal identifikation, en stor roll för flyttningsbenägenhet och flyttningsvilja. Sådana effekter måste prövas i senare studier.

Omvärldsbildens förändring

Redovisningen har syftat till att studera stabilitet och förändring i svenskarnas omvärldsorientering 1990-1992. Tre infallsvinklar har använts: intresset för nyheter från olika länder, upplevd attraktionskraft hos respektive acceptans för enskilda länder. Data är främst avsedda att bilda en utgångspunkt för framtida jämförelser både över tid och rum.

Ett huvudresultat av genomgången är att det finns en betydande stabilitet i svenskarnas omvärldsorientering. Var och en av de tre indikatorerna ger i stort sett samma bild varje undersökt år, åtminstone de länder som ligger högst. Mycket tyder på att detta speglar en stabilitet i den svenska orienteringen: allmänheten reflekterar en traditionell omvärldsbild. I förhållande till Estland är kontrasten

stor. I detta land, som ju f n genomgår snabb utvecklingsprocess, finns det en klart mindre stabilitet i synen på omvärlden.

Ett andra resultat är att svenskarnas omvärldsbild tenderar att krympa. Intresset för det undersökta urvalet länder i omvärlden minskar allmänt, utom för de länder som ligger närmast. När det gäller attraktion respektive acceptans tenderar svaren på öppna frågor på samma sätt att ge en större andel för Europa, inte minst för de nordiska länderna. Skillnaderna är visserligen inte stora, men de går i samma riktning. En möjlig tolkning är att detta är en följd av de ekonomiska problemen i Sverige; problem inom landet gör att intresset för omvärlden minskar. De allmänt lägre omvärldsintresset i Estland skulle kunna ligga i linje med detta.

Ett tredje slutsats är att intresset för ett visst land har att göra både med skeenden inom respektive land och med det egna landets eller svarspersonens relationer till omvärlden. Alla bedömningar av ett enskilt land, särskilt då det gäller viktigheten att hålla sig informerad, innehåller båda elementen och dessa kan utvecklas i olika takt. Nedgången i intresset för Mellanöstern och Israel är ett exempel på ett område som fick höga värden med anledning av en politisk kris, men nu är på väg mot vad som kan kallas ett normalvärde. Andra länder, som intar en mera undanskymd i nyhetsflödet, t ex Polen eller Japan, torde ligga nära sina normala uppmärksamhetsvärden.

Den senare slutsatsen ger en antydning om möjligheterna att gå vidare i analyser av människors omvärldsorientering. En viktig uppgift är att försöka urskilja en mera stabil och en mera rörlig del av allmänhetens omvärldsbild. Både den politiska konfliktnivåns betydelse för nyhetsintresset och den anglosaxiska världens attraktionskraft ger en antydning om den roll medier i vid mening sannolikt spelar i detta sammanhang, åtminstone för den mera rörliga delen av omvärldsbilden. Med tanke på att de flesta människor saknar personlig erfarenhet av konflikter i främmande länder och inte heller i någon större utsträckning besökt de länder som man upplever som attraktiva, talar allt för att mediebilderna haft betydelse för att forma omvärldsbilden. Frågan om hur mediebilderna på längre sikt konkurrerar med andra påverkanskällor är emellertid svårare att besvara.

Noter

1. Projektet, som finansieras av bl a Kungliga Vetenskapsakademien, genomförs i samverkan med forskare i Estland (professorerna Marju Lauristin och Peeter Vihalemm vid Universitetet i Tartu; jfr RosengrenWeibull, 1990). Underlaget är årligen återkommande frågeundersökningar i Estland och Sverige. Den första studien genomfördes hösten 1990. I Sverige utförs dessa studier som en del av SOM-undersökningen vid Göteborgs universitet (jfr HolmbergWeibull, 1987; WeibullHolmberg, 1991).

Referenser

- Carlsson, Ulla, Anshelm, Magnus (1991) *MedieSverige 1991*. Göteborg, NordicomSverige
- Emor (1991, 1992) *Surveys of Values in Estonia*. Estonian Market and Opinion Research Centre, Tallinn
- Falkemark, Gunnar (1991) Rudolf Kjellén den svenska geopolitikens fader. I Alvstam, C G, Falkemark, G (red) *Geopolitik. En antologi*. Institutionens för freds och utvecklingsforskning, Göteborgs universitet
- Fornäs, Johan (1987) "Identity is the Crisis". I Carlsson, U (red) *Forskning om populärkultur*. Göteborg, NordicomSverige
- Gould, Peter (1975) *Mental Maps of Information Surfaces of Sweden*. Lund 1975
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1987) *Samhälle Opinion Massmedia 1986*. Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet
- Hägred, Per (1983) *Barns bild av omvärlden*. Sociologiska institutionen vid Lunds universitet
- Kanold, Marika, Ögren, Ulrica (1992) *Livsstilar, medievanor och intresse för omvärlden. En analys utifrån livsstilsbegreppet angående människors intresse att ta del av nyheter från olika länder*. Specialarbete i Informationsteknik, Göteborgs universitet
- Merton, Robert (1949) Patterns of Influence. A Study of Interpersonal Influence and Communication Behavior. I Lazarsfeld, Paul F, Stanton, Frank (Eds.) *Communication Research 194849*. New York
- Reimer, Bo (1987) Populär och impopulär populärkultur. I Carlsson, U (red) *Forskning om populärkultur*. Göteborg, NordicomSverige
- Rosengren, Karl Erik, Weibull, Lennart (1990) *A Research Proposal Concerning Changing Values in The Baltic Area*. Projektansökan till Kungliga vetenskapsakademien

- Rosengren, Karl Erik, Windahl, Sven m fl (1989) *Media Matter. TV Use in Childhood and Adolescence*. Norwood, N.J., Ablex
- Weibull, Lennart, Holmberg, Sören (1991) *Åsikter om massmedier och samhälle. SOM-undersökningen 1990*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Statsvetenskapliga institutionen och Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Rosengren, Karl Erik (1992a) *The International View of the Swedish Public. A descriptive report of the results from the Swedish Balticom Study in 1991*. Avdelningen för medie och kommunikationsvetenskap, Lunds universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart, Rosengren, Karl Erik (1992b) Svenskarna och omvärlden. Några resultat från BALTICOM-projektet. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Trendbrott? SOM-undersökningen 1991*. Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
- Vihalemm, Triin (1992) *Estonians Opinions on Foreign Countries*. Seminar Paper, Estonian Market and Opinion Research, Tallinn

Väljarna och Sveriges utrikespolitik

ULF BJERELD

Därför måste också den rådande ordningen, som gynnar de militärt, ekonomiskt och teknologiskt starka, ersättas av en ny världsordning.... De nationella och kontinentala frigörelseprocesserna får inte hindras. Kolonialt och annat utländskt förtryck förblir ett hot mot all strävan till internationell avspänning. (Olof Palme, 1975)

Olof Palmes målande formuleringar kring en ny världsordning och stöd till tredje världens frigörelse illustrerar svensk utrikespolitik såsom den utformades under 1970- och 1980-talen. Det fanns under dessa år en medveten strävan från Sveriges sida att aktivt försöka överbrygga motsättningarna mellan de fattiga länderna i tredje världen och den rika i-världen samt söka fredliga lösningar på regionala konflikter i t ex Mellanöstern, Latinamerika och södra Afrika. Denna "aktiva utrikespolitik" förknippades visserligen i första hand med socialdemokraterna och Olof Palme, men omfattades i praktiken också av den politiska oppositionen. De borgerliga partierna poängterade t ex under sin regeringstid 1976 – 1982 vikten och värdet av kontinuitet i den svenska utrikespolitiken, i stället för att försöka förändra den.¹

Men kalla krigets avslutande och Sovjetunionens upplösning förändrade i grunden betingelserna för Sveriges utrikes- och säkerhetspolitik. Då inte längre några rivaliserande supermakter var inblandade i konflikterna i t ex Mellanöstern och Latinamerika minskade riskerna att dessa konflikter skulle kunna sprida sig till Europa och till det svenska närområdet. De svenska säkerhetspolitiska motiven för att prioritera dessa regioner i sin utrikespolitik reducerades därför avsevärt. Som en följd av den minskade stormaktsinbland-

ningen förlorade även tredje världen-frågorna sin framskjutna plats på den politiska dagordningen.

Omkastningarna på den världspolitiska scenen medförde också att det blev politiskt möjligt för Sverige att ansöka om medlemskap i EG, något som den svenska neutralitetspolitiken tidigare omöjliggjort. Termen "neutralitetspolitik" avskaffades som beteckning för den svenska utrikespolitiken och ersattes av den vagare benämningen "en utrikespolitik med europeisk identitet". För att underlätta medlemsförhandlingarna med EG började den svenska utrikespolitiken också samordnas med EG-staternas, t ex med avseende på omröstningarna i FN och principerna för erkännande av nya stater.

Under hela efterkrigstiden har det rått enighet mellan de politiska partierna om grundvalarna för den svenska utrikes- och säkerhetspolitiken. Partipolitiska trätor om utrikesfrågor har varit sällsynta. Med undantag för Catalina-affären 1952 och Tjeckoslovakienkrisen 1968 har blockmotsättningar i utrikesfrågor lyst med sin frånvaro i svenska valrörelser.² Enighet över partigränserna om utrikespolitiken har setts som ett överordnat nationellt intresse och partierna har haft få röster att vinna på att ta strid om utrikespolitiken. Det folkliga stödet för den tidigare svenska neutralitetspolitiken har också alltid varit mycket starkt.³

Mot bakgrund av den starka folkliga förankringen av den tidigare förda neutralitetspolitiken och de förändringar av den svenska utrikespolitiken som nu kommit till stånd är det rimligt att fråga om den nya omsvängningen är i samklang med folkopinionen. Det finns idag ingen majoritet i folkopinionen för att Sverige skall ansluta sig till EG. Innebär detta också att den nya Europafokuseringen av svensk utrikespolitik möter motstånd bland de svenska väljarna?

I denna uppsats studeras vilka frågor som svenska folket vill att Sverige skall prioritera i sin utrikespolitik. Skall Sverige även fortsättningsvis profilera sig i nedrustnings- och biståndsfrågor eller föredrar svenskarna att utrikespolitiken i dessa tider av ekonomisk kris och nya säkerhetspolitiska förhållanden i stället fokuseras på

t ex handelsfrågor och försvarsfrågor? Skall den svenska utrikespolitiken mera inriktas på geografiska närområden som Norden och Europa i stället för avlägsna, om än konfliktfyllda, regioner som Latinamerika, Mellanöstern och södra Afrika? Vilka åsiktsskillnader återfinns bland de olika befolkningsgrupperna och bland de politiska partiernas sympatisörer?⁴

För att väljarnas åsikter om den svenska utrikespolitiken skall vara av betydelse för de politiska partiernas strategiska överväganden krävs att väljarna beaktar partiernas ställningstaganden i utrikesfrågor när de beslutar sig för vilket parti de skall rösta på. En viktig faktor är då om väljarna är intresserade av de utrikespolitiska frågorna eller inte. Den traditionella uppfattningen säger att väljarna i allmänhet är relativt ointresserade av de utrikespolitiska frågorna och sällan låter dem inverka på sitt partival. Bilden är dock inte helt entydig.⁵ Tabell 1 nedan visar svenska folkets intresse för politik jämfört med deras intresse för de politiska förhållandena ute i världen 1973 och 1991.

Tabell 1. Svenska folkets intresse för politik och för de politiska förhållandena ute i världen 1973 och 1991. Andel svarspersoner som uppgivit sig vara mycket eller ganska intresserade (procent)⁶

	Andel personer	
	1973	1991
Intresserade av de politiska förhållandena ute i världen	56	62
Intresserade av politik	52	54

Det är således fler väljare som säger sig vara intresserade av de politiska förhållandena ute i världen än som säger sig vara intresserade av politik i allmänhet. År 1973 uppgav 56 procent av de tillfrågade att de var mycket eller ganska intresserade av de politiska förhållandena ute i världen, 1991 hade andelen intresserade stigit till 62 procent. Andelen väljare som sade sig vara mycket eller ganska intresserade av politik i allmänhet uppgick 1973 till 52

procent och 1991 till 54 procent. Vid båda mättillfällena var det således fler av de tillfrågade som uttalade intresse för de politiska förhållandena ute i världen än för politik i allmänhet.

Resultaten kan dock inte omedelbart tolkas som att svenska folkets intresse för utrikesfrågor skulle vara större än intresset för inrikesfrågor. Distinktionen mellan intresse för "de politiska förhållandena ute i världen" och "politik i allmänhet" är inte densamma som distinktionen mellan "de politiska förhållandena ute i världen" och "inrikespolitik" eller "de politiska förhållandena i Sverige". "Politik i allmänhet" kan i stället mycket väl tolkas som att innehålla såväl inrikespolitiska som utrikespolitiska frågor.⁷

Vilka områden tycker då svenska folket att Sverige skall prioritera i sin utrikespolitik? I 1992 års SOM-undersökning ställdes frågorna "Hur viktiga tycker Du att följande geografiska områden bör vara för den framtida svenska utrikespolitiken?" respektive "Hur viktiga tycker Du att följande frågor bör vara för den framtida svenska utrikespolitiken?".⁸ I tabell 2 redovisas svarsfördelningen på frågan om vilka geografiska områden som svenska folket ville prioritera.

Tabell 2. Hur viktiga tycker Du att följande geografiska områden bör vara för den framtida svenska utrikespolitiken? Andel personer som svarat "mycket viktigt" 1992

Geografiskt område	Andel personer
De nordiska länderna	72
Västeuropa	57
De baltiska länderna	39
Östeuropa	39
Nordamerika	27
Mellanöstern	8
Latinamerika	6
Södra Afrika	6

Svenska folket bedömer de nordiska länderna som klart mest viktiga för den framtida svenska utrikespolitiken. Västeuropa prioriteras högre än de baltiska länderna och Östeuropa. Skillnaderna mellan de olika regionerna är mycket stora. Geografiskt avlägsna regioner, Mellanöstern, Latinamerika och södra Afrika, som tidigare innehaft en framträdande roll i den s k "aktiva" svenska utrikespolitiken, hamnar i särklass längst ned på prioriteringslistan.

Resultaten skulle kunna tolkas som att i tider av osäkerhet och förvirring tenderar väljarna att söka sig till det trygga och identifierbara. Händelseutvecklingen i Latinamerika, södra Afrika och Mellanöstern riskerar inte längre att genom stormaktsinblandning sprida sig till Europa och det svenska närområdet. De många regionala konflikterna i världen upplevs därför inte längre ha konsekvenser för de enskilda medborgarna i Sverige. I den meningen uppfattas dessa konflikter då också som mindre viktiga av väljarna. Den svenska utrikespolitiken bör då, i väljarnas ögon, i stället riktas mot områden som genom sin geografiska närhet, eller av andra skäl, uppfattas ha större betydelse för den enskilde medborgaren, främst de nordiska länderna och EG/Västeuropa.

Det är dock viktigt att komma ihåg att vi inte vet hur folkopinionen såg ut under 1970- och 1980-talet, eftersom några motsvarande frågor inte ställdes då. Men skillnaderna mellan prioriteringar av t ex Norden och Västeuropa å ena sidan och Mellanöstern, Latinamerika och Södra Afrika å andra sidan idag är så stora, att det inte förefaller sannolikt att rangordning skulle varit annorlunda under det kalla kriget. Däremot kan skillnaderna ha varit mindre.

Hur viktiga uppfattar då svenska folket olika utrikes- och säkerhetspolitiska sakområden? Motsvaras den låga prioriteringen av södra Afrika, Mellanöstern och Latinamerika också av en svag ställning för den aktiva utrikespolitikens profilområden som nedrustningsfrågor och biståndsfrågor?

Frågor gällande mänskliga rättigheter, miljö och handel bedöms som mest viktiga av svenska folket. Nedrustningsfrågor intar en mellanposition medan försvarsfrågor och biståndsfrågor bedöms som minst viktiga. Även här är skillnaderna mycket stora. Resultaten kan tolkas

som att det kalla krigets avslutande medfört att de "traditionella" säkerhetsfrågorna som försvarspolitik och nedrustning inte upplevs som mest väsentliga av väljarna. I stället är det miljöfrågor och handelsfrågor som tillsammans med mänskliga rättigheter prioriteras högst. Även här gäller dock att vi inte har några tidigare mätningar att jämföra med.

Tabell 3. Hur viktiga tycker Du att följande frågor bör vara för den framtida svenska utrikespolitiken? Andel personer som svarat "mycket viktigt", 1992 (procent)

Fråga	Andel personer
Mänskliga rättigheter	71
Miljö	69
Handel	63
Nedrustning	42
Försvar	19
Bistånd	18

Hur ser då åsiktsbilden ut i olika befolkningsgrupper och bland de politiska partiernas sympatisörer? Kvinnor tillskrivs ibland en "mjukare" inställning i politiska sakfrågor än män. Medför en sådan inställning också ett större engagemang i t ex biståndsfrågor och tredje världen-frågor än i handels- och försvarsfrågor?⁹ Och vilka samband återfinns mellan partisympati och prioritering av olika utrikesfrågor? Stämmer tesen att väljare på högerkanten är mer engagerade i frågor rörande handelspolitik och försvarspolitik medan vänsterpartister, miljöpartister och liberaler är mer engagerade i frågor kring mänskliga rättigheter, nedrustning och bistånd? I tabell 4 visas först hur viktiga några geografiska områden och sakområden bedöms vara för den svenska utrikespolitiken efter kön och ålder.

Det är en större andel män än kvinnor som bedömer de *geografiska områdena* som mycket viktiga för den framtida svenska utrikespolitiken. Däremot är det i allmänhet en större andel kvinnor än män som bedömer de olika utrikespolitiska *sakområdena* som mycket viktiga. Störst skillnader bland de geografiska områdena återfinns

i synen på Nordamerika och Västeuropa, som av männen bedöms som klart viktigare än av kvinnorna. I synen på Mellanöstern och Latinamerika återfinns dock inga skillnader mellan män och kvinnor och i synen på södra Afrika är skillnaden mycket liten.

Av de olika sakområdena prioriteras "mänskliga rättigheter" högst av såväl män som kvinnor. Andelen kvinnor som bedömer frågor kring "mänskliga rättigheter" som viktiga är dock något större än bland männen. Det samma gäller miljöfrågorna och biståndsfrågorna, medan männen prioriterar handelsfrågor något högre. Nedrustningsfrågor och försvarsfrågor uppvisar nästan inga skillnader mellan kvinnor och män. Rangordningsmässigt är de enda skillnaderna mellan könen att männen prioriterar handelsfrågor något mer än miljöfrågor och att kvinnor prioriterar biståndsfrågor något mer än försvarsfrågor.

Tabell 4. Hur viktiga tycker Du att följande geografiska områden och sakområden bör vara för den framtida svenska utrikespolitiken? Andel personer som svarat "mycket viktigt" efter kön och ålder, 1992 (procent)

	Kön		Ålder		
	Män	Kvinnor	18-30	31-60	61-80
<i>Geografiskt område</i>					
De nordiska länderna	77	65	63	71	78
Västeuropa	63	50	48	57	63
De baltiska länderna	42	35	28	42	45
Östeuropa	42	34	30	41	42
Nordamerika	33	19	21	27	31
Mellanöstern	8	8	6	10	8
Latinamerika	6	6	5	6	6
Södra Afrika	7	5	7	7	4
<i>Sakområde</i>					
Mänskliga rättigheter	70	76	68	73	75
Miljö	65	74	69	72	67
Handel	69	57	50	65	72
Nedrustning	42	43	37	46	41
Försvar	19	20	20	17	22
Bistånd	14	22	20	17	16

Bland de olika åldersgrupperna har den äldsta generationen svarat "mycket viktig" i betydligt större utsträckning än vad den yngsta generationen har, såväl när det gäller geografiska områden som sakområden. För områdena Mellanöstern, Latinamerika och södra Afrika är skillnaderna mellan åldersgrupperna dock mycket små. Av de olika sakpolitiska delområdena prioriterar yngre personer miljöfrågorna högst, knappt före frågor kring mänskliga rättigheter, handel och nedrustning. Försvarsfrågor och biståndsfrågor bedöms av de yngre som minst viktiga. Mellangenerationerna har samma rangordning frånsett att frågor rörande mänskliga rättigheter prioriteras knappt före miljöfrågor. Även den äldsta gruppen bedömer frågorna kring mänskliga rättigheter som viktigast, men prioriterar även handelsfrågorna före miljö och försvarsfrågorna före biståndsfrågorna.

Vilka samband återfinns då mellan partisympati och viktighetsbedömning av olika typer av säkerhets- och utrikespolitiska frågor?

De geografiska områdenas viktighet rangordnas ganska samstämmigt, oberoende av vilket parti intervjupersonerna sympatiserar med. De nordiska länderna prioriteras högst och Västeuropa näst högst av samtliga partiers sympatisörer utom folkpartiets, där en större andel sätter Västeuropa före Norden, och av miljöpartiets där Västeuropa kommer först på fjärde plats, efter Norden, Östeuropa och de baltiska länderna. Mellanöstern, Latinamerika och södra Afrika prioriteras lägst av samtliga partiers sympatisörer utom miljöpartiets, men graden av viktighetsbedömning varierar ändå mellan partierna. En större andel vänsterpartister, miljöpartister och kds-sympatisörer tycker att dessa områden är mycket viktiga jämfört med vad de övriga partiernas sympatisörer tycker.

Skillnaderna är större när det gäller partisympatisörernas viktighetsbedömning av de olika utrikes- och säkerhetspolitiska sakområdena. Det går här att urskilja tre grupperingar i viktighetsbedömningarna. Den första gruppen består av vänsterpartister, miljöpartister och kds-anhängare, som prioriterar biståndsfrågor samt mänskliga rättigheter högt och handelsfrågor lågt i förhållande till andra partiernas anhängare. Den andra gruppen består av moderater och nydemokrater, som prioriterar handels- och försvarsfrågor relativt högt, men

spridningsmekanism blir regionala konflikter, som de i Mellanöstern och södra Afrika, mindre viktiga för svensk utrikes- och säkerhetspolitik. Denna förskjutning avspeglar sig i så fall även i väljaropinionen.

Om socialdemokraterna skulle återkomma till regeringsmakten efter valet 1994 innebär det säkerligen inte en återgång till den utrikespolitik som kännetecknade 1970- och 1980-talen. Den "aktiva utrikespolitiken" var ett barn av det kalla kriget och den nya världsordning som så småningom utkristallerar sig kommer att kräva en utifrån dessa omständigheter utformad svensk utrikespolitik.

Däremot kommer läget i folkopinionen att medföra en del strategiska komplikationer för en eventuell socialdemokratisk regering. Även om de borgerliga partierna i huvudsak stod bakom den aktiva utrikespolitiken med tredje världen-engagemang och nedrustningsprofil så var det socialdemokraterna som i huvudsak genomförde den och som genom Olof Palme personifierade den. De borgerliga partierna kan därför kritisera socialdemokratin för den tidigare förda politiken, kanske främst dess yttringar med omfamningar mellan Olof Palme och Yassir Arafat, stödet till Cuba och Nicaragua etc. Socialdemokraterna måste i så fall försvara den gamla politiken samtidigt som man i den nya situationen för en i många avseenden annorlunda utrikespolitik. Att knyta an till det gamla samtidigt som man formar det nya blir en politiskt grannläga uppgift för en eventuell socialdemokratisk regering efter valet 1994.

Noter

1. Se t ex Bjereld (1992) kapitel 2.
2. Esaiasson (1990) s 250, Gilljam och Holmberg (1993) s 152.
3. Arvidson (1990) s 74.
4. Denna uppsats genomförs inom ramen för forskningsprojektet "*Partier, opinionsbildning och utrikespolitik*" som syftar till att söka förklaringar till varför en del utrikespolitiska frågor partipolitiserar på den inrikespolitiska arenan och andra inte. För en detaljerad presentation av forskningsprojektet, se Bjereld och Demker (1992).

inte nedrustnings- och biståndsfrågor. Socialdemokrater, centerpartister och folkpartister intar i de flesta frågor en position mitt emellan de båda andra grupperna.

Tabell 5. Hur viktiga tycker Du att följande geografiska områden och sakområden bör vara för den framtida svenska utrikespolitiken? Andel personer som svarat "mycket viktigt" efter hypotetiskt partival, 1992¹⁰ (procent)

<i>Geografiskt område</i>	v	s	fp	c	m	kds	mp	nyd
De nordiska länderna	78	71	73	76	84	66	68	66
Västeuropa	52	51	80	55	74	40	45	55
De baltiska länderna	43	35	51	42	48	34	48	37
Östeuropa	52	36	44	34	43	23	50	38
Nordamerika	25	22	29	22	40	20	16	27
Mellanöstern	17	9	6	11	7	9	14	5
Latinamerika	12	6	2	4	6	11	16	3
Södra Afrika	19	7	1	6	3	11	20	3
<i>Sakområde</i>								
Mänskliga rättigheter	89	76	79	79	66	78	90	58
Miljö	83	73	70	81	56	50	96	67
Handel	47	65	69	67	78	36	28	69
Nedrustning	71	48	36	43	30	29	60	37
Försvar	9	15	23	19	28	22	14	27
Bistånd	30	18	24	21	9	46	54	10

Resultaten visar att engagemanget för de frågor som tidigare var en viktig del av den svenska utrikespolitikens profil, tredje världensfrågorna, biståndet och nedrustningsproblematiken, är svalt i den svenska väljarkåren. I stället prioriteras Norden och Europa-frågorna, mänskliga rättigheter, miljö och handel. Det förefaller som om kalla krigets avslutande och Sovjetunionens upplösning, vilket allmänt anses ha förbättrat Sveriges säkerhetspolitiska situation, något paradoxalt också har ökat närområdets betydelse i den svenska utrikes- och säkerhetspolitiken. Utan stormaktsmotsättningar som

- Gilljam, M. och Holmberg, S. (1993) *"Väljarna inför 90-talet"* Stockholm: Norstedts
- Petersson, O. (1982) *"Väljarna och världspolitiken"* Stockholm: Norstedts
- Petersson, O. (1984) "Genmäle till Mikael Gilljam" *Statsvetenskaplig Tidskrift Vol 87* 1984:3
- Strid, J. (1992) "Dagspressinnehållets viktighet" i Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *"Trendbrott?"* SOM-rapport 8. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Togebly, L. (1992) "The Gender Gap in Foreign Policy Attitudes: Why are Women more Liberal than Men?" Uppsats till 1992 *annual meeting of the American Political Science Association*, 3-6 september 1992

5. Se t ex Petersson (1982), Petersson (1984), Gilljam (1984 a), Gilljam (1984 b) och Bjereld (1993).
6. Tabellen är byggd på uppgifter i Gilljam och Holmberg (1993) s 152. Frågorna löd "Hur pass intresserad är Ni i allmänhet av politik? Är Ni mycket intresserad, ganska intresserad, inte särskilt intresserad eller inte alls intresserad av politik?" samt "Hur pass intresserad är Ni i allmänhet av politiska förhållanden ute i världen? Är Ni mycket intresserad, ganska intresserad, inte särskilt intresserad eller inte alls intresserad?".
7. Resultaten kan jämföras med Strid (1992) som visar att svenskarna tycker det är viktigare med "inrikesnytt" än med "utrikesnytt" i den lokala morgontidningen. Gilljam och Holmberg (1993) s 29 visar också att andelen väljare som uppger utrikespolitiska frågor som viktiga för deras val av parti har stigit från 1 procent 1979, 4 procent 1982, 6 procent 1985, 5 procent 1988 till 12 procent 1991. Ökningen mellan 1988 och 1991 kan till största delen tillskrivas EG-frågan.
8. Frågorna hade fem svarsalternativ: "mycket viktigt", "ganska viktigt", "inte särskilt viktigt", "inte alls viktigt" samt "ingen bestämd åsikt".
9. För en studie av attitydskillnader i utrikespolitiska frågor mellan kvinnor och män, se Togeby (1992).
10. Frågan om hypotetiskt partival löd: "Om det vore val idag, vilket parti skulle Du rösta på?"

Referenser

- Arvidson, P. (1990) "*Opinion 90*" Psykologiskt försvar. Rapport nr 156.
- Bjereld, U. (1992) "*Kritiker eller medlare? Sveriges utrikespolitiska roller 1945-1990*" Stockholm: Nerenius & Santérus
- Bjereld, U. (1993) "Utrikesfrågorna och de svenska väljarna. Hur stort är engagemanget för händelseutvecklingen i omvärlden?" Uppsats till *Nordiska statsvetarkongressen, Oslo 19-21 augusti 1993*
- Bjereld, U. och Demker, M. (1992) "Foreign Policy, Public Opinion and the Political Parties" Uppsats till *ECPR Pan-European Conference in International Studies, Heidelberg 16-20 september 1992*
- Esaiasson, P. (1990) "*Svenska valkampanjer 1866-1988*" Stockholm: Publica
- Gilljam, M. (1984 a) "Väljarna och världspolitiken" *Statsvetenskaplig Tidskrift Vol 87* 1984:2
- Gilljam, M. (1984 b) "Slutreplik till Olof Peterson" *Statsvetenskaplig Tidskrift Vol 87* 1984:3

SOM-undersökningen 1992

Genomförande och utfall

ANNA RÖNSTRÖM

Samhälle Opinion Massmedia (SOM) genomfördes för första gången 1986 och har återkommit varje år sedan dess. Varje undersökning har genomförts med i det närmaste identiska förutsättningar och ger därigenom möjlighet till jämförelse över tid. Projektet är ett samarbete mellan tre institutioner vid Göteborgs Universitet; Statsvetenskapliga institutionen, Institutionen för journalistik och masskommunikation samt Förvaltningshögskolan. Olika forskningsprogram vid dessa institutioner är knutna till SOM-undersökningen. Varje års undersökning har resulterat i en antologi med uppsatser och ett metodkapitel (Reimer, 1987; Björkqvist, 1988, 1989; Bennulf, 1990; Kratz, 1991, 1992). Den här metodredovisningen har, för att underlätta jämförelser med andra SOM-undersökningar, samma uppläggning som tidigare års metodkapitel.

Population och urval

SOM-92 har, liksom de sex föregående SOM-undersökningarna, arbetat med ett obundet slumpmässigt urval – OSU. Populationen har dock förändrats i årets undersökning. Hittills har SOM-undersökningarna arbetat med ett OSU om 2 500 personer, i åldersintervallet 15-75 år. 1992 års SOM har däremot ett OSU om 2 800 personer, i åldersintervallet 15-80 år. Dessutom har undersökningen också riktats till icke-svenska medborgare, något som endast skett i två tidigare undersökningar; SOM-86 och SOM-89. Samtliga SOM-undersökningar kan göras jämförbara genom att de utländska medborgarna samt 76-80-åringarna exkluderas vid analyserna.

Frågeformuläret

De olika forskningsprogrammen och undersökningsledningen har, liksom tidigare år, samarbetat i framtagningen av frågeformuläret. Formuläret står att finna som bilaga i denna volym. Frågorna är indelade i sju sammanhållna block:

Fråga 1-14	Massmedier
Fråga 15-26	Politik och samhälle
Fråga 27-35	Energi, kärnkraft och miljö
Fråga 36-45	Sverige och omvärlden
Fråga 46-56	Fritid
Fråga 57-74	Bakgrundsfrågor

Frågornas inbördes ordning följer huvudsakligen samma mönster som föregående års undersökningar. De enskilda frågor som förekommit vid samtliga tillfällen har i SOM-92 haft samma placering som tidigare. Formuläret innehåller 74 frågor och de flesta är uppdelade på delfrågor. Totalt fick svarspersonerna göra ungefär 330 ställningstaganden. Ett fåtal frågor var formulerade utan fasta svarsalternativ: tidningsval, viktiga samhällsproblem, land man eventuellt funderat på att flytta till, land man skulle flytta till om man blev tvungen att lämna Sverige, vilken bil man äger samt yrke. Återstoden av frågorna hade fasta svarsalternativ.

Formuläret första del omfattar alltså ett förhållandevis allmänt frågeområde – massmedieanvändning. Efter det kommer ett avsnitt som behandlar politik och samhälle, energi, kärnkraft och miljö samt Sverige och omvärlden, frågor som kan upplevas som svårare. Den sista delen av formuläret innehåller lite enklare frågor om fritid och levnadsförhållanden. Allra sist kan de tillfrågade ge synpunkter på undersökningen, dels genom en fråga med bundna svarsalternativ och dels på ett antal tomma rader med utrymme för kommentarer.

Undersökningsplanen och genomförandet

Fältarbetet gjordes av SIFO Ronneby AB och följde i stort sett det mönster som etablerats av tidigare SOM-undersökningar. I 1992 års undersökning startade fältarbetet tisdagen den 20 oktober, vilket var en vecka senare än 1991 års undersökning. Den 20 oktober skickades alltså det första formuläret ut, tillsammans med ett följebrev, en presentationsfolder (se bilaga) samt ett portofritt svarskuvert. Redan två dagar senare, torsdagen den 22 oktober, skickades ett påminnelsekort ut. Kortet tackade dem som svarat på enkäten och bad dem som ännu inte svarat att göra så. I tidigare undersökningar har detta snabba påminnelsekort haft mycket bra effekt, så även i år. Ett påminnelsebrev med formulär, följebrev och svarskuvert skickades ut tisdagen den 3 november. Även det utskicket fick god respons. Enligt ursprungsplanen skulle ytterligare två identiska utskick göras i november, men eftersom inströmningen varit så god ändrades den planen. Det beslutades istället att SIFO skulle börja med telefonpåminnelserna tidigare och endast skicka ut nya formulär till dem som lovade att de skulle svara samt till dem man inte fick tag på.

Telefonpåminnelserna påbörjades torsdagen den 19 november och en vecka senare (torsdagen den 26 november) gjordes ett utskick till dem som accepterat att svara, samt till dem som inte kunnat nås via telefon. Torsdagen den 10 december påbörjades ytterligare en telefonpåminnelse och dagen efter skickades en ny omgång enkäter med svarskuvert ut till dem som accepterat att fylla i formuläret, samt till dem som man inte lyckades nå per telefon.

Fältarbetet såg sålunda ut på följande sätt:

<i>tisdag</i>	
<i>20 oktober</i>	utskick av enkät, följebrev, broschyr och svarskuvert
<i>torsdag</i>	
<i>22 oktober</i>	utskick av påminnelsekort
<i>tisdag</i>	
<i>3 november</i>	utskick av påminnelsebrev med enkät, följebrev och svarskuvert

<i>torsdag</i> <i>19 november</i>	telefonpåminnelser till intervjupersoner som ej sänt in enkät
<i>torsdag</i> <i>26 november</i>	utskick av enkäter, följebrev och svarskuvert till dem som vid telefonpåminnelse accepterat att fylla i formuläret samt till de intervjupersoner som ej kunnat nås via telefon
<i>torsdag</i> <i>10 december</i>	telefonpåminnelse till intervjupersoner som ej kunnat nås vid det tidigare försöket (inget svar, telefonsvarare, upptagetton, hänvisningston, många kontaktförsök)
<i>fredag</i> <i>11 december</i>	utskick av enkäter, följebrev och svarskuvert till dem som vid telefonpåminnelse accepterat att fylla i formuläret samt till de intervjupersoner som ej kunnat nås via telefon
<i>tisdag</i> <i>22 december</i>	fältarbetet avbryts

Påminnelsekortet som skickades ut redan två dagar efter det första utskicket introducerades i SOM-87. Det visade sig ha en påskyndande effekt på inflödet av enkäter. Eftersom det bara är två dagar mellan det första utskicket och snabbpåminnelsen, går det inte att urskilja någon speciell påminnelseeffekt, men inflödet av enkäter var mycket stort den första veckan, då ungefär hälften av dem som skulle komma att svara skickade in sina formulär. Inflödet dag för dag redovisas i tabell 1.

Under de två första veckorna inkom cirka 64 procent av de enkäter som skulle komma att besvaras. Återstoden av november och december uppvisar ett avmattat inflöde, med en del effekter av telefonpåminnelserna. I slutet av december var inströmningen såpass låg att projektledningen beslöt att avbryta insamlingsarbetet. Fältarbetet avslutades officiellt den 22 december. Det kom dock in en del enkäter även i januari och de redovisas under den 15 januari. Svarsprocenten 71 procent uppnåddes alltså nästan en månad tidigare än 1991 års 67 procent.

Tabell 1. Dagligt inflöde av enkäter i SOM-undersökningen 1992.

Datum	Antal	Kum antal	Proc	Kum proc
23 okt	1	1	0,05	0,05
26 okt	93	94	4,9	5,0
27 okt	247	341	13,1	18,0
28 okt	168	509	8,9	26,9
29 okt	209	718	11,1	38,0
30 okt	64	782	3,4	41,4
2 nov	196	978	10,4	51,8
3 nov	43	1021	2,3	54,0
4 nov	122	1143	6,5	60,5
5 nov	29	1172	1,5	62,0
6 nov	31	1203	1,6	63,7
9 nov	68	1271	3,6	67,3
10 nov	83	1354	4,4	71,7
11 nov	49	1403	2,6	74,3
12 nov	32	1435	1,7	76,0
13 nov	26	1461	1,4	77,3
16 nov	24	1485	1,3	78,6
17 nov	14	1499	0,7	79,3
18 nov	9	1508	0,5	79,8
19 nov	9	1517	0,5	80,3
23 nov	28	1545	1,5	81,8
24 nov	18	1563	0,9	82,7
25 nov	12	1575	0,6	83,4
26 nov	22	1597	1,2	84,5
27 nov	17	1614	0,9	85,4
30 nov	35	1649	1,8	87,3
1 dec	25	1674	1,3	88,6
2 dec	22	1696	1,2	89,8
3 dec	31	1727	1,6	91,4
4 dec	21	1748	1,1	92,5
8 dec	31	1779	1,6	94,2
9 dec	16	1795	0,8	95,0
10 dec	4	1799	0,2	95,2
11 dec	3	1802	0,1	95,4
14 dec	5	1807	0,3	95,6
15 dec	9	1816	0,5	96,1
16 dec	10	1826	0,5	96,7
18 dec	2	1828	0,1	96,8
19 dec	9	1837	0,5	97,2
21 dec	9	1846	0,5	97,7
29 dec	21	1867	1,1	98,8
4 jan	4	1871	0,2	99,0
15 jan	18	1889	0,9	100,0

Svarsfrekvens och bortfall

En enkätundersökning av det här slaget brukar ha en svarsfrekvens på mellan 65 och 75 procent i Sverige, beroende på typ av svarspersoner och geografiska områden (Kratz, 1990; Ohlsson, 1986; Severinsson, 1990). I postenkätundersökningar genomförda vid Institutionen för journalistik och masskommunikation låg svarsfrekvensen omkring 70 procent fram till 80-talets mitt, för att sedan sjunka till omkring 65 procent (Björkqvist, 1988; Kratz, 1989, 1990; Severinsson, 1990).

I SOM-92 uppgår alltså svarsfrekvensen till 71 procent. Jämför man denna siffra med de tidigare SOM-undersökningarna ser man att det är den högsta någonsin, tätt följd av SOM-87, då 70 procent uppmättes. Svarsfrekvensen år för år ser ut som följer:

SOM-86: 68 procent

SOM-87: 70 procent

SOM-88: 69 procent

SOM-89: 66 procent

SOM-90: 66 procent

SOM-91: 67 procent

SOM-92: 71 procent

Urvalet i SOM-92 ser, som tidigare nämnts, något annorlunda ut än tidigare år. Åldersintervallet har ökat till 15-80 år (mot tidigare 15-75 år), även icke-svenska medborgare har inkluderats (det skedde även i SOM-86 och i SOM-89) och urvalet har ökat från 2 500 till 2 800 slumpmässigt utvalda personer. Av dessa 2 800 personer har 125 personer definierats bort. De bortdefinierade utgörs av sjuka, långvarigt bortresta, avlidna, ej svensktalande samt ej spårade postreturer. Exakt samma grupper har definierats bort i samtliga SOM-undersökningar. I SOM-91 och SOM-92 har antalet bortdefinierade varit högre än i de tidigare undersökningarna (99 personer SOM-88, 91 personer SOM-89, 87 personer SOM-90 och 137 personer SOM-91). Anledningen till det är troligen att SOM-91 och SOM-92

i högre utsträckning arbetade med telefonpåminnelser, vilket gav extra information om svarspersonerna. I tabell 2 ser vi en översikt av urval, bortfall och bortfallsorsaker.

Tabell 2. Urval, bortfall och bortfallsorsaker i SOM-92

Ursprungligt urval	2 800
Bortdefinierade	125
varav	
sjuka, institutionell vård	33
bortresta, utlandsvistelse	16
postreturer	29
avlidna	3
ej svensktalande	21
ej kommunicerbar	15
förståndshandikappad	8
Nettourval	2 675
Ej svar på grund av vägran	786
Svar	1 889
Svarsfrekvens i procent	70,6

I postenkätundersökningar händer det ganska ofta att svarspersonerna avlägsnar sin identitetsmarkering, eftersom de vill vara anonyma. De senaste tre SOM-undersökningarna har sett en drastisk ökning av antalet personer som avidentifierat sin enkät. 1989 var de 19 personer, 1990 79 personer och 1991 hade de ökat till hela 137 personer. I 1992 års undersökning har antalet återigen sjunkit. Endast 9 personer avlägsnade sin identitetsmarkering. En anledning till att så få personer i SOM-92 avlägsnade markeringen torde vara att det i följebreven poängterades att identitetsmarkeringen endast är till för att pricka av inkomna formulär och därigenom undvika att skicka påminnelse till dem som redan svarat. Anonymiteten underströks också; att ingen kan kontrollera hur någon enskild person svarat.

En andra anledning till det goda resultatet, både vad gäller svarsfrekvens och att så få har avlägsnat sin identitetsmarkering, är troligen SIFO:s goda namn, speciellt i kombination med Göteborgs universitet. Det är namn som borgar för att undersökningen är seriös och väl genomförd. Trots att alltså urvalet utökats med utländska medborgare och 76-80-åringar, grupper som dragit ned svarsfrekvensen, uppvisar SOM-92 den bästa svarsfrekvensen av alla tidigare SOM-undersökningar.

Svarsfrekvens i grupper

Förra året drogs slutsatsen, efter tre år med lägre svarsfrekvens, att det numera är svårt att uppnå den traditionellt eftersträvarvärda svarsfrekvensen om 70 procent i samhällsvetenskapliga undersökningar (Kratz, 1992). Det visade sig med 1992 års SOM vara en något förhastad slutsats. SOM-92:s arbetssätt har varit mycket framgångsrikt.

Det visar sig att de svarande i princip följer samma mönster år från år, trots ganska stora skillnader i svarsfrekvens. Tabell 3 redovisar svarsandelen i olika grupper och ger möjlighet till kontroll.

Det förekommer inga större skillnader i svarsbenägenhet mellan män och kvinnor. I SOM-87 och -88 var svarsfrekvensen något högre bland kvinnor än bland män, medan männen svarade bäst i SOM-86, -90 samt i årets SOM-undersökning. Den huvudsakliga slutsatsen är därför att benägenheten att svara på SOM-enkäten är i stort sett lika stor bland män som bland kvinnor.

Svarsbenägenheten i olika åldersgrupper varierar oftast i den här typen av undersökningar. De yngsta och de äldsta svarar i allmänhet i högst utsträckning och åldersgrupperna runt 25 svarar i lägst. I SOM-92 har emellertid detta mönster till viss del brutits. Den åldersgrupp som introducerades i år, 76-80-åringarna, svarade i mycket låg utsträckning, vilket också var väntat. De allra yngsta, 15-19-åringarna, svarade i SOM-92 sämre än vad de brukar. Därremot svarade 40-59-åringarna betydligt bättre än föregående år.

Tabell 3. Svarsandelar i olika grupper för SOM-undersökningarna 1986-1992 (procent)

	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92
<i>Kön</i>							
män	66	68	65	65	66	64	70
kvinnor	63	72	70	66	64	63	65
<i>Ålder</i>							
15-19	73	77	76	64	66	65	64
20-24	61	68	60	66	59	60	62
25-29	60	62	64	59	62	56	65
30-39	60	69	65	66	61	59	65
40-49	64	68	69	67	65	62	73
50-59	66	66	69	66	67	65	71
60-75	67	70	67	66	70	70	70
76-80							57
<i>Riksområde</i>							
Stockholm	53	66	59	61	63	60	66
östra Mellansverige	67	69	70	66	66	67	67
Småland med öarna	77	71	74	66	70	64	70
Sydsverige	68	72	67	61	61	61	64
Västsverige	62	74	66	60	66	62	68
norra Mellansverige	70	72	69	64	64	62	68
mellersta Norrland	69	72	64	63	67	71	68
övre Norrland	65	64	74	68	67	67	70

Den enda grupp som följer i gamla spår är 20-39-åringarna, som även i år svarar sämre än övriga. Åldersfördelningen är dock jämnare i SOM-undersökningarna än vad den är i många andra enkätundersökningar (se t ex Severinsson, 1986). I tabell 4a jämförs åldersfördelningen mellan svenska folket, urvalet i SOM-undersökningarna 1986-1991 och de svarande i samma undersökningar. I tabell 4b görs en jämförelse mellan åldersfördelningen i Sverige, i SOM-92:s urval samt de svarande i SOM-92.

Tabell 4a. Åldersgruppernas fördelning i SOM-undersökningarna 1986-1991 i jämförelse med Sverige totalt (procent)

Ålder	SOM-86		SOM-87		SOM-88		SOM-89		SOM-90		SOM-91		Sv. bef.
	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	
15-29	29	30	25	26	26	27	27	27	27	26	27	26	27
30-49	36	34	37	37	37	36	38	40	38	37	37	37	37
50-75	35	36	38	37	37	37	35	33	35	37	37	37	36
S:a procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svars-personer	1668		1672		1645		1578		1582		1573		**

Anmärkning: Uppgifterna om svenska folkets åldersfördelning är hämtade ifrån Statistisk årsbok 1986. Samtliga urval 2500 personer, 15-75 år. Urv= hela urvalet sv= de svarande.

Tabell 4b. Åldersgruppernas fördelning i SOM-92 i jämförelse med Sverige totalt (procent)

	SOM-92		Sv. bef.
	urv.	svar	
15-29	26	25	27
30-49	36	37	37
50-64	20	21	20
65-80	18	17	17
S:a procent	100	100	101
Antal svarpersoner	1889		**

Anmärkning: Uppgifterna om svenska folkets åldersfördelning är hämtade från Statistisk årsbok 1993. Urval 2800 personer, 15-80 år, även utländska medborgare. Urv= hela urvalet svar= de svarande.

De sex tidigare SOM-undersökningarna präglas alla av en utmärkt representativitet vad gäller åldersgruppernas fördelning, i urvalet såväl som bland de svarande (se tabell 4a). Mer än tre procentenheters

skillnad har aldrig förekommit. 1992 års undersökning är även den mycket representativ, inga större skillnader finns (se tabell 4b).

Svarsbenägenheten i olika landsdelar har varierat från år till år (se tabell 3). Vissa områden är dock traditionellt sämre eller bättre än övriga, så även i SOM-92. Stockholmsområdet och Sydsverige ligger lägst i svarsbenägenhet, medan Småland med öarna samt Norrland genom åren har haft högst svarsbenägenhet (undantaget något år).

Internbortfall

Det externa bortfallet, som ger svarsfrekvensen, är beroende av hur många som skickar in ifyllda formulär. Det interna bortfallet är beroende av hur väl svarpersonerna fyllt i sina formulär. Bedömningen är helt och hållet kvantitativ; hur många har hoppat över en viss fråga, ett frågeblock eller frågeavsnitt. I SOM-92 är alla tre typerna av internbortfall sällsynta. Andelen helt överhoppade frågor är överhuvudtaget låg i SOM-undersökningarna.

16 enkäter har exkluderats på grund av att alltför få frågor varit ifyllda. I majoriteten av dessa har svarspersonen besvarat det första frågeblocket, om medier, men givit upp när frågorna handlar om politik och samhälle, som antagligen upplevts som svårare. De flesta frågor i SOM-92 har ett bortfall på under fem procent. De frågor som har ett bortfall på över fem procent är dock fler i SOM-92 än de var i SOM-91. De frågor som hoppats över är av två slag. De är antingen svårbesvarade, såsom vilken inställning de olika partierna har till EG (fråga 39), vilka samhällsproblem som är viktigast just nu (fråga 16) och vilka egenskaper svarspersonens lokala morgontidning har (fråga 10), eller också är de personliga, såsom vilket parti svarspersonen föredrar (frågorna 24 och 74), yrkesgrupp (fråga 66), vilken sektor svarspersonen arbetar inom (fråga 67), medlemskap i fackförbund (fråga 68) och subjektiv klasstillhörighet (fråga 71).

Längden på frågan verkar inte vara lika avgörande som svårighetsgraden. De riktigt långa frågorna har i allmänhet inte högre bortfall än de kortare.

Sex frågor i enkäten ställdes utan fasta svarsalternativ. Svarspersonerna fick själva ange vilken tidning de läser, vilka samhällsproblem de ansåg vara de viktigaste just nu, om de funderat på att flytta utomlands och så fall vart, vart de skulle flytta om de blev tvungna att lämna Sverige, vilket yrke de har/hade och om de har bil i hushållet. Viktiga samhällsfrågor samt vilket land man skulle flytta till om man blev tvungen uppvisade höga bortfallssiffror (10 respektive 8 procent), medan de övriga frågorna hade mycket lågt internt bortfall.

I stort sett följer interbortfallet samma mönster som föregående SOM-undersökningar. De allra flesta svarspersonerna svarar på de flesta frågorna, medan en del känsliga frågor och en del svåra politiska frågor blir överhoppade i något större utsträckning.

Sist i enkäten får intervjupersonen själv ta ställning till formuläret och om några av frågorna var svåra att svara på. Liksom föregående år var interbortfallet relativt stort på denna fråga, 16 procent. Och liksom tidigare år tyckte en klar majoritet av dem som svarade, 74 procent, att det inte var några större problem att besvara enkäten, medan 26 procent angav att vissa frågor var svåra svara på.

Bakgrundsvariabler

I tabell 5 görs en jämförelse av de olika bakgrundsvariablernas fördelning i de sju SOM-undersökningarna. Vi ser en nästan identisk fördelning genom åren. SOM-92 är mycket lik sina föregångare när det gäller fördelningen på olika bakgrundsuppgifter. Där jämförelser är möjliga stämmer resultaten också mycket väl överens med hela svenska folkets fördelning.

Tabell 5. Jämförelse mellan bakgrundsvariabler SOM-undersökningarna 1986-1992 och samtliga svenskar (procent)

Bakgrunds- variabler	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	samtliga svenskar
<i>Kön</i>								
Män	51	49	47	48	51	52	52	49
Kvinnor	49	51	53	52	49	48	48	51
<i>Ålder</i>								
15-29	30	26	27	26	26	26	25	26
30-49	34	37	36	39	37	37	37	36
50-75	36	37	37	35	37	37	34	33
76-80							4	5
<i>Arbetstid</i>								
Heltid	76	74	74	76	77	78	78	81
Deltid	24	26	26	24	23	22	22	19
<i>Sektor</i>								
Statlig	17	17	18	16	15	13	16	10
Kommunal	28	28	27	31	27	30	27	31
Privat	55	55	55	53	58	57	57	59
<i>Facklig tillhörighet</i>								
LO	59	59	55	56	56	56	53	58
TCO	33	33	33	34	32	32	33	33
SACO	8	8	12	10	13	12	13	9

Anmärkning: Siffrorna under kolumnen "samtliga svenskar" är hämtade från Statistisk Årsbok 1993. I SOM-86 ställdes frågan om fackförening som 'är' medlem; fr o m SOM-87 är frågan formulerad som 'är/var' medlem.

Tabell 5. forts.

Bakgrunds- variabler	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM 90	SOM -91	SOM -92
<i>Förvärvsarbete</i>							
Förvärvsarbetande	63	63	63	64	63	60	57
Har beredskapsarbete	1	1	1	0	0	0	1
AMS-utbildning	1	1	1	1	1	1	2
Arbetslös	2	2	2	1	2	4	5
Ålderspensionär	14	15	14	15	15	14	17
Förtidspensionär	5	4	5	4	3	4	4
Hemarbetande	5	4	3	4	3	4	2
Studerande	11	11	11	10	10	10	10
Ej svar	2	3	2	2	3	3	3
<i>Självklassificerad yrkesgrupp</i>							
Tjänsteman	24	28	28	25	25	23	26
Tjänsteman, arbetsledande	13	12	14	15	15	15	13
Tjänsteman, företagsledande	2	3	2	2	2	3	3
Arbetare	44	42	39	40	39	41	40
Arbetare, arbetsledande	6	5	6	7	7	7	7
Egenanställd arbetare	1	1	1	1	1	1	1
Jordbrukare, ingen anställd	3	3	3	3	2	2	2
Jordbrukare, anställda	0	0	1	0	0	0	0
Företagare, ingen anställd	3	3	4	3	4	3	3
Företagare, 1-9 anställda	3	3	2	3	4	3	3
Företagare, 10- anställda	1	1	0	1	1	2	1
<i>Subjektiv klasstillhörighet</i>							
Arbetarfamilj	52	46	48	45	46	45	47
Jordbrukarfamilj	4	4	5	5	4	5	4
Tjänstemannafamilj	25	29	27	29	29	26	27
Högre tjänstemannafamilj	10	11	11	11	10	12	12
Egen företagare	9	10	8	10	11	12	10
<i>Politiskt intresse</i>							
Mycket intresserad	9	12	9	10	10	10	12
Ganska intresserad	38	41	41	41	42	44	45
Inte särskilt intresserad	44	40	41	42	39	37	36
Inte alls intresserad	10	7	8	7	8	8	7
<i>Ej svar</i>	1	1	1	0	1	1	0

SOM-undersökningarna är vid det här laget en etablerad tidsserie, med sju års undersökningar. Varje ytterligare år kommer att göra SOM-data ännu mer värdefulla. Materialet som redovisats i detta

kapitel visar att SOM-undersökningarna har en god representativitet och att materialet med fördel kan användas för jämförelser över tid. SOM-datamängderna kan också slås ihop för att skapa större mängder och därmed ge högre tillförlitlighet för olika specialanalyser.

Referenser

- Bennulf, Martin (1991) 'Samhälle opinion massmedia 1989 – metod och genomförande', sid 131-142 i Holmberg och Weibull (red.), *Medier och opinioner*. SOM-undersökningen 1990. SOM-rapport nr 5. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) 'Metodredovisning', sid 63-77 i Holmberg och Weibull (red.), *SOM-undersökningen 1987*. SOM-rapport nr 2. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) *Tidningsläsning i Gästrikland – en presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 28. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1989) 'SOM-undersökningen 1988. Metod frågeformulär kodbok'. SOM-rapport nr 3. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Kratz, Charlotta (1989) *Tidningsläsning i Kalmar och på Öland*. Arbetsrapport nr 54. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 3. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1991) 'Metod – genomförande, tillförlitlighet' sid 119-133 i Weibull och Holmberg (red.), *Åsikter om massmedier och samhälle*. SOM-rapport nr 7. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1992) 'SOM-undersökningen 1991: Genomförande och tillförlitlighet' sid 221-235 i Holmberg och Weibull (red.), *Trendbrott?* SOM-rapport nr 8. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara – det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Reimer, Bo (1987) 'SOM-undersökningen 1986: uppläggning och utfall' sid 5-7 i Holmberg och Weibull (red.), *SOM-undersökningen 1986. Genomförande deltagande huvudresultat*. SOM-rapport nr 1. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1986) *Tidningsläsning i Södermanland*. Arbetsrapport nr 13. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1990) *Tidningsläsning i nordöstra Skåne*. Arbetsrapport nr 2. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Statistisk Årsbok 1986.

Statistisk Årsbok 1993

Författarna

Martin Bennulf, fil lic, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på opinionsbildning i miljöfrågor.

Ulf Bjereld, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt konflikterna i Mellanöstern.

Karin Björkqvist Hellingwerf, fil kand, är verksam inom forskningsprogrammet Dagspresskollegiet, institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Marie Demker, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på politiska partier samt västeuropeisk politik.

Maria Elliot, fil kand och högskoleadjunkt, är verksam vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på publikens syn på mediernas trovärdighet.

Peter Esaiasson, docent, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på partiledare, politisk opinionsbildning och riksdagen.

Sören Holmberg, professor, är ledare för valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och representativ demokrati.

Charlotta Kratz, fil kand, är verksam inom forskningsprogrammet Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Rutger Lindahl, chef för Utrikespolitiska institutet, Stockholm och docent vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar kring Europafrågor, samt säkerhetspolitisk opinion och debatt.

Lennart Nilsson, högskolelektor vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Karl Erik Rosengren, professor i massmedieforskning vid Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap, Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Anna Rönström, fil kand, är verksam inom SOM-institutet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Henrik Selin, fil kand, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring mediestruktur, medieanvändning och journalistisk etik.

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA 1992

FÖRVALTNINGSHÖGSKOLAN

INSTITUTIONEN FÖR
JOURNALISTIK OCH MASSKOMMUNIKATION

STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN

GÖTEBORGS UNIVERSITET

- Minskar förtroendet för massmedierna?
- Vad tycker medborgarna om samhälls-
servicen?
- Hur intresserade är svenskarna av
internationella frågor?
- Vad tycker svenskarna om kärnkraften?

Detta är ett exempel på frågor som Samhälle Opinion och Massmedia 1992 försöker besvara.

Undersökningen görs av tre forskningsinstitutioner vid Göteborgs universitet i samarbete med SIFO.

Varför görs Samhälle Opinion Massmedia?

Statsvetenskapliga institutionen har sedan mitten av 1950-talet genomfört studier om massmedier och opinionsbildning. Det viktigaste syftet med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar. Resultaten utgör ett väsentligt underlag för debatten kring demokrati- och massmediafrågor i Sverige.

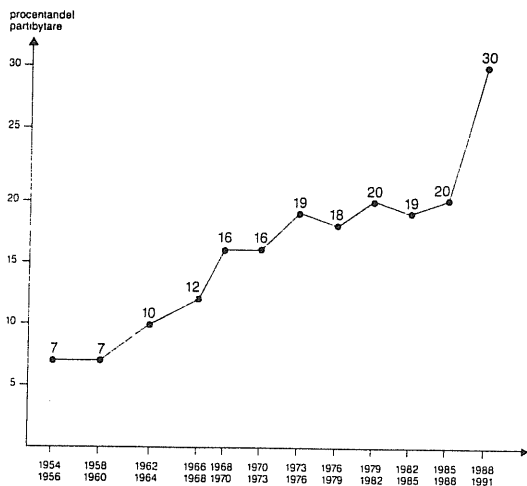
Några resultat som under senare år särskilt har uppmärksammats är att antalet väljare som byter parti har ökat i Sverige och att förtroendet för politiker har minskat.

Under många år har också forskning om den offentliga sektorn — särskilt kommunerna — bedrivits vid Statsvetenskapliga institutionen och Förvaltningshögskolan.

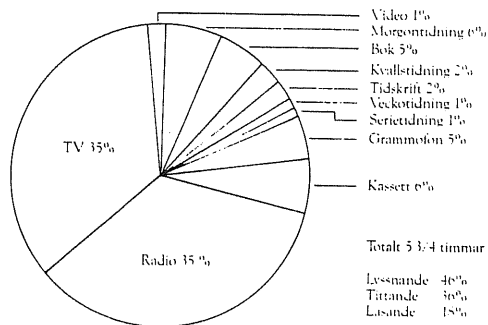
Forskningen vid Institutionen för journalistik och masskommunikation har gett kunskap om hur vi tar del av tidningar, radio och TV. Exempelvis ägnar svenskarna knappt sex timmar om dagen åt medier. Längst tid går till radio och TV.

SOM-undersökningen genomförs varje år. Det ger möjligheter att studera hur vanor och åsikter förändras. Den första undersökningen gjordes 1986.

Andelen partitytare 1956—1991

Medieanvändning 1991

Ett Sverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 2800 personer i Sverige. Det är alltså sluppen som gjort att just Du kommit med i undersökningen. Tillammans ger de utvalda personerna en god bild av befolkningen i Sverige.

För att få rättvisande resultat är det viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Men det är Du själv som avgör om Du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Massmedia samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. Det innebär att frågorna spänner över ett flertal områden. Formuläret inleds med frågor om massmedier och fortsätter

sedan med frågor om politik, kärnkraft, internationella frågor, samhällsservice osv. Antalet frågor kan verka stort. Men de flesta frågor kan besvaras enkelt med kryss i tillämplig ruta.

Resultat från 1991 års undersökning om svenskarnas åsikter och intressen

- 36 procent av svenskarna tycker att Sverige skall gå med i EG, även om det innebär en minskad politisk självständighet.
- 50 procent av svenskarna vill se en minskning av den offentliga sektorn.
- 61 procent har stort förtroende för den lokala morgonpressen — 19 procent har stort förtroende för kvällspressen.
- Kvinnor utnyttjar den offentliga servicen oftare än män och är mera positiva till den offentliga sektorn.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår **aldrig**.

Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt. De uppgifter Du lämnar är **inte** offentliga.

Varje år kommer det en bok från SOM-

undersökningen. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel på sådana böcker är: *Åttiototal. Svensk opinion i empirisk belysning* (1989), *Medier och opinion i Sverige* (1990) och *Trendbrott?* (1992). De kan beställas från SOM-undersökningen (adress, telefon- och faxnummer nederst på sista sidan).

Uppgifter från annat håll

För att minska omfånget på enkäten hämtas uppgifter om födelsedatum, namn, adress, bostadsort, medborgarskap och inkomst från offentlig befolkningsregister (DAFA/SPAR).

Uppgifter om ekonomiska och politiska förhållanden i kommuner hämtas från offentlig statistik.

Förvaltningshögskolan Institutionen för journalistik och masskommunikation Statsvetenskapliga Institutionen

Göteborgs Universitet

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är en av Sveriges ledande forskningsinstitutioner när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning. Institutionen forskar kring väljare och val samt studerar åsiktsbildningen i olika politiska frågor.

Institutionen för journalistik och masskommunikation studerar massmedier och populärkultur, bl a frågor om hur svenskarna tar del av press, radio och TV samt vad de anser om svensk journalistik.

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

Följande forskare deltar i årets undersökning:

Fil lic Martin Bennulf:
Miljöopinion

Fil dr Ulf Bjereld:
Utrikesfrågor

Fil dr Peter Esaiasson:
Partiledarna

Professor Sören Holmberg:
Politik och kärnkraft

Docent Rutger Lindahl:
EG-frågor

Högskolelektor Lennart Nilsson:
Professor Lars Strömberg:
Kommunal service

Professor Karl Erik Rosengren:
Internationell kommunikation

Professor Lennart Weibull:
Massmedier

Aktuella böcker från institutionerna

Asp Kent (1986): *Mäktiga massmedier*. Akademilitteratur.

Bennulf, Martin (1990): *Grönt ljus. Väljarna och miljöpartiets valframgång 1988*. Statsvetenskapliga institutionen.

Bjereld, Ulf (1992): *Kritiker eller medlare? Sveriges utrikespolitiska roller 19845—1990*. Nerenius & Santerus Förlag.

Carlsson, Ulla och Magnus Anshelm (red.) (1991): *MedieSverige 1991*. Nordicom-Sverige.

Ellior, Maria (1991): *Förtroendekapital i forskningring*. Svensk Informations Mediecenter.

Esaiasson, Peter (1990): *Svenska valkampanjer 1866—1988*. Publica.

Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1990): *Rött blått grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Bonniers.

Hadenius, Stig och Lennart Nilsson (1991): *Ifrågasatt. Offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk Informations Mediecenter.

Holmberg, Sören och Peter Esaiasson (1988): *De folkvalda*. Bonniers.

Lindahl, Rutger och Lars-Göran Larsson (1991): *Det europeiska politiska samarbetet*. SNS förlag.

Roe, Keith och Lennart Weibull (red.) (1989): *Vad gör kabel-TV i Sverige?* Studentlitteratur.

Weibull, Lennart (red.) (1991): *Svenska journalister. Ett grupporträtt*. Tidens förlag.

Weibull, Lennart och Karin Björkqvist (red.) (1989): *Dagspressen och dess läsare*. Almqvist & Wiksell International.

Vi svarar gärna på frågor

Om Du undrar över någonting, ring oss eller skriv en rad. Adressen är:

Samhälle Opinion Massmedia
Förvaltningshögskolan
Göteborgs universitet
Sprängkullsgatan 17
411 23 GÖTEBORG

Telefonnumret är 031-773 15 96. Vid rikssamtal, be att få bli uppringd.
Fax 031-773 47 19.

FORMULÄR/KODBOK

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA 1992

FÖRVALTNINGSHÖGSKOLAN

INSTITUTIONEN FÖR
JOURNALISTIK OCH MASSKOMMUNIKATION

STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN

GÖTEBORGS UNIVERSITET

INNEHÅLLSÖVERSIKT

FRÅGENUMMER	FRÅGEOMRÅDE
1-14	MASSMEDIER
15-26	POLITIK OCH SAMHÄLLE
27-35	ENERGI, KÄRNKRAFT OCH MILJÖ
36-45	SVERIGE OCH OMVÄRLDEN
46-56	FRITID
57-74	BAKGRUNDSFRÅGOR

DE FÖRSTA FRÅGORNA GÄLLER VILKA MASSMEDIER DU TAR DEL AV

Fråga 1. Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna till följande typer av nyhetsprogram i radio och TV?

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
V1 Nyheter i lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V2 Aktuellt i Kanal 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V3 Rapport i TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V4 Dagens Eko i riksradien	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V5 Regionala nyheter i TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V6 Nyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V7 Frukost-TV i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V8 Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V9 3-minutersnyheterna i TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Fråga 2. Vilken morgontidning brukar Du läsa regelbundet? (Med regelbundet menas här minst ett nummer per vecka. Om Du läser mer än en morgontidning ange vilken Du betraktar som Din lokala morgontidning).

- V10 1 TIDN1, TIDN2 (SE BILAGA)
(Tidningens namn)
- 2 Läser ingen morgontidning regelbundet

Fråga 3. Om Du läser någon morgontidning regelbundet - ungefär hur många gånger per vecka brukar Du läsa denna tidning?

- V11
7 dagar	6 dagar	5 dagar	4 dagar	3 dagar	2 dagar	1 dag
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

Fråga 4. Prenumererar Du eller någon annan i Ditt hushåll på denna tidning?

- V12 1 Ja
 2 Nej

Om nej, på vilket sätt har Du då tillgång till tidningen?

- V13 a Läser hos bekant
- V13 b Lånar av bekant
- V13 c Läser på arbetet/skolan
- V13 d Läser på bibliotek
- V13 e Köper lösnummer
- V13 f Annat sätt (ange vilket):.....
- 0 el. 1

Fråga 5. Ungefär hur lång tid brukar Du ägna åt Din lokala morgontidning en genomsnittlig vardag?

		Ca 0 min	Ca 5 min	Ca 10 min	Ca 15 min	Ca 20 min	Ca 25 min	Ca 30 min	Ca 35 min	Ca 40 min	Ca 45 min	Ca 50 min	Ca 55 min	Ca 60 min	Över 60 min
Före kl 08.00	V14	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kl 08.00-12.00	V15	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kl 12.00-17.00	V16	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Efter kl 17.00	V17	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

Fråga 6. Läser Du ytterligare någon morgontidning - åtminstone tre dagar i veckan?

V18 1 Ja
 2 Nej

Fråga 7. Hur ofta brukar Du läsa följande kvällstidningar?

		6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
V19	Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
V20	Expressen	☐	☐	☐	☐	☐
V21	Idag (GT/Kvällsposten)	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 8. Läser Du regelbundet någon utländsk tidning eller tidskrift?

		6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
V22	Dagstidning	☐	☐	☐	☐	☐
V23	Annan tidning eller tidskrift	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 9. Hur viktigt anser Du personligen det vara att en dagstidning, t ex den morgontidning Du brukar läsa, utmärks av följande egenskaper?

		Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
V24	Innehåller lokala nyheter	☐	☐	☐	☐
V25	Kommer i tid på morgonen	☐	☐	☐	☐
V26	Bevakar de stora politiska nyheterna	☐	☐	☐	☐
V27	Har bra bilder till artiklarna	☐	☐	☐	☐
V28	Skriver trovärdigt och sakligt	☐	☐	☐	☐
V29	Är partipolitiskt obunden	☐	☐	☐	☐
V30	Har ett lågt prenumerationspris	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 10. Hur väl anser Du personligen att följande saker stämmer in på den morgontidning som Du själv brukar läsa?

	Mycket bra	Ganska bra	Inte särskilt bra	Inte alls bra
V31 Innehåller lokala nyheter	☐	☐	☐	☐
V32 Kommer i tid på morgonen	☐	☐	☐	☐
V33 Bevakar de stora politiska nyheterna	☐	☐	☐	☐
V34 Har bra bilder till artiklarna	☐	☐	☐	☐
V35 Skriver trovärdigt och sakligt	☐	☐	☐	☐
V36 Är partipolitiskt obunden	☐	☐	☐	☐
V37 Har ett lågt prenumerationspris	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 11. Vilken av följande informations- eller reklamformer (dagspressannonser, kvällspressannonser etc) har Du mest praktisk nytta av, mest tid att titta på osv. Kryssa bara för ett alternativ på varje rad.

	Dagspress-annonser	Kvällspress-annonser	Veckopress-annonser	Direktreklam i brevlådan
V38 Vilken av de olika reklamformerna har Du <u>störst praktisk nytta av</u> ?	☐	☐	☐	☐
V39 Vilken av de olika reklamformerna har Du normalt <u>mest tid</u> att titta på?	☐	☐	☐	☐
V40 Vilken av de olika reklamformerna läser Du normalt <u>mest noggrant</u> ?	☐	☐	☐	☐
V41 Vilken av de olika reklamformerna innehåller generellt sett <u>mest tillförlitlig reklam</u> ?	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 12. Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
V42 Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
V43 Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
V44 Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
V45 Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
V46 Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
V47 Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
V48 Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
V49 De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
V50 Radio och TV	☐	☐	☐	☐	☐
V51 Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
V52 Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

Fråga 13. När det gäller nyheter om aktuella händelser, hur viktigt anser Du personligen det vara att få nyheter från följande områden/länder?

		Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	
inom Sverige						
V53	1	Stockholmsområdet	☐	☐	☐	☐
V54	2	Göteborgsområdet	☐	☐	☐	☐
V55	3	Norrland	☐	☐	☐	☐
inom Norden						
V56	4	Danmark	☐	☐	☐	☐
V57	5	Norge	☐	☐	☐	☐
V58	6	Finland	☐	☐	☐	☐
inom Europa						
V59	7	Estland	☐	☐	☐	☐
V60	8	Litauen	☐	☐	☐	☐
V61	9	Polen	☐	☐	☐	☐
V62	10	Tyskland	☐	☐	☐	☐
V63	11	Storbritannien	☐	☐	☐	☐
övriga världen						
V64	12	Mellanöstern och Israel	☐	☐	☐	☐
V65	13	f d Sovjetunionen	☐	☐	☐	☐
V66	14	Indien	☐	☐	☐	☐
V67	15	Japan	☐	☐	☐	☐
V68	16	USA	☐	☐	☐	☐
			1	2	3	4

Fråga 14. Har Du någon gång besökt något eller några av de länder som nämns i fråga 13?

V69 1 Nej

2 Ja - länderna nummer..... DANMARK - USA
(v.g. använd nummer för länderna enligt numreringen i fråga 13!)

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM POLITIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 15. Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?

- V70
- 1 Mycket intresserad
- 2 Ganska intresserad
- 3 Inte särskilt intresserad
- 4 Inte alls intresserad

Fråga 16. Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag?
Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

Svar: _____

V71

PROB 1

PROB 2

(SE BILAGA)

PROB 3

Fråga 17. Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
V72 Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
V73 Minska försvarsutgifterna	☐	☐	☐	☐	☐
V74 Behålla kärnkraften även efter år 2010	☐	☐	☐	☐	☐
V75 Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	☐	☐	☐	☐	☐
V76 Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
V77 Öka möjligheten att välja inte bara parti utan också personer i svenska val	☐	☐	☐	☐	☐
V78 Låta privata företag svara för äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐
V79 Överföra banker och försäkringsbolag i samhällets ägo	☐	☐	☐	☐	☐
V80 Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

Fråga 18. Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?

- V81
- 1 Mycket bra
 2 Ganska bra
 3 Varken bra eller dåligt
 4 Ganska dåligt
 5 Mycket dåligt

Fråga 19. Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?

- V82
- 1 Klart till vänster
 2 Något till vänster
 3 Varken till vänster eller till höger
 4 Något till höger
 5 Klart till höger

Fråga 20. Vad är Din åsikt om ett svenskt medlemskap i EG?

- V83
- 1 I huvudsak för ett svenskt medlemskap i EG
 2 I huvudsak emot ett svenskt medlemskap i EG
 3 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mera tveksam?

- V84
- 1 Bestämd uppfattning 2 Mera tveksam

Fråga 21. Skulle enligt Din bedömning ett svenskt medlemskap i EG i huvudsak vara till fördel eller nackdel för:

	Huvudsakligen till fördel	Varken till fördel eller nackdel	Huvudsakligen till nackdel
V85 Sverige	☐	☐	☐
V86 Din kommun	☐	☐	☐
V87 Dig och Ditt hushåll	☐	☐	☐
	1	2	3

Fråga 22. Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar de politiska partierna. Var skulle Du personligen vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

	Ogillar starkt					Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5	
V88 Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V89 Moderata samlingspartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V90 Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V91 Folkpartiet liberalerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V92 Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V93 Miljöpartiet de gröna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V94 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V95 Ny Demokrati	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Om Du skulle använda samma skala för partiledarna, var skulle Du placera:

	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
V96 Olof Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V97 Carl Bildt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V98 Lars Werner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V99 Bengt Westerberg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V100 Ingvar Carlsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V101 Alf Svensson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V102 Jan Wachtmeister	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 23. På nedanstående lista finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva olika egenskaper hos partiledarna. Hur bra tycker Du att de stämmer in på Ingvar Carlsson, Carl Bildt och Jan Wachtmeister?

		Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt
Ingvar	V103 Ärlig	☐	☐	☐	☐
Carlsson	V104 Pålitlig	☐	☐	☐	☐
	V105 Inspirerande	☐	☐	☐	☐
	V106 Kunnig	☐	☐	☐	☐
	V107 Sympatisk	☐	☐	☐	☐
	V108 Stark ledare	☐	☐	☐	☐
Carl Bildt	V109 Ärlig	☐	☐	☐	☐
	V110 Pålitlig	☐	☐	☐	☐
	V111 Inspirerande	☐	☐	☐	☐
	V112 Kunnig	☐	☐	☐	☐
	V113 Sympatisk	☐	☐	☐	☐
Jan Wachtmeister	V114 Stark ledare	☐	☐	☐	☐
	V115 Ärlig	☐	☐	☐	☐
	V116 Pålitlig	☐	☐	☐	☐
	V117 Inspirerande	☐	☐	☐	☐
	V118 Kunnig	☐	☐	☐	☐
	V119 Sympatisk	☐	☐	☐	☐
	V120 Stark ledare	☐	☐	☐	☐

Fråga 24. Vilket parti tycker Du bäst om idag?

- V121 a Vänsterpartiet
 V121 b Socialdemokraterna
 V121 c Centerpartiet
 V121 d Folkpartiet liberalerna
 V121 e Moderata samlingspartiet
 V121 f Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet
 V121 g Miljöpartiet de gröna
 V121 h Ny Demokrati
 V121 i Annat parti (v.g. ange vilket):.....

Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- V122 1 Ja, mycket övertygad
 2 Ja, något övertygad
 3 Nej

Fråga 25. Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet ej
V123 Barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V124 Skola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V125 Barnavårdscentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V126 Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V127 Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V128 Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V129 Folkvandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V130 Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V131 Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V132 Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V133 Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V134 Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V135 Socialvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V136 Miljövård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V137 Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Fråga 26. Här kan Du läsa ett påstående om servicen och kommunalskatten. Vad tycker Du om påståendet -instämmer Du eller har Du motsatt åsikt?

	Instämmer helt	Instämmer i stort sett	I stort sett motsatt åsikt	Helt motsatt åsikt
V138 Det är mer angeläget att sänka kommunal- skatten än att bygga ut den kommunala servicen	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

DESSA FRÅGOR GÅLLER DIN UPPFATTNING OM ENERGI, KÄRNKRAFT OCH MILJÖ

Fråga 27. År 1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är Din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?

V139

- 1 Stoppa kärnkraften omedelbart
 2 Avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010
 3 Avveckla kärnkraften till år 2010
 4 Avveckla kärnkraften men inte så snabbt som till år 2010
 5 Använd kärnkraften, avveckla den inte
 6 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mera tveksam?

V140

- 1 Bestämd uppfattning
 2 Mera tveksam

Fråga 28. Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften?
 Hur stor är risken för:

Mycket
liten risk

Mycket
stor risk

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

V141 En större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige

V142 Fler cancerfall och andra sjukdomar om vi använder kärnkraften

V143 Att kärnkraften ger ökade miljöskador på mark, luft och vatten

V144 Att kärnkraften ger upphov till ärftliga skador på kommande generationer

V145 Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt

V146 Att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen

Om Du skulle använda samma skala för följande risker, hur stor är risken för:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

V147 Olyckor vid driften av kärnkraftverk i Sverige

V148 Olyckor vid transporter av kärnavfallet i Sverige

V149 Olyckor vid förvaring av kärnavfallet i Sverige

V150 Sabotage/terroraktivitet vid transporter eller förvaring av kärnavfallet i Sverige

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 29. Tror Du personligen att kärnkraften kommer att vara avvecklad i Sverige år 2010?

- 1 Ja, absolut
 2 Ja, troligen
 3 Nej, troligen inte
 4 Nej, absolut inte

1151

Fråga 30. Det finns olika åsikter om hur vi i Sverige skall slutförvara det högaktiva avfallet från kärnkraften, dvs det mest farliga avfallet. En del anser att det högaktiva avfallet en gång för alla skall slutförvaras så att det inte går att komma åt i framtiden, medan andra tycker att det skall slutförvaras så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det. Vad anser Du?

- 1 Vi skall en gång för alla slutförvara det högaktiva avfallet så att det inte går att komma åt i framtiden
 2 Vi skall slutförvara det högaktiva avfallet så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det
 3 Har ingen bestämd åsikt i frågan

1152

Fråga 31. Hur pass informerad tycker Du att Du personligen är i frågor som gäller lagring och slutförvaring av kärnkraftens högaktiva avfall?

- 1 Mycket välinformerad
 2 Ganska välinformerad
 3 Ganska oinformerad
 4 Helt oinformerad

1153

Fråga 32. Skulle Du vilja ha mer information om kärnkraftens avfallsfrågor?

- 1 Ja, mycket mer
 2 Ja, något mer
 3 Nej

1154

Fråga 33. Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?

	Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet
1155 Miljöorganisationer	☐	☐	☐	☐
1156 Kärnkraftsindustrin	☐	☐	☐	☐
1157 Regeringen	☐	☐	☐	☐
1158 Forskare	☐	☐	☐	☐
1159 Journalister	☐	☐	☐	☐
1160 Statliga myndigheter	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 34. Hur ofta gör Du personligen nedanstående saker?

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Kör aldrig bil
V161 Av miljöskäl, sänker hastigheten vid bilkörning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V162 Köper drycker i engångsflaskor	☐	☐	☐	☐	☐	
V163 Väljer att gå eller cykla istället för motordriven transport (bil, buss etc)	☐	☐	☐	☐	☐	
V164 Sorterar hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐	
V165 Äter biodynamiskt odlade grönsaker	☐	☐	☐	☐	☐	
V166 Handlar miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	

Fråga 35. Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den svenska miljödebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
V167 Sänka hastigheten på vägarna	☐	☐	☐	☐	☐
V168 Förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar	☐	☐	☐	☐	☐
V169 Stoppa privatbilismen i innerstäderna	☐	☐	☐	☐	☐
V170 Lagstifta om sortering av hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐
V171 Förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐
V172 Förbjuda tvättmedel som innehåller optiska vitmedel	☐	☐	☐	☐	☐

DETTA BLOCK GÄLLER SVERIGES FÖRHÅLLANDE TILL OMVÄRLDEN

Fråga 36. Vad tror Du att ett svenskt EG-medlemskap skulle innebära för utvecklingen i Sverige inom följande områden?

	Stor förbättring	Viss förbättring	Varken förbättring eller försämring	Viss försämring	Stor försämring
V173 Miljön	☐	☐	☐	☐	☐
V174 Arbetsmarknaden	☐	☐	☐	☐	☐
V175 Sociala tryggheten	☐	☐	☐	☐	☐
V176 Ekonomiska utvecklingen	☐	☐	☐	☐	☐
V177 Tilltron till svensk neutralitet	☐	☐	☐	☐	☐

1 2 3 4 5

Fråga 37. Hur ställer Du Dig till följande förslag?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
V178	Sverige bör minska det militära försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
V179	Sverige bör bli medlem i EG även om det betyder minskad politisk självständighet	☐	☐	☐	☐	☐
V180	Sverige bör ta emot fler flyktingar från andra länder	☐	☐	☐	☐	☐
V181	Sverige bör stå utanför EG även om det skulle innebära en försämrad ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐
V182	Sverige bör medverka i ett organiserat europeiskt försvarssamarbete om det omfattar de flesta av Europas stater	☐	☐	☐	☐	☐
V183	Sverige bör inte på några villkor medverka i europeiskt försvarssamarbete	☐	☐	☐	☐	☐

OBS! V184 BORTTAGET!

Fråga 38. Hur pass informerad tycker Du att Du personligen är i frågor som gäller Sveriges förhållande till EG?

	Mycket välinformerad	Ganska välinformerad	Ganska oinformerad	Helt oinformerad
V185	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

Fråga 39. Enligt Din mening, vilken inställning har de olika politiska partierna till ett svenskt medlemskap i EG?

	Mycket positiv	Något positiv	Varken positiv eller negativ	Något negativ	Mycket negativ
V186 Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐
V187 Folkpartiet liberalerna	☐	☐	☐	☐	☐
V188 Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐
V189 Miljöpartiet de gröna	☐	☐	☐	☐	☐
V190 Moderaterna	☐	☐	☐	☐	☐
V191 Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐
V192 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet	☐	☐	☐	☐	☐
V193 Ny Demokrati	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

Fråga 40. Vad anser Du om massmediernas rapportering i EG-frågan?

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Delvis avvikande uppfattning	Helt avvikande uppfattning	Vet ej
V194 Massmedierna har innehållit för lite material i EG-frågan	☐	☐	☐	☐	☐
V195 Massmediernas EG-rapportering har i huvudsak varit saklig	☐	☐	☐	☐	☐
V196 Massmediernas rapportering i EG-frågan har varit svår att sätta sig in i	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

Fråga 41. Hur viktiga tycker Du att följande geografiska områden bör vara för den framtida svenska utrikespolitiken?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen bestämd åsikt
V197 Västeuropa	☐	☐	☐	☐	☐
V198 Östeuropa	☐	☐	☐	☐	☐
V199 De baltiska länderna	☐	☐	☐	☐	☐
V200 Mellanöstern	☐	☐	☐	☐	☐
V201 Södra Afrika	☐	☐	☐	☐	☐
V202 Nordamerika	☐	☐	☐	☐	☐
V203 Latinamerika	☐	☐	☐	☐	☐
V204 De nordiska länderna	☐	☐	☐	☐	☐

Hur viktiga tycker Du att följande frågor bör vara för den framtida svenska utrikespolitiken?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen bestämd åsikt
V205 Nedrustning	☐	☐	☐	☐	☐
V206 Bistånd	☐	☐	☐	☐	☐
V207 Mänskliga rättigheter	☐	☐	☐	☐	☐
V208 Försvar	☐	☐	☐	☐	☐
V209 Handel	☐	☐	☐	☐	☐
V210 Miljö	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

Fråga 42. Har Du någon gång funderat på att flytta från Sverige till något annat land?

V211 1 Nej
 2 Ja - till vilket land?.....FLYTTA (SE BILAGA).....(landets namn)

Fråga 43. Om Du skulle vara tvungen att flytta från Sverige till något annat land - vilket land skulle Du då välja?

V212 Svar:.....TVINGAD (SE BILAGA).....(landets namn)

Fråga 47. Hur mycket brukar Du se på följande typer av TV-program?

	Allt/i stort sett allt	Ganska mycket	Inte särskilt mycket	Ingenting/nästan inget alls
V243 Underhållningsprogram	☐	☐	☐	☐
V244 Nyhetsprogram	☐	☐	☐	☐
V245 Dokumentär- och samhällsprogram	☐	☐	☐	☐
V246 Sportprogram	☐	☐	☐	☐
V247 Kulturprogram	☐	☐	☐	☐
V248 Djur- och naturprogram	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 48. Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?

	Har ej tillgång till kanalen	Tittar på kanalen:					
		Dagligen	5-6 ggr/vecka	3-4 ggr/vecka	1-2 ggr/vecka	Mera sällan	Aldrig
V249 Kanal 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V250 TV 2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V251 TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V252 TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V253 TV5 Nordic	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V254 Nyhetskanalen CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V255 MTV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V256 Filmnet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V257 TV 1000	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V258 Eurosport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V259 Lokal kabel-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

Fråga 49. Vilken TV-kanal tycker Du har de bästa programmen när det gäller...
(Kryssa endast för en kanal per programtyp)

	Kanal 1	TV 2	TV 3	TV 4	Annan TV-kanal	Ingen upptätning
V260 Barnprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V261 Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V262 Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V263 Lättare underhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V264 Naturprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V265 Samhällsprogram/magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V266 Teater, opera, konsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V267 TV-serier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V268 Långfilmer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V269 Populärmusik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Fråga 50. Vilket är Ditt allmänna intryck av följande TV-kanaler?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Vet ej
V270 Kanal 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V271 TV 2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V272 TV 3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V273 TV 4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V274 TV 5 Nordic	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Fråga 51. Tycker Du att TV-licensen som man betalar för Sveriges television är värd priset eller inte?

	Mycket väl värd priset	Ganska väl värd priset	Knappast värd priset	Inte alls värd priset	Tveksam, vet ej
V275	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Fråga 52. Är Du positivt eller negativt inställd till reklam i TV?

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ
V276	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Fråga 53. I en del länder finns så kallad "beställ-TV", vilket innebär att man bara betalar för de program man tittar på (exempelvis långfilmer, sport, shower). Hur intresserad skulle Du vara av en sådan beställ-TV-kanal vid sidan av de andra TV-kanalerna?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Ganska ointresserad	Helt ointresserad	Vet ej
V277	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Fråga 54. Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.

	Icke medlem	Medlem	Medlem och har varit på möte under senaste halvåret	Medlem och har någon typ av uppdrag
V278 Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
V279 Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
V280 Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
V281 Annan förening	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 55. Hur länge har Du bott i den kommun där Du bor nu?

1	☐	Har alltid bott här
2	☐	Född i kommunen, har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t ex studier på annan ort
3	☐	Inflyttad, har bott här mer än 10 år
4	☐	Inflyttad, har bott här 6 till 10 år
5	☐	Inflyttad, har bott här 1 till 5 år
6	☐	Inflyttad, har bott här mindre än ett år

Fråga 56. Hur viktiga tycker Du att följande saker är för Dig?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
V283 En ren värld	☐	☐	☐	☐	☐
V284 Teknisk utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
V285 Ett behagligt liv	☐	☐	☐	☐	☐
V286 Ett spännande liv	☐	☐	☐	☐	☐
V287 Självförverkligande	☐	☐	☐	☐	☐
V288 En värld i fred	☐	☐	☐	☐	☐
V289 En vacker värld	☐	☐	☐	☐	☐
V290 Jämlikhet	☐	☐	☐	☐	☐
V291 Familjetrygghet	☐	☐	☐	☐	☐
V292 Frihet	☐	☐	☐	☐	☐
V293 Lycka	☐	☐	☐	☐	☐
V294 Inre harmoni	☐	☐	☐	☐	☐
V295 Kärlek	☐	☐	☐	☐	☐
V296 Landets säkerhet	☐	☐	☐	☐	☐
V297 Ett liv fullt av njutning	☐	☐	☐	☐	☐
V298 Frälsning	☐	☐	☐	☐	☐
V299 Självaktning	☐	☐	☐	☐	☐
V300 Socialt anseende	☐	☐	☐	☐	☐
V301 Sann vänskap	☐	☐	☐	☐	☐
V302 Visdom	☐	☐	☐	☐	☐
V303 Rättvisa	☐	☐	☐	☐	☐
V304 Makt	☐	☐	☐	☐	☐
V305 Hälsa	☐	☐	☐	☐	☐
V306 Rikedom	☐	☐	☐	☐	☐
V307 Ärlighet	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV. NÄR MAN SAMMANSTÄLLER RESULTATET AV SÅDANA HÄR UNDERSÖKNINGAR BRUKAR MAN DELA UPP SVAREN I OLIKA GRUPPER. FÖR ATT KUNNA GÖRA DETTA BEHÖVER VI DINA SVAR PÅ DESSA AVSLUTANDE FRÅGOR.

Fråga 57. Hur vill Du karaktärisera det område Du bor i ?

V308 Ren landsbygd Mindre tätort Stad eller större tätort
 1 2 3

Fråga 58. Hur bor Du för närvarande?

V309 På lantgård eller ensam- I villa eller radhus I lägenhet i flerfamiljshus
 liggande villa på landsbygden i småhusområde
 1 2 3

Fråga 59. Vilket år är Du född?

V310 Årtal:.....

Fråga 60. Är Du man eller kvinna?

V311 Man Kvinna
 1 2

Fråga 61. Är Du ensamstående eller samboende/gift?

V311 b Ensamstående Samboende/gift
 1 2

Fråga 62. Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämma bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.

V312 1 Folkskola 7 Minst treårigt gymnasium
 2 Enhetskola 8 Flickskola/realexamen
 3 Grundskola 9 Folkhögskola
 4 Yrkesskola 10 Studentexamen
 5 Tvåårigt gymnasium 11 Högskola/universitet
 6 Fackskola

Fråga 63. Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?

V313 1 Förvärvsarbete 5 Ålderspensionär
 2 Här beredskapsarbete 6 Förtidspensionär
 3 Genomgår arbetsmarknadsutbildning 7 Hemarbetande
 4 Arbetslös 8 Studerande

Fråga 64. Vilket yrke har/hade Du?

- V314 1 YRKE
 (Yrke/sysselsättning)
- 2 Har aldrig yrkesarbetat (om Du aldrig yrkesarbetat, gå vidare till fråga 69!)

Fråga 65. Arbetar/arbetade Du hel- eller deltid?

- V315 Heltid Deltid
- 1 2

Fråga 66. Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

- V316
1 ☐	Tjänsteman	7 ☐	Jordbrukare: ingen anställd
2 ☐	Tjänsteman med arbetsledande funktion	8 ☐	Jordbrukare: en eller flera anställda
3 ☐	Tjänsteman med företagsledande funktion	9 ☐	Företagare: ingen anställd
4 ☐	Arbetare	10 ☐	Företagare: 1-9 anställda
5 ☐	Arbetare med arbetsledande funktion	11 ☐	Företagare: 10 eller fler anställda
6 ☐	Egenanställd arbetare		

Fråga 67. Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?

- V317
Statlig	Kommunal
(även landstingskommunal)	Privat
1 ☐	2 ☐	3 ☐

Fråga 68. Är Du medlem i någon fackförening?

- V318
Ja, LO-förbund	Ja, TCO-förbund	Ja, SACO-förbund	Nej
1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐

Fråga 69. Hur många personer ingår det i Ditt hushåll (räkna med Dig själv)?

V319 Svar:.....personer

Hur många av dem är under 16 år?

V320 Svar:.....personer

Fråga 70. Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i Ditt hushåll före skatt. (Pension och studiemedel skall också räknas in i den ungefärliga årsinkomsten)

- V321
1 ☐	120.000 eller mindre	6 ☐	241.000 - 270.000
2 ☐	121.000 - 150.000	7 ☐	271.000 - 300.000
3 ☐	151.000 - 180.000	8 ☐	301.000 - 330.000
4 ☐	181.000 - 210.000	9 ☐	över 330.000
5 ☐	211.000 - 240.000		

Fråga 71. Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?

Din nuvarande familj		Den familj Du växte upp i	
V322	1 ☐ Arbetarfamilj	V323	1 ☐ Arbetarfamilj
	2 ☐ Jordbrukarfamilj		2 ☐ Jordbrukarfamilj
	3 ☐ Tjänstemannafamilj		3 ☐ Tjänstemannafamilj
	4 ☐ Högre tjänstemanna/akademikerfamilj		4 ☐ Högre tjänstemanna/akademikerfamilj
	5 ☐ Egen företagare		5 ☐ Egen företagare

Fråga 72. Vilken av följande utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll?

V324a	☐ Text-TV			
V324b	☐ Video			
V324c	☐ Kabel-TV			
V324d	☐ Parabolantenn			
V324e	☐ Persondator			
V324f	☐ Hemdator/speldator			
V324g	☐ Fax			
V324h	☐ CD-spelare (Compact Disc)			
V324i	☐ Videokamera			
V324j	Bil: märke och modell.....	BIL1	BIL2	BIL3

(SE BILAGA) ÅR 1
ÅR 2
ÅR 3

Fråga 73. Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under det senaste året?

	Förbättras	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
V325 Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
V326 Den ekonomiska situationen inom Din kommun	☐	☐	☐
V327 Den svenska ekonomin	☐	☐	☐
	1	2	3

Hur tror Du ekonomin kommer att förändras under det kommande året?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämrats
V328 Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
V329 Den ekonomiska situationen inom Din kommun	☐	☐	☐
V330 Den svenska ekonomin	☐	☐	☐
	1	2	3

Fråga 74. Om det vore val idag, vilket parti skulle Du rösta på?

i riksdagsvalet

- V331 a Vänsterpartiet
 V331 b Socialdemokraterna
 V331 c Centerpartiet
 V331 d Folkpartiet liberalerna
 V331 e Moderata samlingspartiet
 V331 f Kds - Kristdemokratiska
 samhällspartiet
 V331 g Miljöpartiet de gröna
 V331 h Ny Demokrati
 V331 i Annat parti (v g ange vilket)

.....

V331 j Ej röstberättigad

i kommunfullmäktigevalet

- V332 a Vänsterpartiet
 V332 b Socialdemokraterna
 V332 c Centerpartiet
 V332 d Folkpartiet liberalerna
 V332 e Moderata samlingspartiet
 V332 f Kds - Kristdemokratiska
 samhällspartiet
 V332 g Miljöpartiet de gröna
 V332 h Ny Demokrati
 V332 i Annat parti (v g ange vilket)

.....

V332 j Ej röstberättigad

0 el 1

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Vi är medvetna om att det kan ha tagit tid för Dig att svara på alla frågor. Du kanske också har tyckt att några av dem har varit besvärliga att svara på. Vi är därför tacksamma för att få Dina synpunkter på formulärets och frågornas utformning.

- V333 1 Jag tyckte inte att det var några större problem att svara
 2 Jag tyckte att frågorna nummer.....var svåra att svara på.

V333 b

Andra synpunkter på undersökningen

.....

.....

.....

.....

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA 1992

Samhälle, Opinion och Massmedia (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Undersökningen går ut till 2 800 slumpmässigt utvalda personer.

SOM-undersökningen är en del av institutionernas forskning om opinionsbildning i det svenska samhället idag.

Ansvariga för undersökningen är professor *Sören Holmberg* och professor *Lennart Weibull*. Projektassistent är *Anna Rönström*. Projektledare är *Lena Vogelius*, SIFO.

SOM-undersökningen kan kontaktas per telefon 0457-28 0 28 (Lena Vogelius) eller 031-773 15 96 (Anna Rönström).